

Janne Laukkanen

LAITTOAMAN YRITTÄJÄN JÄLJILLÄ

**Arviointitutkimus liiketoimintakiellon valvonnan
ohjeistamisen vaikutuksista**

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN TIEDOTTEITA 44

2005

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU

Espoo 2005

LAITTOAMAN YRITTÄJÄN JÄLJILLÄ

Arviointitutkimus liiketoimintakiellon valvonnan
ohjeistamisen vaikutuksista

Janne Laukkanen

ISSN 1455-8289

ISBN 951-815-104-0

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
1.1. Tutkimuksen tausta	4
1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja teoreettiset lähtökohdat.....	7
1.3. Tutkimusaineisto	9
1.4. Tutkimuksen rakenne	11
2. Liiketoimintakiello	12
2.1. Kiellon tausta ja luonne.....	12
2.2. Kiellon edellytykset.....	15
2.3. Kiellon henkilöpiiri ja sisältö	16
2.4. Kiellon rikkominen	17
3 Liiketoimintakiellon valvonta	27
3.1. Valvonnan puutteita 1980–90-luvuilla.....	27
3.2. Poliisien valvontavastuu ja valvonnalle asetetut tavoitteet	28
3.4. Valvonnan käytännön järjestelyt.....	32
4. Talousrikostorjunnan vaikutustutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.....	35
4.1. Talousrikollisuus	35
4.1.1. Talousrikollisuus torjuttavana ilmiönä.....	35
4.1.2. Talousrikollisuuden torjunta	36
4.1.3. Talousrikollisuuden aiheuttamat kustannukset	40
4.2. Arviointitutkimus	40
4.2.1. Arviointitutkimuksen lähtökohdat ja arvioinnin tekijän asema	40
4.2.2. Mihin arviointitutkimusta tarvitaan?.....	44
4.3. Liiketoimintakiellon valvonnan uudistamisen arviointi.....	48
4.3.1. Lainsäädäntöhankkeen arviointi.....	48
4.3.2. Tulos- ja prosessiarviointi	50
4.3.4. Intervention tuotosarviointi	52
4.3.5. Poliisikulttuurin tuntemus vaikutusarvioinnin tukena.....	55
5. Tutkimusmenetelmä.....	57
5.1. Oikeussosiologinen lähestymistapa.....	57
5.2. Teemahaastattelu	57
5.3. Puhelinhaastattelu aineistonkeruun menetelmänä.....	60
5.4. Haastattelutilanteet	61
5.5. Teemoittelu ja tyypittely sisällönanalyysin keinoina	63

6. Poliisahaastattelujen analyysi	66
6.1. Analyysin johdanto	66
6.2. Liiketoimintakiello ja sen valvonnan tehokkuus.....	68
6.3. Poliisien motivaation yhteys valvonnan tehokkuuteen	73
6.4. Poliisien saama perehdytys valvonnan toteuttamiseen	77
6.5. Liiketoimintakiellon valvontakäytännöt	80
6.6. Yleinen suhtautuminen ministeriön määräykseen.....	86
6.7. Uuden määräyksen yksityiskohdat.....	88
6.8. Estraditaiteilijoita ja reppanoita	92
7. Johtopäätökset.....	94
7.1. Liiketoimintakiellon valvonnan tyypit.....	94
7.2. Valvonnan tehostamistavoitteiden arviointi.....	96
7.3. Liiketoimintakiellon valvonnan kehittämisisideoita.....	102
7.4. Yhteenvedo	104
Liite 1. Teemahaastattelun runko	106
Lähdeluettelo.....	110

Taulukot ja kuvat

Kuvio 1: Liiketoimintakiellot puolivuositain 1998–2004. Lähde: Luottolista-lehti / Suomen Asiakastieto.	18
Taulukko 1: Poliisin RIKI-Trip-tietokantaan kirjatut liiketoimintakiellon rikkomisten tutkinnat vuosina 2000–2004. Lähde: PoliisinRiki-Trip-tietokanta, 2005.	19
Taulukko 2: Miten liiketoimintakiellon rikkomiset ovat tulleet poliisin tietoon?	21
Taulukko 3: Liiketoimintakiellon rikkomisten käsittely alioikeuksissa 1992 – 2003. Luvut on laskettu Tilastokeskuksesta saatujen tilastoajojen pohjalta.....	24
Taulukko 4: Alioikeudet, joissa liiketoimintakiellon rikkomisia on käsitelty vuosina 1992–2003. Luvut laskettu Tilastokeskuksesta saatujen tilastoajojen pohjalta.	25
Taulukko 5: Liiketoimintakiellon alueellinen valvonta.	34
Taulukko 6: Liiketoimintakiellon valvonnan tehostamispyrkimysten vaikutusarviointi (Liiketoimintakieltolaki 1998 ja ministeriön määräys 2004).	99
Taulukko 7: Ministeriön määräyksen (2004) velvoitteiden vaikutukset kiellon valvontaan. .	100
Taulukko 8: Liiketoimintakiellon valvonnan tehostamispyrkimysten vaikutukset lainsäädännön / määräyksen kohdealueella ja kohdealueen ulkopuolella.	100

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tausta

”Liiketoimintakiellon uskottavan valvonnan toteuttaminen on perusedellytys koko järjestelmän toimivuudelle ja sille asetettujen kriminaalipoliittisten tavoitteiden toteutumiselle. Yhteiskunnan näkökulmasta liiketoimintakiellon tehokas valvonta on selkeä keino yritysten yhdenvertaisen kilpailuaseman turvaamiseksi ja harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseksi.”¹

Lainaus on sisäasiainministeriön asettaman työryhmän kesäkuussa 2004 jättämästä loppuraportista ”Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen”. Työryhmä pohti liiketoimintakiellon valvonnan tehostamista osana talousrikollisuutta torjuvan lainsäädännön kehittämistä. Työryhmän mukaan lainsäädännöllä *voidaan vaikuttaa* talousrikollisuuden määrään. Työssäni tutkin tätä *vaikuttavuutta*. En kuitenkaan selvitä lainsäädännön vaikutusta talousrikollisten käyttäytymiseen vaan tarkastelen, kuinka talousrikollisuuden torjumiseksi laadittu lainsäädäntö ja viranomaisohjeistus ovat vaikuttaneet valvontatyötä tekevien viranomaisten, poliisien, toimintaympäristöön. Opinnäytteeni on oikeussosiologinen: tutkin lainsäädännön ja siihen perustuvien viranomaisohjeiden vaikutusta poliisin toimintaan. Tarkasteluni keskittyy toki vain talousrikoskontrollin yhteen osaan, liiketoimintakiellon soveltamiseen.

Vaikutuksia selvitän arviointitutkimuksen viitekehyykseen nojautuen. Arviointitutkimus nousi esiin 1960–1970-lukujen taitteessa uutena yhteiskuntatieteellisenä tutkimussuuntauksena². Sen keskeisinä kohteina ovat olleet politiikan ja hallinnon erilaisten ohjelmien toimeenpanon sekä niiden vaikutusten tutkiminen. Ruotsalainen arviointitutkija Evert Vedung kutsuu arviointitutkimusta aikamme megatrendiksi, sillä niin innokkaasti erilaisia yhteiskunnan toimintoja on alettu arvioida. Vedung pitää yhteiskunnallisten toimintaohjelmien tieteellistä arviointia yhtenä viimeisimmistä vaiheista länsimaisen yhteiskunnan jatkuvassa modernisoitumisessa ja rationalisoitumisessa. Poliitikka erilaisine toimintaohjelmineen, yksi aikamme viimeisistä suurista tieteellistettävistä alueista, on otettu rationaalisen arvioinnin kohteeksi³.

Liiketoimintakielto tuli lainsäädäntöömme vuoden 1986 alussa⁴. Kiellon tavoitteena on olla riittävä pelote talousrikoksia suunnitteleville tai toimia vähintäänkin jälkikäteisenä turvaamistoimenpiteenä talousrikoksiin syyllistyneiden henkilöiden rikollisen toiminnan estämiseksi jatkossa. Kiellon avulla on tarkoitus vähentää talousrikollisuuden määrää ja talousrikollisuuden yhteiskunnalle aiheuttamia kustannuksia.⁵ Liiketoimintakielto on elinkeino-oikeudellinen

---

¹ Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen 36/2004, 33.

² FinSoc 3/2001, 1.

³ Vedung 2003, 1 ja 15.

⁴ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985.

⁵ Hallituksen esitys, HE 198/1996. Talousrikollisuuden aiheuttamista kustannuksista tarkemmin mm. Laitinen & Alvesalo 1994, 23–28 ja Jokinen & Häyrynen & Alvesalo 2002, 108.

turvaamistoimi, jonka tarkoituksena on ylläpitää luottamusta liiketoimintaan ja estää sopimatoman ja vahingollisen liiketoiminnan jatkaminen⁶.

Millaisen rikollisuuden torjunnasta kerron, kun kirjoitan talousrikollisuudesta tai ”vahingollisesta liiketoiminnasta”? *Talousrikollisuuden* käsitteen voisi tämän laajuudessa tutkimuksessa ottaa huomioon vain aihepiiriä yleisesti viitoittavana yläkäsitteenä, mutta tulen kuitenkin esittelemään ”talousrikollisuudelle” määriteltyä sisältöä tarkemmin työni teoriaosuudessa. Käsitelmäärittely auttaa lukijaa hahmottamaan, millaista ilmiötä liiketoimintakiellolla halutaan torjua, ja arvioimaan analyysilukuni yhteydessä sitä, missä määrin liiketoimintakiellon valvonnalla onnistutaan torjumaan talousrikollisuutta.

Liiketoimintakielto on ollut lainsäädännössämme lähes kaksikymmentä vuotta⁷. Kiellon tuottamaa pelotetta kohtaan on kuitenkin vuosien kuluessa esitetty laajaa kritiikkiä⁸. Jo ensimmäisen kymmenen vuoden aikana sen suurimpana ongelmana pidettiin puutteellista valvontaa. Merkittävänä puutteena pidettiin myös lainsäädäntöön kirjattua yrityksen konkurssiedellytystä: lain alkuvuosina yrittäjä voitiin määrätä liiketoimintakieltoon vasta yrityksen konkurssin jälkeen.⁹ Kritiikkiä seurasivat lainsäädäntömuutokset vuonna 1998. Oleellisimpia muutoksia olivat konkurssin poistaminen liiketoimintakieltoon määrittämisen edellytyksistä ja kiellon valvonnan vastuuttaminen poliisiin tehtäväksi.¹⁰ Ennen lakimuutosta valvonta toteutui lähinnä kahdella tavalla: poliisi ja syyttäjät saivat tietoa liiketoimintakiellon rikkomisesta tavallisen esitutkinnan tai sitä seuranneen syyteharkinnan yhteydessä. Tämän lisäksi yksityiset kansalaiset ilmoittivat poliisille epäilemistään kiellonrikkomistapauksista. Nykyisen lainsäädännön aikana poliisiin lisäksi muilla viranomaisilla ei ole liiketoimintakieltoon liittyvää valvontavelvollisuutta. Sisäasiainministeriön asettaman työryhmän kesällä 2004 julkaiseman raportin mukaan poliisin valvontavelvollisuutta toteutetaan lähinnä liiketoimintakieltoon määrättyjä henkilöitä puhuttelemalla, tiedustelutoiminnan kautta ja hallinnollisten rekisterien seuraamisen avulla.¹¹

Työssäni tutkin, millainen vaikutus liiketoimintakiellon valvontaan liittyvällä lainsäädännöllä ja siihen perustuvilla viranomaisohjeistuksilla on poliisien mielestä ollut käytännön valvontatyöhön. Liiketoimintakiellon valvonnan kangertelua ei voi pitää enää tuoreena uutisena sen

---

⁶ Vrt. esim. HE 29/1985, 13; Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985, 1§ ja Havansi 1991, 149.

⁷ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985.

⁸ Ks. esim. Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 17, Lappi-Seppälä 2002, 523 ja Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen 2004, 33.

⁹ HE 198/1996, 6. Muiksi epäkohdiksi hallituksen esityksessä 198/1996 listattiin muun muassa lain tulkinnanvaraisuus, liiallinen sidonnaisuus konkurssivaatimukseen, vireillepanoajan riittämättömyys ja syyttäjän tiedonsaantia. Viimeksi mainittu kytkeytyy suoraan myös valvonnan vaikeuksiin, sillä valvontavastuu painottui alkuperäisen lain perusteella syyttäjille.

¹⁰ Laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamiseksi 1220/1997.

¹¹ Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen 2004, 33. Valvonnan nykytilasta kerron tarkemmin osiossa 4.3

saaman runsaan mediajulkisuuden vuoksi¹². Toisaalta tämänkin ”tosiasian” todentaminen on yksi työni tavoitteista. Erityisesti haluan kuitenkin työssäni selvittää *valvonnan tehostamisyri-tysten vaikutuksia, tarkentaa käsityksiä valvonnan ongelmakohdista ja löytää valvonnan ke- hittämisideoita*. Tutkimukseni nivoutuu arviointitutkimuksen viitekehukseen, sillä arvioinnilla yritetään löytää vastauksia siihen, ”mikä uudessa toimii ja mikä siihen vaikuttaa”¹³. Toisaalta työkäytännöistä tietoa tuottaville arviointitutkimuksille on tyypillistä kiinteä yhteys informaatio-ohjaukseen: arvioinnin avulla saavutettua tietoa voidaan hyödyntää toimenpiteiden jatko-kehittämisessä¹⁴.

Liiketoimintakiellon soveltamisvaikutusta vuosina 1986–1992 tutkineessa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksessä todetaan syyttäjien käsiin tulleen lain ensimmäisinä vuosina kaikkiaan vain seitsemän tapausta, joissa epäiltiin liiketoimintakiellon rikkomista. Näissä tapauksista vain kolme henkilöä lopulta tuomittiin liiketoimintakiellon rikkomisesta.¹⁵ Kiinni jäämiset olivat satunnaisia, ja tämän seikan uskottiin kyseisen selvitykseen mukaan olevan sekä viranomaisten että tuomittujen tiedossa¹⁶. Tähän tutkimukseen olen koonnut tilastotietoja liiketoimintakieltojen ja liiketoimintakieltojen rikkomisten määristä. Tarkasteluni kohdistuu erityisesti poliisin tietoon viime vuosina tulleisiin liiketoimintakiellon rikkomisiin.

Vuoden 1998 lainsäädäntömuutoksen jälkeen sisäasiainministeriö on ohjeistanut poliisia kaksi kertaa liiketoimintakiellon edellytysten tutkinnasta ja kiellon valvonnasta. Ensimmäinen määräys oli voimassa 1.7.1999–30.6.2004¹⁷. Toinen määräys annettiin syyskuun alussa 2004, ja se on voimassa elokuun loppuun 2009¹⁸. Jälkimmäisellä määräyksellä halutaan erityisesti yhtenäistää liiketoimintakiellon valvonnan käytäntöjä eri puolilla maata. Esimerkkinä aiemmista toimimattomista käytännöistä määräyksen laatijat pitivät valvonnan ohjautumista ensimmäisen ohjeistuksen nojalla sellaisten pienten kihlakuntien vastuulle, joiden poliiseilta ei löydy riittäviä valmiuksia liiketoimintakiellon valvontaan.¹⁹ Syyskuun alussa 2004 annetun ministeriön määräyksen perusteella valvontavastuu on siirretty liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön asuin- tai pysyvän oleskelupaikkakunnan tutkintajärjestelyjen mukaiselle poliisin alueelliselle talousrikostutkintayksikölle²⁰.

---

¹² Esim. Helsingin Sanomat 27.9.2000, A8; 15.12.2000, A11; 12.6.2002, A7; 15.8.2004, A6; Luottolista 20/2003, 4–5; Luottolista 1/2005, 8, Taloussanomat 3.11.2004, 4 ja Kauppalehti 7.5.2005, 1 ja 6.

¹³ FinSoc 3/2001, 2.

¹⁴ FinSoc 3/2001, 1 ja 3.

¹⁵ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 108.

¹⁶ HE 198/1996, 6.

¹⁷ SM-1999-284/Tu-413.

¹⁸ SM-2004-01792/Ri-2.

¹⁹ Rinne 2004.

²⁰ SM-2004-01792/Ri-2, 4. ”Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaa liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön asuin- taikka pysyvän oleskelupaikkakunnan tutkintajärjestelyjen mukainen poliisin talousrikostutkintayksikkö, ellei poliisin yksiköiden kesken ole muusta järjestelystä sovittu.”

1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja teoreettiset lähtökohdat

Tutkimuksessani selvitän, miten liiketoimintakiellon valvontaa on vuosina 1998–2004 ohjeistettu (lainsäädäntö, lain esityöt ja ministeriön määräykset), mitä tavoitteita valvonnalle on asetettu, miten valvontaa toteutetaan poliisin kenttätasolla, kuinka tehokasta valvontaa poliisien mielestä on ja millaisia tuloksia valvonnan ohjeistamisella on saavutettu. Yhteen lauseeseen tiivistetty tutkimuskysymykseni on: **millaisia vaikutuksia liiketoimintakiellon valvonnan tehostamisyrityksillä on valvonnasta vastaavien poliisien mielestä ollut?**

Jotta lukija saa oikean kuvan työni tavoitteista, haluan korostaa, ettei työni ole ”vain” arviointitutkimus liiketoimintakiellon valvonnan tehostamisyritysten vaikutuksista. Paremminkin työni on **tutkimus liiketoimintakiellon valvonnasta**, jossa erityisesti keskityn valvonnan tehostamispyrkimysten vaikutusten arviointiin. Vaikutusarvioinnin lisäksi käsittelen työssäni myös poliisien näkemyksiä:

- liiketoimintakiellosta rangaistuksena
- liiketoimintakiellon valvonnasta
- valvonnan vastuuttamisprosessista (miten poliiseja on koulutettu ja perehdytetty valvontatehtävään)
- valvonnan ongelmista ja kehittämiskohdista
- liiketoimintakieltoon tuomituista
- valvonnan vaikutuksista kieltoon määrättyjen toimintaan

Käsittelen työssäni vielä:

- poliisikulttuurin piirteiden vaikutusta poliisien suhtautumiseen liiketoimintakiellon valvontaan.

Mainittujen aihealueiden käsittelyyn arviointitehtävän ohella uskallaudun siksi, että aiheet antavat tukea varsinaisen tutkimusongelmani käsittelylle. Liiketoimintakieltoa valvovien poliisien näkemykset tehostamisyritysten vaikutuksista ovat yhteydessä siihen, mitä mieltä he ylipäätään ovat liiketoimintakiellosta rangaistuksena, rangaistuksen tehokkuudesta, sen valvonnasta ja kieltoon tuomittujen toiminnasta. Tämän lisäksi poliisikulttuurin piirteet, poliisien tyypilliset suhtautumistavat, vaikuttavat osaltaan siihen, miten poliisit suhtautuvat uuden tehtävän vastaanottamiseen ja sen hoitamiseen saamaansa ohjeistukseen. Valvonnan tehostamisyritysten vaikutusten arvioinnin liittäminen tähän sosiaaliseen yhteyteen ei ole ongelmallista – pikemminkin sitä voidaan pitää välttämättömänä. Interventiot ovat aina kytköksissä laajempiin asenteellisiin, institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin prosesseihin. Arvioinnissa on

otettava huomioon interventioiden rooli osana siihen osallisten toimijoiden elämänpiiriä. Voi-
daankin sanoa, etteivät interventioiden tavoitteet toteudu tai jää toteutumatta tyhjiössä, vaan
ennemminkin intervention *osalliset joko toteuttavat tavoitteet tai jättävät ne toteuttamatta*.²¹
Intervention toteutuminen on toisin sanoen kytköksissä siihen osallisiin intressitahoihin. Li-
iketoimintakiellon valvonnan tehostamisyritysten arvioinnin yhteydessä keskeistä onkin ottaa
huomioon poliisien yleinen suhtautuminen liiketoimintakieltoon ja sen valvontaan. Nämä
suhtautumistavat selvittävät osaltaan sitä, miten poliisit kertovat kehittämistavoitteiden toteu-
tuneen.

Edellä sanotusta huolimatta työni on teoreettiselta kytkennältään ennen kaikkea lainsäädän-
nön vaikutusten arviointitutkimusta. Otteeni on deskriptiivinen: tavoitteeni on kuvata, mistä
liiketoimintakiellon valvonnassa, sen ongelmassa ja ongelmien ratkaisuyrityksissä on kyse²².
Arviointitutkimuksen keinoin luokittelen lopuksi, millaisia vaikutuksia valvonnan tehosta-
misyrittäyksillä on ollut. Tarkasteluni lainsäädännöllisen taustan muodostavat laki liiketoimin-
takiellosta (L 1059/1985), laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamiseksi (L
1220/1998) ja liiketoimintakiellon valvontaa käsittelevät sisäasiainministeriö määräys (SM-
2004-01792/Ri-2).

Suomessa lakiuudistusten tavoitteita ja niiden toteutumista on tutkinut muun muassa Jyrki
Tala. Hän ehdottaa lakiuudistuksen vaikutusten perusjaotteluksi seuraavaa:

1. lakiuudistuksen vaikutukset oikeussubjektien materiaalisessa elämänpiirissä
2. lakiuudistuksen vaikutukset säännöksiä soveltavien tai valvovien viranomaisten toi-
mintapiirissä
3. vaikutukset oikeudellisten menettelytapojen alalla
4. vaikutukset ihmisten tietoisuuden, arvojen, ideoiden ja moraalien alalla.²³

Tutkimuksessani selvitän lakiuudistuksen ja sitä seuranneiden ohjeistusten vaikutusta poliisi-
en toiminnassa. Toisin sanoen Talaa mukailen selvitän lakiuudistuksen ja siihen liittyvän
viranomaisohjeistuksen vaikutuksia säännöksiä soveltavien ja valvovien viranomaisten toi-
mintapiirissä.

Implementaatio- eli toimeenpanotutkimuksessa lainsäädännön toimeenpanon tehokkuutta on
tarkasteltu esimerkiksi seuraavien osakysymysten valossa:

1. lainsäädännön tavoitteenasettelu

---

²¹ Pawson & Tilley 2003, 215–216.

²² Esimerkiksi Tötö kirjoittaa kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteista 2000, 75.

²³ Tala 2001, 72–73.

2. säädösten pohjalla oleva taustateoria tai kausaalikäsitys
3. toimeenpanoprosessi ja -menettely
4. lain toimeenpanoon kohdistunut ulkopuolinen tuki
5. lain tavoitteenasettelun pitävyys suhteessa muihin julkisvallan päämääriin tai olosuhdemuutoksiin lain voimaantulon jälkeen.²⁴

Tutkimuksissa on mieluusti tartuttu säännösten tai ohjelmien toimeenpanoon julkisessa organisaatiossa, edellisen listan kolmannen kohdan mukaisesti. Kiinnostus on kohdistunut etenkin paikallistason viranomaisten resursseihin, asiantuntemukseen, ammattitaitoon, motivaatioon, tiedonkulkuun viranomaisten kesken ja hallinnollisiin menettelytapoihin.²⁵ Tässä mielessä oma tutkimukseni jatkaa tätä perinnettä. Olenhan kiinnostunut liiketoimintakiellon valvonnan ohjeistamisen vaikutuksista juuri ”paikallistason viranomaisen” eli poliisin toimintaan, näkemyksiin ja menettelytapoihin.

Evert Vedung on laatinut julkisten toimenpiteiden vaikutusten tarkastelukehikon, jota voidaan soveltaa myös lainsäädännön vaikutusten arviointiin. Vedung jakaa vaikutukset *tarkoitettuihin ja ennakoituihin* sekä *ei-tarkoitettuihin ja ei-ennakoituihin* vaikutuksiin. Vedung ulottaa vaikutusten tarkastelun myös varsinaisen kohdealueen ulkopuolelle. Sekä kohdealueella että sen ulkopuolella interventioilla (esim. lainsäädännöllä) on usein *myönteisten vaikutusten* ohella myös *kielteisiä vaikutuksia*. Lisäksi interventiot tuottavat niin kutsuttuja nollavaikutuksia.²⁶ Nollavaikutuksilla tarkoitetaan toimenpiteiden jäämistä vaikutuksettomiksi²⁷. Liiketoimintakiellon valvonnan uudistamisen vaikutuksia arvioidessani tulen hyödyntämään tätä Vedungin esittämää mallia.

Kuten jo mainitsin, liiketoimintakiellon valvonta vastuutettiin poliiseille vuonna 1998, ja sen jälkeen valvontaa on ohjeistettu kahdella ministeriötason määräyksellä. Tutkimuksessani selvitän liiketoimintakiellon valvonnan vastuuttamisen vaikutuksia: Kuinka tehokkaana poliisit pitävät valvontaa? Miten kiellossa olevia valvotaan? Mitä myönteisiä, nolla- ja kielteisiä vaikutuksia valvonnan tehostamistavoitteilla on poliisien mielestä ollut?

1.3. Tutkimusaineisto

Saadakseni vastauksia edellä esittämiini kysymyksiin olen perehtynyt liiketoimintakiellosta annettuun lainsäädäntöön ja lainvalmisteluaineistoon sekä lainsäädäntöön liittyviin viranomaisohjeistuksiin. Tämän aineiston avulla olen selvittänyt, millaisia tavoitteita liiketoiminta-

---

²⁴ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 110–111 mukaan Mazmanian & Sabatier 1989, 41–42.

²⁵ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 113–114.

²⁶ Vedung 2000, 54–55.

²⁷ Korander 2004, 405.

kiellon valvonnalle on asetettu. Lisäksi olen kerännyt tilastotietoja liiketoimintakieltojen ja niiden rikkomisten määristä Oikeusrekisterikeskuksesta, sisäasianministeriöstä, Luottokunnasta ja Tilastokeskuksesta. Osan tarvitsemistani tilastotiedoista sain valmiina ja osan olen laskenut edellä mainituista lähteistä saamieni tietojen pohjalta. Liiketoimintakiellon valvontaan ja etenkin poliisin tietoon tulleisiin liiketoimintakieltojen rikkomistapauksiin olen perehtynyt poliisihallinnon RIKI-Trip-tietokannan avulla²⁸. Kävin tietokannasta läpi poliisin kirjaamat rikokset (ns. R-ilmoitukset) liiketoimintakiellon rikkomisista vuosilta 2000–2004. Tilastoja käsittelemme tarkemmin työni luvussa 2.4.

Varsinainen empiirinen tutkimusaineistoni muodostuu kahdeksastoista liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavan poliisin haastattelusta. Haastattelujen määrä oli tutkimuksessani helposti rajattavissa ja osoitettavissa järkeväksi: haastatteluni kattavat ne kahdeksantoista poliisin yksikköä, jotka tällä hetkellä vastaavat alueellisesti liiketoimintakieltojen valvonnasta Suomessa²⁹.

Muun muassa Töttö on kiinnittänyt huomiota ilmeiseen, ja vaikeaan, kysymykseen siitä, millaiset tutkimusmenetelmät tutkijan on kulloinkin valittava³⁰. Miksi uskon löytäväni juuri kahdeksantoista poliiseille suunnatun teemahaastattelun avulla parhaan vastauksen tutkimusongelmaani? Vastauksia on kaksi: Liiketoimintakiellon valvonta on ollut niin vähäistä ja kiellon rikkomisesta kiinnijääneet tapaukset niin harvinaisia, ettei valvonnan viimeaikaisten tehostamisyritysten vaikutuksista voi saada riittävästi käsitystä vain tilastoaineistoon perehtymällä. Toisaalta valvonta on keskitetty nykyisellään ensisijaisesti edellä mainittuihin kahdeksantoista yksikköön, jolloin tutkimusaineistoni edustaa liiketoimintakiellon valvonnan suhteen kokonaisotantaa. Koska valvonnasta saatavat tilastotiedot ovat vähäisiä ja valvonnasta vastaavien henkilöiden määrä suhteellisen vähäinen, tilastollinen lähestymistapa ei tutkimusongelmani huomioiden olisi mielekäs. Tutkimuksessani haastattelun juuri niitä henkilöitä, joilla tulisi olla paras käytännönkokemus ja -tietämys valvonnan nykytilasta.

Kaiken edellä mainitun sanon tiedostaen, miten laadullinen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin yhteydessä puhutaan paitsi analyysin luotettavuuden kriteereistä myös tutkimuksen vakuuttavuudesta, kattavuudesta, riittävydestä, arvioitavuudesta, toistettavuudesta, siirrettävyydestä ja merkittävydestä. Samaan aikaan muistutetaan, että mihinkään laadulliseen analyysimenetelmään sitoutuminen ei anna matemaattisen laskukaavan tavoin varmuutta ”totuuden löytämisestä”³¹. Tutkimusotteet, lähestymistavat ja tulokset voidaan aina kyseenalaistaa ja toisaalta kritiikki kuuluu väistämättömänä osana tieteelliseen vuoropuheluun. Ainut tapa

---

²⁸ RIKI-Trip kuuluu osana on poliisin RIKI-tutkinta- ja virka-apujärjestelmään. RIKI on puolestaan osa poliisin useita satoja osatietokantoja sisältävää poliisiasian tietojärjestelmää PATJA:a. RIKI:n sisältönä ovat poliisin rikostutkinnan ja virka-apun tiedot. RIKI-Trip on tästä tietokannasta päivittyvä tekstitietokanta (Laukkanen 2005, 1). Tutkimuksessani hyödynsin RIKI-järjestelmän RIKI-Trip-osiota.

²⁹ Kts. tarkemmin luku 3.4. ”Valvonnan käytännön järjestelyt”.

³⁰ Töttö 2000, 75.

³¹ Ks. esim. Eskola & Suoranta 2000, 208–230 ja Määttä 2003, 63.

puolustautua on yrittää perustella omat tutkimuksen liittyvät valinnat mahdollisimman läpinäkyvästi. Näitä perusteluita pyrin antamaan työni edetessä ja etenkin työn metodiluvussa.

Haastattelin jokaisesta kahdeksastatoista yksiköstä sellaista henkilöä, joka oli yksikössään paras kertomaan liiketoimintakiellon valvonnasta. Asiantuntevimman haastateltavan valikoitumisen jätin kunkin yksikön sisällä tapahtuneen valinnan vastuulle. Tavoitteenani oli saada haastateltavikseni poliisin kenttätasolta ne henkilöt, jotka ovat perehtyneimpiä liiketoimintakiellon valvontaan tietotaitonsa ja kokemuksensa perusteella. Tekemässäni jälkikäteistarkastuksessa havaitsin haastateltavikseni valikoituineen juuri sellaisia poliiseja, jotka ovat myös poliisihallinnon sisäisessä muistiossa määritelty valvonnasta vastaaviksi henkilöiksi³². Koska haastattelin kaikista valvontaan vastuutetuista yksiköistä valvontaan erikoistuneen ja tehtävään velvoitetun henkilön, aineistoni edustaa tutkimusaiheeni suhteen kokonaisotantaa. Puhelinhaastattelujen lisäksi minulla oli mahdollisuus osallistua liiketoimintakieltojen valvojille järjestettyyn laivaseminaariin, jonka yhteydessä sain tilaisuuden esittää tutkimukseni alustavia tuloksia ja kuunnella osallistujien palautetta sekä näkemyksiä liiketoimintakiellon valvonnan ongelmista. Seminaariin oli kutsuttu liiketoimintakiellon valvoja ja heidän esimiehiään. Monet työkokoukseen osallistuneista olivat jo aiemmin työtäni varten haastattelemiani henkilöitä. Työkokoukseksi kutsutun tilaisuuden tavoitteena oli yhtenäistää liiketoimintakiellon valvonnan käytäntöjä.³³ Pidin tilaisuudessa luentopäiväkirjaa, joka osaltaan täydentää tutkimusaineistoani.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tutkielmani toisessa pääluvussa käsittelen liiketoimintakieltoa, sen taustaa, sisältöä ja tavoitteita. Tässä yhteydessä esitän tilastotietoja liiketoimintakieltojen määristä ja liiketoimintakieltojen rikkomisista. Kolmannessa pääluvussa kerron liiketoimintakiellon valvonnassa havaittuista puutteista, valvonnan nykytilasta ja valvonnan tehostamistavoitteista.

Neljännessä pääluvussa liitän liiketoimintakiellon valvonnan osaksi talousrikollisuuden torjunnan yleisiä kysymyksenasetteluja ja toisaalta käsittelen tutkimukseni yhteyksiä arviointitutkimuksen perinteeseen. Viidennessä luvussa kerron tutkimusmenetelmäni. Kuudennessa pääluvussa keskityn aineistoni analyysiin. Seitsemännessä pääluvussa syvennyn tutkimukseni johtopäätöksiin.

---

³² Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavat poliisipiirit, tutkinnanjohtajat ja tutkijat 2005.

³³ Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella.

2. Liiketoimintakielto

2.1. Kiellon tausta ja luonne

Liiketoimintakielto on yleistä elinkeinovapautta rajoittava toimenpide, joka tuli voimaan 1.1.1986 lailla liiketoimintakiellosta (myöhemmin myös liiketoimintakieltolaki)³⁴. Periaatteellisesti kielto on voimakas seuraamus, sillä se puuttuu kansalaisen elinkeinovapauteen, joka on kirjattu perustuslakiimme. Perustuslain 18 §:n mukaan jokaisella kansalaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa haluamallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla.

Alun perin liiketoimintakielto oli käsitteenä voimakkaasti sidoksissa konkurssiin. Liiketoimintakielto tai konkurssikaranteeni, kuten se tuolloin ymmärrettiin, oli esillä Suomessa ensimmäisen kerran 1970-luvun lopulla, kun eduskunnassa vaadittiin hallitusta selvittämään voitaisiinko konkurssikeinottelijoilta kieltää liiketoiminta. Kieltoa esitti myös konkurssioikeuden kehittämiskomitea vuonna 1978 valmistuneessa mietinnössään.³⁵ Liiketoimintakiellon tausta on useissa muissakin maissa juuri konkurssikeinottelun estämisessä. Kiellon kansainvälisenä synonyyminä voitaneenkin pitää juuri ”konkurssikaranteenia”, jonka perusidea on liiketoimintakiellon kanssa yhtenäinen: konkurssin yhteydessä rikollisesti toiminut henkilö ei voi määrättynä karanteeniaikana toimia yrityksissä tosiasiallisesti tai muodollisesti vastuullisessa asemassa³⁶.

Suomalaista liiketoimintakieltoa voi pitää osana maassamme 1980-luvulla virinnyttä kiinnostusta talousrikollisuuden torjuntaan. Ongelmana pidettiin yrittäjiä, jotka harjoittivat yritystoimintaa yksinomaan keinottelumielessä ilman liiketaloudellisia kannattavuustavoitteita³⁷. Oikeusministeriön työryhmä sai vuonna 1982 tehtäväkseen valmistella lakiesityksen aiheesta³⁸. Suomen liiketoimintakieltolain mallina voidaan pitää Ruotsissa voimassa olleita elinkeinotoiminnan rajoituksia³⁹. Varsinainen laki liiketoimintakiellosta tuli Ruotsissa voimaan 1986⁴⁰, mutta jo vuodesta 1980 lähtien liiketoimintakiellosta säädettiin Ruotsin konkurssilaisissa⁴¹. Lainsäädäntövaiheessa Suomessa kiinnitettiin huomiota myös norjalaiseen konkurssikaranteenimalliin, mutta muiden maiden yhtiö- ja elinkeinolainsäädäntöjä pidettiin niin poikkeavina, ettei niiden vastaavien käytäntöjen selvittämiseen uskottu olevan syytä⁴². Sittenkin esimerkiksi Ruotsissa liiketoimintakieltoon on kiinnitetty erityistä huomiota talousrikollisuuden

---

³⁴ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985.

³⁵ Lehtola & Paksula 1997, 74.

³⁶ Vrt. esim. Salmela 1993, 63–70.

³⁷ HE 29/1985, 3.

³⁸ Ehdotus laiksi liiketoimintakiellosta. Työryhmän mietintö. OLJ 4/1983.

³⁹ Tuokila 1993, 1.

⁴⁰ Lag om näringsförbud 1986:436.

⁴¹ HE 198/1996, 10.

⁴² HE 29/1985, 5.

torjunnassa. Esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä liiketoimintakiellon käyttöalaa laajennettiin Ruotsissa siten, että se seuraa aina törkeistä talousrikoksista⁴³.

Laki liiketoimintakiellosta oli Suomessa myös osa pitkään jatkunutta konkurssilainsäädännön uudistamista⁴⁴. Uuden lain nojalla tuomioistuin sai mahdollisuuden määrätä liiketoimintakieltoon henkilön, joka oli konkurssiin päätyneessä liiketoiminnassaan törkeästi laiminlyönyt liiketoiminnan harjoittamiseen kuuluvia velvollisuuksiaan⁴⁵. Lain keskeisenä tavoitteena oli nimenomaan konkurssikeinottelun estäminen. Taustalla olivat kokemukset, joiden mukaan konkurssiin ajautuneet yrittäjät jatkoivat toimintaansa uusien yritysten muodossa, pääasiallisen tavoitteen olleessa taloudellisen edun saavuttaminen omistajille ja yrityksen johdossa toimiville henkilöille – liiketaloudellisen kannattavuuden asemasta ja kustannuksella.⁴⁶

”Liiketoimintakielto olisi ennen kaikkea tarkoitettu määrättäväksi henkilöille, jotka ovat räikeästi ja suunnitelmallisesti käyttäneet elinkeinovapautta hyväkseen hankkiakseen itselleen rikollisilla ja muilla vilpillisillä keinoilla henkilökohtaista taloudellista etua tai joiden menettely osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta elinkeinon harjoittamista koskevista säännöksistä taikka jotka ovat rikollisella menettelyllä aiheuttaneet yksityisille velkojille, kilpailijoille, työntekijöille, sopimusosapuoleille ja muille henkilöille huomattavaa vahinkoa.”⁴⁷

Liiketoimintakiellon oikeudellisesta luonteesta on käyty keskustelua, jossa on otettu kantaa siihen, onko kielto tyypiltään rikosoikeudellinen rangaistus vai elinkeino-oikeudellinen turvaamistoimenpide. Toisaalta kirjallisuudessa on pohdittu, onko jaottelu rangaistuksiin ja turvaamistoimenpiteisiin yleisestikään ottaen johdonmukainen⁴⁸. Erkki Havansin mukaan liiketoimintakieltoa ei voida pitää rikosoikeudellisena seuraamuksena, vaikka niinkin voisi päätellä sen syyttäjälähtöisyydestä ja rikosprosessityyppisestä määräämismenettelystä. Havansin mukaan liiketoimintakielto on elinkeino-oikeudellinen turvaamistoimenpide, jolla estetään vahingolliseksi havaitun liiketoiminnan jatkaminen⁴⁹.

Liiketoimintakieltoa käsitelleen hallituksen esityksenkin 29/1985 mukaan kielto on luonteeltaan elinkeino-oikeudellinen turvaamistoimenpide, jonka tarkoituksena on estää sopimattoman liiketoiminnan aiheuttamat vahingot velkojille. Hallituksen esityksen mukaan kieltoa on pidettävä siten *yleisen edun edellyttämänä* toimenpiteenä.⁵⁰

---

⁴³ Lehtola & Paksula 1997, 243.

⁴⁴ Lappi-Seppälä 2002, 519.

⁴⁵ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 1.

⁴⁶ Lappi-Seppälä 2002, 519.

⁴⁷ HE 29/1985.

⁴⁸ Anttila & Törnudd 1983, 146.

⁴⁹ Havansi 1991, 149.

⁵⁰ HE 29/1985, 13.

Liiketoimintakieltolain 1 §:ssä säädöksen tarkoitus tiivistetään seuraavasti:

*”Sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi voidaan määrätä liiketoimintakielto siten kuin tässä laissa säädetään.”*⁵¹

Liiketoimintakiellon tarkoituksena on estää kieltoon määrätyn toiminta tietyissä vastuullisissa tehtävissä tai asemissa elinkeinotoiminnassa ja jatkamasta näin vahingon aiheuttamista muille elinkeinoelämän toimijoille. Hallinnollisen turvaamistoimenpiteen luonnetta korostaa sekin, että laki liiketoimintakiellosta sallii myös kiellon *kumoamisen* tietyin ehdoin⁵². Liiketoimintakieltolain muutosta käsitelleessä hallituksen esityksessä vuonna 1996 korostettiin kiellon luonnetta elinkeino-oikeudellisena turvaamistoimenpiteenä toteamalla: ”vaikka kiellon määräämiseen johtaakin useimmiten rikollinen toiminta, kieltoa ei voida pitää rikosoikeudellisena seuraamuksena”⁵³.

Liiketoimintakiellolla on kuitenkin rikosoikeudelliselle rangaistusjärjestelmälle tyypillisiä piirteitä: käytännössä liiketoimintakielto näyttää seuranneen miltei aina rikollisesta toiminnasta. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että kielto on määrätty usein joko rikosoikeudenkäynnin yhteydessä tai jo tuomittujen rikosten nojalla.⁵⁴ Lakia säädettäessä kiellolla toivottiin olevan erityisesti ennalta ehkäisevä vaikutus. Jo liiketoimintakiellon uhan odotettiin sellaisenaan vähentävän houkutusta väärinkäyttää konkurssia elinkeino-oikeudellisena keinottelukonstina.⁵⁵ Alun perin liikkeitoimintakiellon edellytyksenä oli nimenomaan konkurssin tekeminen⁵⁶. Erityisestävän vaikutuksen lisäksi kiellon pelotteella on sanottu olevan yleisestävä vaikutus⁵⁷. Mahdollisuuden tulla määrättyksi kieltoon uskottiin sellaisenaan vähentävän houkutuksia väärinkäyttää konkurssia⁵⁸. Nykyisen lainsäädännön aikana, konkurssiedellytyksen poistuttua, mahdollisen liiketoimintakiellon toivotaan siten vaikuttavan vielä aiempaa laajemmin ihmisten toimintaan siten, etteivät he riko elinkeinotoiminnalle asetettuja pelisääntöjä.

Lyhyesti sanoen liiketoimintakieltolain tavoitteena on sopimattoman ja rikollisen liiketaloudellisen toiminnan estäminen. Kiellolla ei yksinomaan torjuta talousrikollisuutta, vaan yrite-

---

⁵¹ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985, 1 §. Kursivointi kirjoittajalta.

⁵² Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 109. Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985, 15 §: ”Liiketoimintakiellon kumoaminen. Tuomioistuin voi liiketoimintakieltoon määrätyn hakemuksesta ja syyttäjää kuultuaan kumota kiellon kokonaan tai osittain, jos kiellon kumoaminen on perusteltua muuttuneiden olosuhteiden tai muun erityisen syyn takia.”

⁵³ HE 198/1996, 12.

⁵⁴ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 109.

⁵⁵ HE 198/1996, 2.

⁵⁶ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985, 3 §. Pykälä muutettu lailla liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamisesta 1220/1997.

⁵⁷ Lappi-Seppälä 2002, 520.

⁵⁸ Lehtola & Paksula 1997, 74.

tään estää myös muutoin yhteiskunnan kannalta haitallista liiketoimintaa. Kielto on pääasiallisesti määrätty rikollisen toiminnan seurauksena. Kiellon yleisenä tavoitteena voidaankin pitää talousrikollisuuden vähentämistä ja talousrikollisuuden yhteiskunnalle aiheuttamien kustannusten pienentämistä. Yksilötasolla kiellon avulla halutaan estää sellaisten henkilöiden toiminta yrittäjinä tai yritysten vastuullisissa asemissa, joiden toiminnalla on todettu olevan haitallinen vaikutus elinkeinoelämälle.

2.2. Kiellon edellytykset

Lakia liiketoimintakiellosta uudistettiin vuonna 1998. Uudistetusta laista poistettiin konkurs-siedellytys. Uudistetun liiketoimintakieltolain 3 §:n mukaan liiketoimintakieltoon voidaan määrätä henkilö, jos hän on liiketoiminnassaan olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvoitteitaan, tai vaihtoehtoisesti, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä. On siis huomattava, ettei liiketoimintakiellon määrääminen edellytä henkilön syyllistymistä rikokseen, vaan myös lakisääteisten velvoitteiden laiminlyömisestä voi seurata kielto. Lisäksi lain 3 §:n 1 momentin kolmannessa kohdassa asetetaan kiellon edellytykseksi lisävaatimus: ” - - ja hänen toimintansa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta sopimattomana.” Lain 3 §:n 2 momentti kehottaa laiminlyöntien olennaisuutta arvioitaessa ottamaan huomioon tekojen suunnitelmallisuuden, niiden keston ja toistuvuuden sekä laiminlyönneistä aiheutuneet vahingot. Sekä kyseisessä momentissa että lainvalmisteluasiakirjoissa kiinnitetään erityistä huomiota kirjanpitovelvollisuuden laiminlyöntiin. Esimerkiksi hallituksen esityksessä 198/1996 korostetaan kirjanpidon erityistä asemaa liiketoiminnassa, sillä sen kautta välittyy kuva yrityksen taloudellisesta tilanteesta ja tuloksesta sidosryhmille ja verottajalle.⁵⁹

Ruotsissakaan liiketoimintakieltoon määrääminen ei edellytä konkurssia. Ruotsin lainsäädännössä liiketoimintakiellon yleisenä edellytyksenä on, että kieltoa voidaan pitää yleisen edun kannalta perusteltuna. Kielto voidaan määrätä joko törkeistä elinkeino-oikeudellisista laiminlyönneistä tai rikollisesta toiminnasta elinkeinotoiminnassa⁶⁰. Jos taustalla on syyllistyminen rikokseen, josta lain rangaistus on puoli vuotta vankeutta, liiketoimintakiellon määräämistä on pidettävä aina perusteltua, ellei ole esitettävissä erityisiä vastasyitä⁶¹.

---

⁵⁹ HE 198/1996, 8.

⁶⁰ Lag om näringsförbud 436/1986, 1 §, 1a § ja 2 §.

⁶¹ Lag om näringsförbud 436/1986, 3 §.

2.3. Kiellon henkilöpiiri ja sisältö

Liiketoimintakielto määrääminen voi koskea käytännössä kaikkia kirjanpitovelvollisia elinkeinonharjoittajia tai yritysten johtotehtävissä toimivia⁶². Liiketoimintakieltoon voidaan edellä kerrotuin edellytyksin määrätä lain 2 §:n mukaisesti:

1. yksityinen elinkeinonharjoittaja, jonka harjoittamasta liiketoiminnasta on kirjanpito-laissa säädetty kirjanpitovelvollisuus,
2. avoimen yhtiön yhtiömies, kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies ja eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsen; sekä
3. se, joka on yhteisön hallituksen jäsenenä tai toimitusjohtajana taikka muussa siihen rinnastettavassa asemassa, samoin kuin se, joka tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa taikka hoitaa sen hallintoa.

Tuomioistuin voi määrätä syyttäjän vaatimuksesta henkilön liiketoimintakieltoon, joka voi kestoltaan olla kolmesta seitsemään vuotta (5 § ja 6 §). Samoin tuomioistuin voi syyttäjän vaatimuksesta määrätä henkilön vuodeksi väliaikaiseen liiketoimintakieltoon, jos varsinaiseen liiketoimintakieltoon tuomitsemista voidaan pitää todennäköisenä. Väliaikainen kieltö voidaan määrätä puoleksi vuodeksi kerrallaan. Jos syytettä väliaikaisen liiketoimintakiellon perusteena olevasta menettelystä ei ole nostettu vuoden kuluessa väliaikaisen kiellon määräämisestä, kieltö raukeaa. (11 §.) Liiketoimintakieltöä koskeva asia on pantava vireille viiden vuoden kuluessa siitä, kun viimeinen vaatimuksen perusteena oleva laiminlyönti tai rikollinen teko on tapahtunut (8 §).

Liiketoimintakieltolain 4 § säädetään kiellon sisällöstä. Kieltoon määrätty ei saa kiellon aikana:

1. Itse tai toista välikätenä käyttäen harjoittaa sellaista liiketoimintaa, josta kirjanpitolaissa on säädetty kirjanpitovelvollisuus;
2. olla avoimen yhtiön yhtiömiehenä tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä taikka eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsenenä;
3. olla yhteisön tai säätiön hallituksen jäsenenä, varajäsenenä, toimitusjohtajana taikka muussa niihin rinnastettavassa asemassa yhteisössä tai säätiössä;
4. itse tai toista välikätenä käyttäen tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa tai hoitaa sen hallintoa;
5. olla itse tai toista välikätenä käyttäen osakeyhtiön tai osuuskunnan perustajana; taikka

---

⁶² Lappi-Seppälä 2002, 521–522

6. hankkia itse taikka toista välikätenä käyttäen omistukseen tai sopimukseen perustuvaa määräysvaltaa liiketoimintaa harjoittavassa yhteisössä.

Kiellon sisällön rikkomisesta on rangaistussäädös rikoslain 16 luvun 11 pykälässä⁶³. Laki liiketoimintakiellosta ei koske toimintaa julkisoikeudellisten säätiöiden ja yhtiöiden johtotehtävissä. Kielto ei ulotu estämään toimintaa sellaisissa aatteellisissa yhdistyksissä, jotka harjoittavat vain vähäistä liiketoimintaa. Erityisestä syystä tuomioistuimien voi määrätä, ettei kielto koske tietynlaista liiketoimintaa, tehtäviä tai toimintaa tietyssä yhteisössä tai säätiössä tai määräysvallan hankkimista jossakin yhteisössä.⁶⁴

2.4. Kiellon rikkominen

Liiketoimintakiellon rikkomisesta voi seurata sekä kiellon pidentäminen että rangaistus. Kiellon rikkomisesta säädetään rikoslain 16 luvun 11 §:ssä rangaistukseksi sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Liiketoimintakieltolain 17 §:ssä todetaan puolestaan kiellon pidentämisestä seuraavaa: ”Jos liiketoimintakieltoa rikotaan eikä rikkomista voida pitää vähäisenä, tuomioistuimien voi syyttäjän vaatimuksesta pidentää kieltoa yhteensä enintään viidellä vuodella. Liiketoimintakiellon pidentämistä on vaadittava ennen kiellon päättymistä”. Rikoslain 16 luvun 11 §:n mukainen sakko tai vankeus voidaan langettaa myös sille, joka toimii toisen välikätenä liiketoimintakiellon tai väliaikaisen liiketoimintakiellon kiertämiseksi. Siten bulvaanina toimineelle voidaan langettaa tuomio liiketoimintakiellon rikkomisen perusteella.

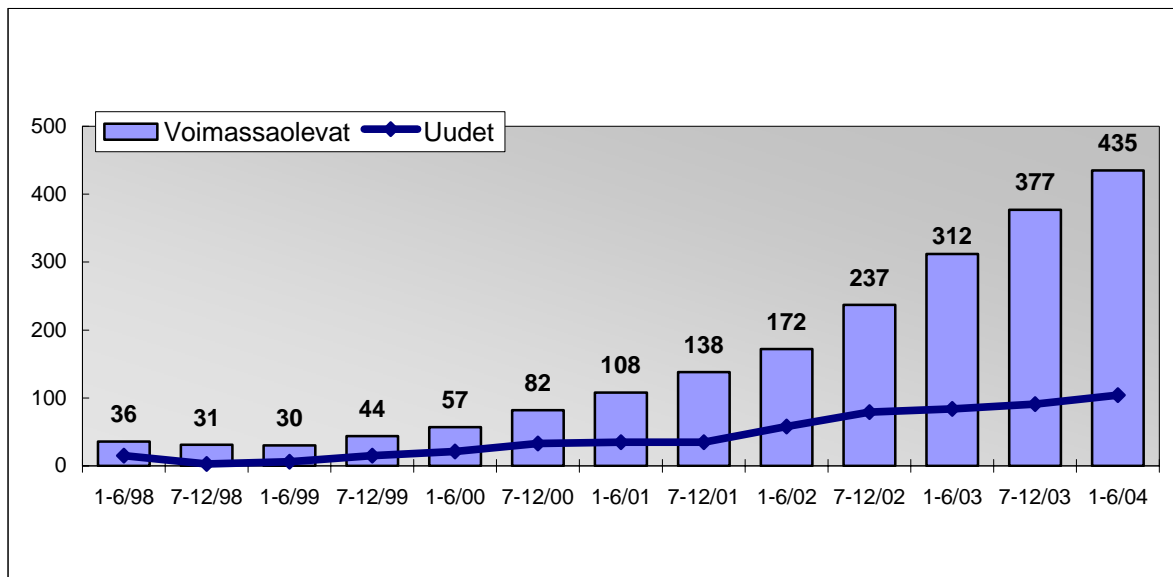
Vuosina 1986–1994 liiketoimintakieltoja määrättiin kaikkiaan 84 henkilölle. Lain ensimmäisinä vuosina kieltoja langetettiin alle kymmenen vuosittain. Vuosittain langetettujen kieltojen määrä kasvoi 90-luvulle tultaessa, vakiintuen kuitenkin vuosikymmenen alkupuoliskolla 10–15 uuteen kieltoon vuosittain.⁶⁵ Oheinen tilastodiagrammi osoittaa, miten liiketoimintakieltojen määrät ovat lähteneet huimaan nousuun etenkin vuosituhannen vaihteen jälkeen. Suomen Asiakastiedon tilastossa näkyvät sekä kullakin vuosipuoliskolla voimassa olleet kiellot että uusien kieltojen määrän tasainen lisääntyminen vuosittain.

---

⁶³ Rikoslaki 16 luku 11 §: Liiketoimintakiellon rikkominen: ”Joka rikkoo liiketoimintakiellon tai väliaikaisen liiketoimintakiellon, on tuomittava liiketoimintakiellon rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Liiketoimintakiellon rikkomisesta tuomitaan myös se, joka toimii toisen välikätenä liiketoimintakiellon tai väliaikaisen liiketoimintakiellon kiertämiseksi”

⁶⁴ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985, 4.2 § ja 4.3 §.

⁶⁵ Tala & Jaakkola & Tuokila ym. 1995, 99.

Kuvio 1: Liiketoimintakiellot puolivuositain 1998–2004. Lähde: Luottolista-lehti / Suomen Asiakastieto.

Helmikuun alussa 2005 voimassa olevia liiketoimintakieltoja oli noin 530 ja kieltojen määrä nousee reilusti yli 600:aan, jopa 700:aan, vuoden loppuun mennessä, jos kieltoon määrättyjen joukko kasvaa samaa tahtia kuin vuonna 2004⁶⁶.

Liiketoimintakiellon rikkomiset poliisin tutkinnassa

Liiketoimintakiellon rikkomisia on poliisitutkinnassa harvakseltaan, tosin tutkinnassa olleiden tapausten määrä on sekin parina viime vuonna ollut selkeässä kasvussa, kuten seuraava taulukko osoittaa.

⁶⁶ Jouluna 2004 voimassa olevia liiketoimintakieltoja oli 514 (Kauppi 2005, 8). Helmikuun 10. päivänä 2005 poliisin liiketoimintakielto rekisterissä oli merkintä 532 kiellossa olevasta henkilöstä (Liiketoimintakiellon valvojen ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella, Mauri Jääskeläinen/KRP). Oikeusrekisterikeskuksen liiketoimintakielto tilastojen mukaan vuonna 2002 *uusia* liiketoimintakielto tapauksia tuli 132, vuonna 2003 niitä tuli 171 ja vuonna 2004 jo 194 (Liiketoimintakiellon valvojen ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella, Pasi Hyvätin esitys). Ks. myös Kauppalehti 7.4.2005, 1 ja 6.

2. Liiketoimintakielto

Taulukko 1: Poliisin RIKI-Trip-tietokantaan kirjatut liiketoimintakiellon rikkomisten tutkinnat vuosina 2000–2004. Lähde: PoliisinRiki-Trip-tietokanta, 2005.⁶⁷

Vuosi	2000	2001	2002	2003	2004	2000–2004
Tapausten lukumäärä	3	2	8	13	22	48

Tutkimukseni yhteydessä tein ajot poliisin RIKI-Trip-tietokannasta liiketoimintakiellon rikkomisista⁶⁸. Tietokannan käyttäminen vaatii käyttöoikeuden hakemista sisäasiainministeriön poliisiosaston hallintoyksiköstä. Hakemani käyttöoikeudet kattoivat vuosien 2000–2004 liiketoimintakiellon rikkomisten tarkastelun. Tarkastelussani otin huomioon ne tapaukset, jotka on kirjattu näinä vuosina RIKI-Trip-tietokantaan niin sanottuina R-ilmoituksina eli tapauksina, joita poliisi tutkii rikoksina. Kaikkiaan liiketoimintakiellon rikkomisen tutkinnasta oli kyse 48 R-ilmoituksessa.⁶⁹ Tietokannasta laskemani tapausten määrät täsmäävät kokoluokaltaan selvitysmies Pasi Hyvätin aiemmin talvella 2005 tekemään tilastoajon kanssa⁷⁰. Vuodelle 2000 sain yhden tapauksen vähemmän ja puolestaan vuodelle 2002 yhden enemmän kuin Hyvätti. Vuoden 2002 osalta ero selittyy sillä, että otin mukaan yhden tapauksen, jossa liiketoimintakiellon rikkomista ei ole kirjattu varsinaiseksi rikostutkinnan asianimikkeeksi, mutta RIKI-Trip-ilmoituksen selostusosiossa (vapaassa tekstiosassa) tapauksen kirjannut poliisi tuo esille, että tapauksessa on edellytykset tutkia myös henkilön syylistymistä liiketoimintakiellon rikkomiseen.

Ottaen edellä mainittu huomioon poliisin tietoon tulleiden liiketoimintakiellon rikkomisten kokonaismäärä vuosina 2000–2004 on 48. Tosin vuosina 2003 ja 2004 yhteensä kahden tapauksen yhteydessä henkilölle on kirjattu R-ilmoitus asianimikkeellä ”liiketoimintakiellon rikkominen”, vaikka todellisuudessa tapauksessa ei ole rikottu liiketoimintakieltoa, vaan rikoksesta epäillyt henkilöt ovat toimineet tapauksissa bulvaaneina. Näin ollen RIKI-Trip-

⁶⁷ Erialaisten tilastojen ja tilastointitapojen ongelmallisuudesta kertonee, että nk. POTTI:sta (Poliisin tietojärjestelmä, poliisin tietoon tullut rikollisuus) ajettujen tietojen perusteella liiketoimintakiellon rikkomisia on ollut 2000-luvulla seuraavasti: 2000: 3, 2001:4, 2002:4, 2003: 6 ja 2004: 12. Liiketoimintakiellon valvontoja on samaisen rekisteriin kirjattu vain kolme ja ne kaikki vuodelle 2004. POTTI, 10.2.2005.

⁶⁸ Haut tein tietokannasta hakuvedolla ”liiketoimintakiellon rikkominen”.

⁶⁹ R-ilmoitusten lisäksi tietokannassa voi olla ns. S-ilmoituksia (sekalaisilmoitukset), P-ilmoituksia (poliisiperusteiset kiinniotot) ja RV-ilmoituksia (rangaistusvaatimus). Kaikki ilmoitustyytit huomioiden hakuosumia tuli hakuvedollani ”liiketoimintakiellon rikkominen” yhteensä 76. R-ilmoituksia oli 52 ja S-ilmoituksia 24. Neljä hakuvedoillani tullutta R-ilmoitusta ei kuitenkaan sopinut tarkasteluuni, sillä yksi liiketoimintakiellon rikkomistapaus oli kirjattu kahteen kertaan ja kolmessa tapauksessa oli kyse liiketoimintakiellon edellytysten tutkimisesta. Näin ollen tässä vaiheessa tarkasteluuni jäi 48 tapausa.

⁷⁰ Ajo poliisin RIKI-tietokannasta, Pasi Hyvätin esitys 10.2.2005, Liiketoimintakiellon valvojen ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella, Pasi Hyvätin esitys.

järjestelmässä oli 46 sellaista tapausta, jossa on todella tutkittu liiketoimintakiellon rikkomista siinä merkityksessä, että joku on rikkonut hänellä itsellään voimassa olevaa kieltoa.

Tapausten kirjaamiskäytäntö ei sinällään vaikuta täysin vakiintuneelta, ja se hankaloitti jossain määrin aineiston käsittelyä. Välillä bulvaaneina toimineet on kirjattu rikoksista epäiltynä asianimikkeellä ”liiketoimintakiellon rikkominen” ja syötetty järjestelmään tästä oma ilmoituksensa. Yleisin tapa on kuitenkin, että mahdolliset bulvaanit on liitetty samaan R-ilmoitukseen kuin varsinainen kiellon rikkojakin ja kaikkien osalta rikosnimikkeeksi on kirjattu ”liiketoimintakiellon rikkominen”. Bulvaaneina toimineiden kirjaaminen on kuitenkin tapahtunut myös nimikkeellä ”avunanto – liiketoimintakiellon rikkominen”. Viimeiseksi mainittu tapa kuvaa mielestäni parhaiten eroa varsinaisen kiellon rikkojan ja bulvaanin välillä: *kiellossa oleva rikkoo kieltoa* ja bulvaani *avustaa* häntä kiellon rikkomisessa. Lain mukaan molemmat voivat toki saada rangaistuksen saman lainsäädöksen perusteella. Rikoslain 16 luvun 11 §:n mukaan ”liiketoimintakiellon rikkomisesta tuomitaan myös se, joka toimii toisen välikätenä liiketoimintakiellon tai väliaikaisen liiketoimintakiellon kiertämiseksi”. Selvityksessäni otin huomioon kuitenkin ”liiketoimintakiellon rikkojina” vain ne henkilöt, jotka ovat itse olleet kiellossa, ja poliisi epäilee heidän rikkoneen kieltoa. Bulvaaniyhteyksiä tarkastelen erikseen enkä kirjannut bulvaaneja ”kiellon rikkojiksi”. Sen sijaan kirjasin jokaisesta R-ilmoituksesta erikseen ylös, onko tapauksessa rikoksesta epäiltynä bulvaani ja mikä on hänen suhteensa varsinaiseen kiellon rikkojaan (perheenjäsen, liikekumppani jne.)

Näillä rajauksilla mielenkiintoni kohdistui vuosilta 2000–2004 lopulta 46 sellaiseen tapaukseen, jossa poliisi on tutkinut liiketoimintakiellon rikkomista. Näin kokoon saamani aineistoni on niin pieni, ettei se anna mahdollisuuksia varsinaiseen kvantitatiiviseen analyysiin tai tilastollisiin johtopäätöksiin. RIKI-Trip:n avulla keräämäni tiedot ovat kuitenkin sellaista, ettei ole syytä täysin pidättäytyä luonnehtimasta liiketoimintakiellon rikkomistapauksia myös lyhyesti niiden avulla. Lukijan on kuitenkin syytä muistaa aineiston kokoon liittyvät rajoitteet.

Kaikissa tapauksissa kiellon rikkojana on ollut mies. Aiemman tutkimustiedon valossa talousrikoksiin syyllistyvätkin yleensä jo keski-ikään ehtineet miehet⁷¹. Liiketoimintakieltoja rikkoivat kuitenkin nuoremmatkin. Iältään rikolliset olivat 24–64-vuotiaita. Alle 35-vuotiaita oli joukossa seitsemän, mutta alle 35-vuotias henkilö oli epäiltynä liiketoimintakiellon rikkomisesta yhteensä 13 tarkastelemani tapauksen yhteydessä. Osa nuorista henkilöitä oli siten tarkastelujaksoni aikana epäiltynä kiellon rikkomisesta useampaan otteeseen. Palaan tähän rikoksen uusimiseen kysymykseen vielä tuonnempana työssäni.

Poliisin tietoon kiellonrikkomistapaukset ovat tulleet käytännössä joko muun rikostutkinnan yhteydessä tai ulkopuolisten tekemien tutkintapyyntöjen myötä. Vain kuusi liiketoimintakiellon rikkomista 46:sta tuli ilmi suoranaisen poliisin toteuttaman liiketoimintakiellon valvonnan yhteydessä. Vaikka tarkasteltavien tapausten kokonaismäärä on hyvin pieni, voidaan sanoa,

---

⁷¹ Ks. esim. Alvesalo ja Laitinen 1994, 78–82 ja Lehtola & Paksula 1997, 42 mukaan BRÄ-PM 1996:5.

ettei tapausten ilmitulon tavoissa ole tapahtunut muutoksia viimeisinä vuosia, vaikka sinällään tapausten ilmitulo näyttäisikin lisääntyvän nopeasti. Tässä yhteydessä on korostettava, että RIKI-Trip-ilmoituksista on välillä hyvin vaikeasti tulkittavissa, miten kiellon rikkominen on lopulta tullut poliisin tietoon. Ilmoitusten tapausselesteita luin ”valvontamyohteisesti”. Jos tapauksen sanamuodosta voi saada sen(kin) tulkinnan, että juttu on selvinnyt valvonnan ansiosta, olen kirjannut sen silloin valvonnan yhteydessä tapahtuneeksi paljastumiseksi. On otettava huomioon, että RIKI-Trip-tietokannan tapausselesteet on kirjoitettu poliisin omia rikostutkinnan perustarpeita ajatellen, eikä esimerkiksi akateemista jälkikäteistutkimusta silmälläpitäen. Välillä tapauskuvaukset ovat hyvin lyhyitä ja eikä niissä juurikaan esitellä rikostutkinnan sisältöä. RIKI-tietojen ongelmiin tutkimusaineistona on kiinnittänyt huomiota muun muassa Manne Laukkanen poliisin rikosilmoitustietokannan tutkimuskäyttöä käsittelevässä artikkelissaan⁷².

Taulukko 2: Miten liiketoimintakiellon rikkomiset ovat tulleet poliisin tietoon?

Vuosi	Ei selviä ilmoituksesta	Valvonnan yhteydessä	Muun rikostutkinnan yhteydessä	Ulkopuolisen tutkintapyynnön ansiosta	Yht.
2000	0	0	1	2	3
2001	0	1	0	1	2
2002	1	0	5	2	8
2003	1	4	4	3	12
2004	0	1	10	10	21
Yht.	2	6	20	18	46

Puolessa tapauksista ”ulkopuolisen tutkintapyynnön” esittäjänä on ollut syyttäjä. Verottaja on pyytänyt poliisia tarttumaan asiaan muutaman kerran. Yksittäisissä tapauksissa ilmoituksia kiellon rikkomisesta on tullut konkurssipesien hoitajilta, ulosotosta, kunnan edustajilta ja muun yrityksen edustajalta.

Selvitin ilmoituksista myös, minkälaisen yritystoiminnan parissa kieltoa rikkoneet ovat toimineet. Parissakymmenessä tapauksessa yritystoiminnan luonne ei kuitenkaan selvinnyt RIKI-Trip-ilmoitusten kirjallisista kuvauksista. Tämä voi viitata paitsi siihen, ettei yritystoiminnan luonnetta ole vain syystä tai toisesta koettu tarpeelliseksi kirjata ylös, siihen, että osa yrityk-

⁷² Laukkanen 2005.

sistä on erilaisia puhtaasti keinottelumielessä perustettuja pöytälaatikkofirmoja, joilla ei ole selkeää toimenkuvaa. Toimialaltaan tunnistettavien yritysten joukosta rakennustoiminta oli selvä ykkönen. Tällä toimialalla toimittiin parinkymmenen kiellon rikkomistapauksen yhteydessä. Määrä nousee vielä siitä, jos mukaan lasketaan muutama kiinteistökaupan, -isännöinnin ja -huollon parissa sattuneet tapaukset. Tämän lisäksi joukossa on yrittäjiä, jotka työskentelivät romumetalli-, kukka-, vaate-, tori- ja autokaupan parissa. Näiden yksittäisiä mainintoja saaneiden toimialojen lisäksi luokittelin pari tapausta joko konsultointi- tai monialayritysten piirissä tapahtuneiksi. On makuasia kuuluisivatko nämäkin ensiksi mainittuun ”tuntematon toimiala” -luokkaan.

Kaikkiaan 27 liiketoimintakiellon rikkomista koskeneen tapauksen rikostutkinnan yhteydessä on tutkittu muita rikoksia. Kymmeneen R-ilmoitukseen oli kirjattu liiketoimintakiellon rikkomisen lisäksi kolme tai useampi muu rikosnimike. Aina kaikki tutkinnat eivät kohdentuneet liiketoimintakiellon rikkojaan, vaan samalla R-ilmoitukseen on kirjattu usea toisiinsa liittyvä rikostutkinta ja samoin useampi rikoksesta epäilty henkilö. Tästä huolimatta tieto kuvaa sitä, millaisen rikollisuuden yhteydessä liiketoimintakielloa rikotaan. Yleisintä on, että liiketoimintakiellon rikkomisen yhteydessä tutkitaan kirjanpidon laiminlyöntejä. Kirjanpitorikosta on tutkittu noin kahdenkymmenen liiketoimintakiellon rikkomistapauksen yhteydessä. Luontevaa on, että laittomat yrittäjät syyllistyvät rekisterimerkintärikoksiin, koska eivät voi ilmoittaa yritystoiminnastaan avoimesti julkisiin rekistereihin. Rekisterimerkintärikoksia on tutkittu kymmenen kiellon rikkomisjutun yhteydessä. Yli kahteenkymmeneen tapaukseen liittyen on selvitetty syyllistymistä erilaisiin verotusta koskeviin laiminlyönteihin. Verojen kohdalla asianimikkeiden kirjo on laaja vaihdellen esimerkiksi törkeästä veropetoksesta arvolisäverorikkomukseen ja ennakkoperintärikkomuksesta lievään veropetokseen.

Kaikkiaan 18 R-ilmoitukseksi kirjatun liiketoimintakiellon rikkomisen yhteydessä poliisin rikostutkinnassa on ollut myös bulvaanin toiminta kiellon rikkomiseen liittyen. Bulvaaneina toimineita on ollut tapausten yhteydessä rikoksesta epäiltyinä yhteensä 28. Puolessa tapauksista bulvaani vaikuttaa RIKI-Trip-ilmoitusten kertoman perusteella olevan tekijän liike- tai muu tuttava. Tämä luokka sisältää myös mahdolliset ”puliukko-bulvaanit”, joiden epäiltyä käyttöä liiketoiminnan peittelyssä käsittelen tuonnempana työssäni poliisihaastattelujen analyysin yhteydessä. Joka toisessa tapauksessa bulvaanina on puolestaan käytetty sukulaisia: vaimo ja/tai omat lapset ovat olleet bulvaaneina seitsemässä tapauksessa ja vanhemmat ja/tai sisarukset kolmessa. Nuoret kiellon rikkojat ovat etsineet itselleen bulvaanin tuttavapiiristä ja keski-ään ylittäneet ovat hyödyntäneet kiellon rikkomisessa perheenjäseniään.

Laskin RIKI-Trip-ilmoitusten tietojen perusteella suuntaa-antavat ajat liiketoimintakiellon rikkomisten kestoista ja rikkomisen alkamisesta siihen, kun poliisi on saanut tiedon rikoksesta. Tiedot olen poiminut joko RIKI-Trip-ilmoituksen kohdasta, johon poliisi voi kirjata tutkittavana olevan rikoksen tapahtuma-ajan, tai ilmoituksen vapaasta selostusosioista. Jälkimmäistä tapaa olen käyttänyt silloin, kun vapaa tekstiosio antaa tapahtuma-ajankohdasta tarkemman tiedon kuin varsinainen tapahtuma-ajankohdan kirjaus. Poliisin tietoon määrittelen rikoksen tulleen sillä päivämäärällä, kun R-ilmoitus on kirjattu vastaanotetuksi. Ajat olen pyöristänyt

lähimpään täyteen kuukauteen. Liiketoimintakiellon rikkomisen kestojen laskemista hankaloittaa se, että tässäkin suhteessa kirjaamiskäytännöissä on vaihtelua: osaan ilmoituksista on merkitty (arvioitu) tapahtuma-ajanjakso ja toisiin oli puolestaan merkitty esimerkiksi vain päivämäärä, jolloin rikkominen on tullut poliisin tietoon. Liiketoimintakiellon rikkominen ei ole tyypiltään tiettyyn päivämäärään ja kellonaikaan sidottu niin sanottu pisterikos, vaan kieltoa rikotaan pitkäkestoisen yritystoiminnan yhteydessä. Tapahtuma-ajan puutteellisiin kirjauksiin vaikuttaa varmasti toki se, että poliisien on oletettavasti vaikea arvioida sitä tarkkaa ajanjaksoa, jolloin henkilö on rikkonut liiketoimintakieltoaan.

Kolmessa tapauksessa ei ole RIKI-Trip-ilmoituksen avulla mahdollista päätellä millään tavoin kiellon rikkomisen kestoja. Muiden tapausten perusteella kiellon rikkomisen keston keskiarvo on ollut 15 kuukautta, mediaanin ollessa 14 kuukautta. Poliisin tietoon kiellon rikkominen on tullut keskimäärin 17,5 kuukautta rikkomisen alkamisesta, mediaanin ollessa kuitenkin 12,5 kuukautta. Näin pienessä aineistossa (N=46) keskiarvoon ja mediaanin vaikuttavat luonnollisesti suuresti jo yksittäiset tapaukset. Esimerkiksi kiellon rikkomisen kestot vaihtelevat neljästä vuodesta siihen, että kiellon rikkomista yrittänyt on jäänyt poliisin käsityksen mukaan kiinni heti tuoreeltaan.

RIKI-Trip-selvitykseni perusteella kiellon rikkomisesta kiinnijääneet eivät ole yrittäjinä puhaita pulmusia. Kaikkiaan tarkastelemini 46 liiketoimintakiellon rikkomistapaukseen syyllistyi 34 kiellossa olevaa henkilöä. Tämä tarkoittaa sitä, että kolme henkilöä jäi vuosina 2000–2004 kolme kertaa ja kuusi henkilöä kaksi kertaa kiinni liiketoimintakiellon rikkomisesta. Lähestulkoon kaikkien kieltoon tuomittujen rikoshistoria on mittava. Henkilötunnusten avulla pystyin tarkastelemaan RIKI-Trip-tietokannasta kiellon rikkomiseen syyllistyneiden henkilöiden muuta rikoshistoriaa. Tarkastelussa kävi ilmi, että lähes kaikilla kiellon rikkomisesta kiinnijääneillä henkilöillä on taustallaan runsaasti poliisin tietoon tullutta rikollisuutta. Kaikkiaan 34:llä liiketoimintakiellon rikkojalla on kontollaan yhteensä 745 poliisin kirjaamaa rikosnimikettä RIKI-Trip-tietokannassa. Yksi Riki-Trippiin tehty kirjaus voi tarkoittaa paitsi yksittäistä rikosta myös yhtenäistä rikossarjaa, joten todellinen yksittäisten poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä on edellä mainittua suurempi. Kirjattujen rikosten määrä vaihtelee henkilöiden välillä kahdesta rikoksesta 133 rikokseen. Sinällään liiketoimintakiellossa olevan taustalla toki onkin oltava joitain liiketoimintaan liittyviä rikoksia tai laiminlyöntejä, koska heidät on määrätty kieltoon. Tilastoluvut kertovat kuitenkin hyvin aktiivista rikollisesta toiminnasta, ei satunnaisia tai yksittäisistä väärinkäytöksistä. Lukuja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että kyseessä ovat kiellon rikkomisesta *kiinnijääneet* henkilöt, eivätkä he edusta kaikkia kiellossa olevia henkilöitä.

Liiketoimintakieltojen rikkomisten käsittely tuomioistuimissa

Liiketoimintakieltojen rikkomisten alioikeuskäsittelyt ovat niin ikään olleet vähäisiä. Tämä paljastuu Tilastokeskuksen ylläpitämästä rikostilastosta, johon on kirjattu rikosnimikkeittäin alioikeuksien käsittelemät tapaukset⁷³. Poliisin ja tuomioistuinten tilastoja ei voi suoraan verrata toisiinsa, sillä kaikki poliisitutkinnassa olleet kiellon rikkomiset eivät joudu tuomioistuinkäsittelyyn ja toisaalta esimerkiksi tänä vuonna poliisitutkinnassa oleva tapaus voi päivittyä tuomioistuinkäsittelyyn aikataulun perusteella toiseen rekisteriin vasta ensi vuonna. Liiketoimintakieltojen rikkomisten alioikeuskäsittelyistä on Tilastokeskuksen rikostilastoissa käytävissä tiedot vain vuoden 2003 loppuun asti. Liiketoimintakiellon rikkomisia on käsitelty alioikeuksissa vuosina 1986–2003 yhteensä 35⁷⁴ jutun yhteydessä ja näistä 19 tapauksessa liiketoimintakiellon rikkominen on ollut tuomion päärikos.

Taulukko 3: Liiketoimintakiellon rikkomisten käsittely alioikeuksissa 1992 – 2003.
Luvut on laskettu Tilastokeskuksesta saatujen tilastoajojen pohjalta.

Vuosi	1992	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	1992–2003
Tapausten lukumäärä	5	3* (2)	2	1	3	3	2	1	3	9	5	37 (35)*

Seuraavassa taulukossa on puolestaan lueteltu ne käräjäoikeudet, joissa liiketoimintakieltojen rikkomisia on käsitelty ja kussakin alioikeudessa käsiteltyjen tapausten määrät.

⁷³ Tilastokeskus, rikostilastot. Marraskuu 2004.

⁷⁴ ja * Tilastokeskuksen rikostilastoista saamieni tietojen mukaan kaksi Helsingin raastuvanoikeudelle vuodelle 1993 tilastoitua tapausta ovat todennäköisiä tilastointivirheitä. Nämä tapaukset eivät ole olleet liiketoimintakiellon rikkomisia, vaan liiketoimintakieltoon määräämisiä. Näin ollen liiketoimintakiellon rikkomisia ei ole käsitelty 37, vaan 35 kertaa.

2. Liiketoimintakielto

Taulukko 4: Alioikeudet, joissa liiketoimintakiellon rikkomisia on käsitelty vuosina 1992–2003. Luvut laskettu Tilastokeskuksesta saatujen tilastoajojen pohjalta.

Käräjäoikeus, jossa liiketoimintakiellon rikkomista käsitelty	Käsiteltyjen syyt- teiden lkm.
Alavus	2
Espoo	1
Haapajärvi	2
Heinola	1
Helsinki	7 (5)*
Jyväskylä	4
Jämsä	1
Kerimäki	2
Kuopio	1
Mynämäki	1
Nilsia	1
Pori	6
Porvoo	1
Savonlinna	1
Tampere	1
Toijala	1
Turun seutu	1
Tuusula	1
Vaasa	1
Yhteensä:	37 (35)*

Edellä luetelluissa käräjäoikeuksien käsittelyissä ehdollista vankeutta tuomittiin yhdeksässä tapauksessa ja ehdotonta kahdessatoista. Ehdotonta vankeutta tuomittaessa liiketoimintakiellon rikkominen oli tuomion päärikos viidessä tapauksessa. Ehdollisissa tuomioissa kielto oli päätuomiona kahdessa käsittelyssä. Kuudessa tapauksessa syytetty tuomittiin maksamaan sakkoja ja näissä tapauksissa liiketoimintakiellon rikkominen oli aina käsittelyn päärikos. Kahdessa tapauksessa syytetty tuomittiin yhdyskuntapalvelukseen. Näissä tapauksissa toises-

* Tilastokeskuksen rikostilastoista saamieni tietojen mukaan kaksi Helsingin raastuvanoikeudelle vuodelle 1993 tilastoitua tapausta ovat todennäköisiä tilastointivirheitä. Nämä tapaukset eivät ole olleet liiketoimintakiellon rikkomisia, vaan liiketoimintakieltoon määräämisä. Näin ollen liiketoimintakiellon rikkomisia ei ole käsitelty 37, vaan 35 kertaa.

sa kiellon rikkominen oli päärikos. Syyte hylättiin viidessä tapauksessa, tuomitsematta jätettiin kaksi kertaa ja kerran asia raukesi.

Tilastokeskuksen rikostilastojen mukaan 37 alioikeuden ratkaisusta 21:stä on valitettu edelleen hovioikeuteen. Mukana on kaksi sellaista tapausta, jotka on kärjäoikeudessa tilastoitu liiketoimintakiellon rikkomisen käsittelyiksi, vaikka Tilastokeskuksen mukaan kyse on ollut oikeudenkäynneistä liiketoimintakiellon määräämiseksi. Nämä kaksi syyttäjän vaatimusta liiketoimintakiellon määräämiseksi on ensin hylätty alioikeudessa, mutta valituksen jälkeen hyväksytty lopulta hovioikeuden käsittelyssä.

Jäljelle jääneistä yhdeksästätoista hovioikeuteen tehdystä valituksesta seuranneista hovioikeuden tuomioista kolmesta ei löytynyt tietoja Tilastokeskuksen tilastoista. Yhdessätoista valitustapauksessa hovioikeus ei muuttanut alioikeuden ratkaisua. Näistä yhdestätoista tapauksesta kolmessa käsiteltävän päärikoksena oli liiketoimintakiellon rikkominen. Neljässä tapauksessa hovioikeudet muuttivat alioikeuksien tuomioita. Näistä kolmessa tapauksessa liiketoimintakielto oli hovioikeuskäsittelyn päärikos. Yhdessä tapauksessa ehdoton vankeus muuttui sakoksi, yhdessä tapauksessa ehdollinen vankeus lyheni ja kahdessa tapauksessa ehdoton vankeus piteni. Tässä yhteydessä täytyy muistaa, että mainittujen tapausten yhteydessä on käsitelty myös muita rikoksia kuin liiketoimintakiellon rikkomisia, ja nämä tapaukset ovat vaikuttaneet tilastoitujen tuomioiden laatuun.

Kahdesta tapauksessa hovioikeuden tuomiosta haettiin valitusoikeutta korkeimmasta oikeudesta, mutta kummassakaan tapauksessa ei myönnetty valituslupaa. Kummassakaan korkeimman oikeuden valitusluvan hakuun edenneessä tapauksessa liiketoimintakiellon rikkomisen ei ollut tuomion päärikos. Toisessa päärikos oli törkeä väärennys ja toisessa kirjanpitorikos.

Liiketoimintakiellon rikkominen oli oikeudenkäyntien päärikos 19 alioikeuden käsittelyssä ja 16 tapauksessa päärikos oli jokin muu. Alioikeudessa seitsemässä tapauksessa päärikos on ollut kirjanpitorikos, neljässä rekisterimerkintärikos, kolmessa törkeä veropetos, yhdessä törkeä väärennös ja yhdessä törkeä velallisen epärehellisyys. Nämä rikosnimikkeet kuvaavat osaltaan sitä liiketoiminnallista ympäristöä, jossa liiketoimintakiellon rikkominen on tapahtunut. Liiketoimintakiellon valvojien käsitys on, että liiketoimintakiellon rikkomiset päätyvät oikeuteen yleensä vain muiden vakavien talousrikosten yhteydessä, eivät omina yksittäisinä rikoksinaan⁷⁵.

---

⁷⁵ Tämä käsitys esitettiin liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokouksessa Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella.

3 Liiketoimintakiellon valvonta

3.1. Valvonnan puutteita 1980–90-luvuilla

Alkuperäisen liiketoimintakiellosta säätäneessä laissa ei ollut säädöksiä liiketoimintakiellon valvonnasta⁷⁶. Lakia säädettäessä valvonnan ajateltiin hoituvan niin sanotun yleisen lainvalvonnan keinoin ilman erillistä vastuuttamista⁷⁷. Kielto osoittautui kuitenkin tehottomaksi tavaksi vaikeuttaa konkurssirikosten tekemistä ja vähentää rikoksia⁷⁸. Alkuperäisen hallituksen esityksen mukaan valvonta perustui kieltoon tuomittujen kirjaamiseen oikeusministeriön ylläpitämään rekisteriin, josta jokaisella oli oikeus saada tietoja kiellossa olevista⁷⁹. Maaliskuussa 1996 tuli voimaan laki Oikeusrekisterikeskuksesta, jonka tehtäväksi liiketoimintakieltorekisterin ylläpito siirtyi⁸⁰. Käytännössä liiketoimintakiellon valvonta perustui lain ensimmäisinä vuosina poliisin talousrikostutkinnan yhteydessä tekemiin havaintoihin laittomasta liiketoiminnasta. Syyttäjät osallistuiivat valvontaan syyteharkintaa varten saamiensa tietojen pohjalta.⁸¹

Kiellon valvontaa pidettiin kuitenkin yleisesti tehottomana⁸². Kiinnijoutumisriski kiellon rikkomisesta koettiin vähäiseksi ja kieltoa kiertävien välikäsien käytön uskottiin olevan yleistä⁸³. Liiketoimintakiellon soveltamisvaikutusta vuosina 1986–1992 tutkineessa oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksessä ei muutamaa todennettua kiellonrikkomistapausta pidetty osoituksena lain tehokkuudesta vaan päinvastoin todisteena valvonnan aukoista. Selvityksessä uskottiin monen kieltoon määrätyn jatkavan yrityskeinottelua entiseen malliin, ilman pelkoa kiinnijoutumisesta.⁸⁴ Kiellon valvomattomuuden vuoksi kiinnijäämisten uskottiin olevan satunnaisia ja tämän tosiasian olevan sekä viranomaisten että kieltoon määrättyjen tiedossa. Liiketoimintakiellon rikkomiset tulivat ilmi lähinnä silloin, kun liiketoimintakiellossa oleva syyllistyi muuhun lainvalvojien havaitsemaan rikolliseen toimintaan. Tarkkojen arvioiden esittäminen kiellon rikkomisten määristä oli tietenkin mahdotonta, koska empiiristä näyttöä kiellon kiertämisestä oli hyvin vähän.⁸⁵

---

⁷⁶ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985. Alkuperäinen laki. Valvonta tuli lainsäädäntöön lailla liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamisesta 1220/1997. Nykyisin valvonnasta säädetään lailla liiketoimintakiellosta, 21a§.

⁷⁷ Lappi-Seppälä 2002, 253 ja HE 198/1996, 4.

⁷⁸ Lehtola & Paksula 1997, 74.

⁷⁹ HE 29/1985.

⁸⁰ HE 198/1996, 27–28. Laki oikeusrekisterikeskuksesta 1287/1995.

⁸¹ HE 198/1996, 4.

⁸² ks. esim. Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 17.

⁸³ Lappi-Seppälä 2002, 523.

⁸⁴ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 17–18.

⁸⁵ HE 198/1996, 8 ja Lehtola & Paksula 1997, 75.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksessä syyttäjät olivat varsin yksimielisiä uskoessaan kiellon tehottomuuteen. Syyttäjien mielestä ”huijarit huijaa ja veijarit peijaa”. Syyttäjät eivät uskoneet kiellon ennaltaestävyyteen, koska kieltojen kokonaismäärä oli niin vähäinen. Toisaalta syyttäjät kritisoivat järjestelmällisen valvonnan ja asian saaman julkisuuden puutetta. Vastaajien mukaan nämä puutteet mahdollistivat kiellon rikkomisen ja välikäsien käytön yritystoiminnassa. Syyttäjät korostivat vastauksissaan valvonnan tehostamisen ja julkisuuden lisäämisen tarvetta.⁸⁶

Valvonnan puutetta pidettiin 1990-luvun puoliväliin tultaessa liiketoimintakieltolain suurimpana ongelmana.⁸⁷ Valvonnan lisäämistä pidettiin liiketoimintakieltolain uudistamisen yhteydessä käydyssä eduskunnan lakivaliokunnan käsittelyssä välttämättömänä, jotta ”liiketoimintakieltojärjestelmä toimisi nykyistä tehokkaammin ja sillä olisi talousrikollisuutta estävää vaikutusta”⁸⁸. Lakimuutosta käsitellessä hallituksen esityksessä uskottiin puuttuvien valvontakäytäntöjen vaikuttaneen jopa ”viranomaistenkin asenteisiin ja liiketoimintakieltojen vähäiseen määrään”⁸⁹. Tällä lienee viitattu siihen, ettei viranomaisilla ollut tarvittavaa motivaatiota valvonnan toteuttamiseen silloinkaan, kun se olisi muuten ollut käytännössä mahdollista.

3.2. Poliisien valvontavastuu ja valvonnalle asetetut tavoitteet

Vuonna 1996 annetun hallituksen esityksen johdannossa esitettiin muutoksia liiketoimintakiellosta säädettyyn lakiin. Esitys liittyi valtioneuvoston helmikuussa 1996 hyväksymään periaatepäätökseen hallituksen ohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi.⁹⁰ Esityksen pääasialliset ehdotukset olivat konkurssin poistaminen liiketoimintakiellon määräämisedellytyksistä ja kiellon valvonnan tehostaminen. Hallituksen esityksen pääkohtia esittelevässä osiossa valvonnan tehostamisen tarvetta perutellaan seuraavasti:

”Yleinen käsitys on, että kiinnijoutumisriski on vähäinen ja että kieltoa voidaan helposti kiertää välikäsiä käyttämällä, vaikka tämä onkin rangaistavaa.”⁹¹

Valvontatehtävää varten ei kuitenkaan haluttu perustaa uutta viranomaista, vaan valvonta ehdotettiin hoidettavaksi poliisin virkatyönä. Tarpeellisten menetelmien ja resurssien lisäksi poliisiorganisaation hoitaman valvonnan tarkoituksenmukaisuutta perusteltiin sen paikalli-

---

⁸⁶ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 22–23.

⁸⁷ HE 198/1996, 6. Muiksi epäkohdiksi hallituksen esityksessä 198/1996 listattiin muun muassa lain tulkinnanvaraisuus, liiallinen sidonnaisuus konkurssivaatimukseen, vireillepanoajan riittämättömyys ja syyttäjän tiedonsaantia. Viimeksi mainittu kytkeytyy suoraan myös valvonnan vaikeuteen.

⁸⁸ LaVM 15/1997, 3.

⁸⁹ HE 198/1996, 8.

⁹⁰ HE 198/1996, 1 ja Hallituksen periaatepäätös toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi 1996, 6.

⁹¹ HE 198/1996, 7.

suudella.⁹² Toisaalla esityksessä nostettiin osittain kädet pystyyn valvonnan tehostamisen suhteen toteamalla, ettei ollut mahdollista luoda ”kohtuullisin kustannuksin” sellaista järjestelmää, jolla voidaan ”tehokkaasti” estää kieltoon määrättyjä harjoittamasta laitonta liiketoimintaa⁹³. Poliisiorganisaation paikallisyksiköillä oli kuitenkin hallituksen esityksen mukaan paikallisina toimijoina mahdollisuus valvoa oman alueensa liiketoimintakielttoon tuomittuja. Esityksen mukaan olikin pidettävä riittävänä, että näin kiinnijoutumisriski olisi ”todellinen”. Esityksen mukaan oli ”luontevaa”, että valvonta kuuluisi poliisille, koska sen olisi ryhdyttävä tutkintatoimiin toimiin kiellon rikkomisen havaitsemisen jälkeen.⁹⁴ Poliisin valvontavastuu kirjattiinkin uudistettuun lakiin liiketoimintakiellosta⁹⁵. Valvonnan tarkempi järjestely jätettiin lainvalmistelussa poliisihallinnon sisäisten määräysten vastuulle⁹⁶.

Samaisessa lakimuutoksessa poistettiin liiketoimintakielttoon määräämisen edellytyksistä yrityksen konkurssi⁹⁷. Samoin muutettiin liiketoimintakiellon edellytysten tutkintaa: liiketoimintakieltotapausten ilmitulon edistämiseksi poliisin on lain mukaan tutkittava kiellon määräämisen edellytykset, jos lain henkilöpiiriin kuuluva henkilö on epäiltynä liiketoiminnassa tehdystä rikoksesta, jota ei voida pitää vähäisenä⁹⁸.

Lakia käsitellessä hallituksen esityksessä otaksuttiin, että uudistusten vuoksi liiketoimintakieltoasioiden määrä kasvaa ja tämä tulisi aiheuttamaan lisätyötä syyttäjille ja tuomioistuimille. Esityksessä pidettiin kuitenkin ilmeisenä, että suurin osa tapauksista tulee tutkittavaksi muutenkin tutkinnassa olevien rikosasioiden yhteydessä, jolloin työmäärän lisäyksen ei uskotu olevan huomattava. Valvonnan ja edellytysten entistä aktiivisemmän tutkimuksen uumoiltiin lisäävän poliisin työtä, mutta työmäärän ei uskottu kasvavan merkittävästi. Lakimuutoksen ei siten ajateltu vaativan organisatorisia muutoksia tai henkilöstön lisäämistä. Käsitystä perusteltiin liiketoimintakiellojen vähäisellä määrällä. Tuolloin voimassaolevia liiketoimintakielloja oli noin neljäkymmentä.⁹⁹ Eduskunnan lakivaliokunnan käsittelyssä tartuttiin kuitenkin tähän hallituksen esityksen olettamaan ja pidettiin sitä epärealistisena. Lakivaliokunta otaksui työmäärän lisääntyvän niin, että viranomaisten riittävien toimintaedellytysten turvaamista pidet-

---

⁹² HE 198/1996, 10.

⁹³ HE 198/1996, 9. Sitaatit ovat suoria lainauksia hallituksen esityksestä.

⁹⁴ HE 198/1996, 9–10. Sitaatit ovat suoria lainauksia hallituksen esityksestä.

⁹⁵ Laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamisesta 21 a §:

”Kiellon noudattamista valvoo poliisi. Valvonnasta on voimassa, mitä poliisilaisissa (439/1995) säädetään poliisitutkinnasta. Liiketoimintakielttoon määrätyn asema poliisitutkinnassa määräytyy poliisilain 38 §:n 2 momentin mukaisesti.

Kun liiketoimintakielto on tullut voimaan, on poliisin laadittava selvitys siitä, mitä liiketoimintaa määrätty on harjoittanut ennen kiellon määräämistä ja mihin toimenpiteisiin tämä on ryhtynyt kiellon johdosta. Liiketoimintakielttoon määrätty on velvollinen antamaan selvitystä varten tarpeelliset tiedot. Hänen on kiellon voimassaoloaikana toimitettava poliisille tämän kehotuksesta selvitys toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan”.

⁹⁶ HE 198/1996, 28.

⁹⁷ Laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamisesta 1220/1997, 3 §.

⁹⁸ Laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamisesta 1220/1997, 19a §.

⁹⁹ HE 198/1996, 11.

tiin keskeisenä tästä lisätehtävästä suoriutumisen kannalta.¹⁰⁰ Lisäksi vuonna 1996 annetussa ensimmäisessä hallituksen talousrikollisuuden torjuntaohjelmassa kiinnitettiin huomiota talousrikollisuuden torjuntatyöhön osallistuvien viranomaisten tutkinta- ja valvontaedellytyksien parantamiseen ja luvattiin vahvistaa valvontaan kohdistettavia viranomaisresursseja. Liiketoimintakiellon käytön ja toimivuuden tehostaminen kuului ohjelmassa lueteltuihin talousrikollisuuden torjuntakeinoihin.¹⁰¹ Liiketoiminta-kiellon valvojien työkokouksessa helmikuussa 2005 selvitysmies Pasi Hyvätti kiinnitti huomiota siihen, ettei vuoden 1996 hallituksen esityksessä oltu lainkaan osattu ennakoida kieltojen määrän huomattavaa kasvua: esityksen antamisen jälkeen voimassa olevien kieltojen määrä on yli kymmenkertaistunut 40:stä lähes 550:een¹⁰².

Liiketoimintakieltolain lisäksi nykyistä kiellon valvontaa ohjaa erityisesti sisäasianministeriön syyskuun alussa 2004 antama määräys liiketoimintakiellon tutkinnasta ja valvonnasta¹⁰³. Tutkimuksessani keskityn valvonnan tehostamistavoitteiden vaikutuksiin juuri tämän ohjeistuksen ja vuonna 1998 uudistetun liiketoimintakieltolain asettamien tavoitteiden näkökulmasta. Tutkintaa ja valvontaa käsittelevässä ministeriön määräyksessä on työni kannalta oleellista sen jälkimmäinen osio ”Liiketoimintakiellon valvonta”.

Ministeriön tuoreimman määräyksen kirjoittamisen taustalla oli tyytymättömyys valvonnan vallitsevaan tilaan. Ministeriön ohjeistusta edelsi selvitysmies Pasi Hyvätin keväällä 2004 tekemä kartoitus liiketoimintakiellon edellytysten tutkinnasta ja kieltoon määrättyjen valvonnasta eri puolilla Suomea.¹⁰⁴ Myös Immosen keväällä 2004 toteuttama laaja haastattelukierros kihlakuntien poliisilaitoksille osoitti, että liiketoimintakiellon valvontaa toteutettiin kihlakunnissa monin eri tavoin ja valvontakäytäntöjen yhtenäistäminen ja vakiinnuttaminen voisi siten olla tarpeellista. Immosen haastattelujen mukaan valvonta tapahtui usein muiden töiden ohella tai perustui poliisien vapaa-ajallaan tekemiin havaintoihin. Toisaalta osassa kihlakuntia valvontakokemusta oli hyvin vähän ja siten valvontaa ei mielletty osaksi talousrikostutkintaa. Osa Immosen haastattelemissa henkilöistä piti kieltoa lain kuolleena kirjaimena ja totesivat realististen valvontamahdollisuuksien puuttuvan.¹⁰⁵ Edellisen kerran valvontaa oli ohjeistettu sisäasiainministeriöstä vuonna 1999, jolloin annettu määräys perustui vuoden 1998 lainsäädäntöuudistuksella poliisin tehtäväksi langetetun valvontatehtävän määrittelyyn¹⁰⁶.

---

¹⁰⁰ LaVM 15/1997, 3.

¹⁰¹ Hallituksen periaatepäätös toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi. 1.2.1996.

¹⁰² Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella. Selvitysmies Pasi Hyvätin puheenvuoro.

¹⁰³ SM-2004-01792/Ri-2.

¹⁰⁴ Rinne 2004, Hyvätti 2004.

¹⁰⁵ Immonen 2004, 22.

¹⁰⁶ SM-1999-284/Tu-413.

Tulkintani mukaan liiketoimintakiellon valvonnalle asetettiin syksyllä 2004 annetulla määräyksellä kolme keskeistä tavoitetta:

1. *Määräyksellä halutaan varmentaa liiketoimintakieltojen kirjaaminen poliisiasiain tietojärjestelmiin ja etsintäkuulutuksen syöttäminen etsintäkuulutusrekisteriin.* Tietojen kirjaaminen halutaan varmentaa liiketoimintakiellon tullessa voimaan. Samoin tietojen päivittämistä kiellon aikana halutaan kehittää.

2. *Määräyksellä halutaan keskittää valvonta alueellisiin talousrikostutkintayksiköihin.* Tähän tavoitteeseen liittyy myös valvontatoimenpiteiden esittely määräyksen yhteydessä käytäntöjen yhtenäistämiseksi:

Poliisin tulee tehdä liiketoimintakieltolain 21a §:n mukainen alkuselvytys kieltoon määrätyn yritys yhteyksistä ja liiketoiminnasta luopumisen aikataulusta. Mainittua selvitystä varten kieltoon määrätty on velvollinen toimittamaan poliisille tarvittavat tiedot. Samoin hänen on kiellon aikana poliisin kehotuksesta annettava selvitys toimeentulostaan ja työpaikastaan. Määräyksessä muistutetaan, että valvottavalla on poliisilain 39 §:n 1 momentin nojalla velvollisuus tulla pyydettyä poliisitutkintaan.

3. *Määräyksellä halutaan kiinnittää entistä enemmän huomiota liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön kohtaamiseen muun poliisitoiminnan yhteydessä.* Valvontaa halutaan toisin sanoen laajentaa myös talousrikostutkinnan ulkopuolelle. Poliisin tavatessa liiketoimintakiellossa olevan henkilön ”muun poliisitoiminnan” yhteydessä hänen on kerättävä henkilön toimeentuloon, työpaikkaan ja yhteystietoihin liittyvät tiedot ja toimitettava ne kiellon valvonnasta vastaavalle yksikölle. Mikäli henkilö on liikenteessä ajoneuvolla, myös ajoneuvoa koskevat tiedot on otettava ylös.¹⁰⁷

Yhteenvetona valvonnan vastuuttamisen ja sen tehostamisyritysten (lainsäädännön ja ministeriön määräyksen) tavoitteita ovat:

- valvonnan tehostaminen
- valvontakäytäntöjen yhdenmukaistaminen
- valvonnan varmentaminen
- valvonnan aiempaa selkeämpi vastuuttaminen ja keskittäminen
- valvonnan laajentaminen niin sanotun muun poliisitoiminnan yhteyteen

Tutkimukseni tavoitteena on arvioida näiden tavoitteiden toteuttamisyritysten vaikutuksia. Kuten jo johdantoluvussani kerroin, analyysissäni liitän valvonnan tehostamisyritysten käsitelyn siihen, miten poliisit suhtautuvat yleisesti liiketoimintakieltoon ja sen valvontaan. Tämä

---

¹⁰⁷ Tulkintani määräyksen tavoitteista perustuvat määräystekstin lisäksi määräyksen toisena allekirjoittajana olevalle ylikomisario Matti Rinteelle tekemääni taustahaastattelua 28.9.2004.

analyysin laajennus on tärkeä, jotta lukija saa riittävän käsityksen siitä, millaisia edellä mainittujen tavoitteenasetteluiden ulkopuolisia ongelmia liiketoimintakiellon valvontaan liittyy.

3.4. Valvonnan käytännön järjestelyt

Suomessa talousrikosten esitutkintaa ja talousrikostorjuntaa hoitavat valtakunnallisesti toimiva keskusrikospoliisi ja alueelliset talousrikostutkintayksiköt. Tämän lisäksi osassa kihlakuntien poliisilaitoksista on talousrikostutkintaryhmiä ja talousrikoksiin erikoistuneita tutkijoita¹⁰⁸. Kihlakuntien poliisilaitoksilla tarkoitetaan poliisiorganisaation paikallisyksiköitä. Kihlakuntia Suomessa on yhdeksänkymmentä. Kihlakuntien poliisilaitokset toimivat poliisin lääninjohdon alaisuudessa¹⁰⁹. Tullilaitoksen toimivalta esitutkinnassa rajoittuu tullilain mukaisesti tullirikoksiin, joista osa on talousrikoksia¹¹⁰. Liiketoimintakieltoa ja sen valvontaa pidetään osana talousrikollisuuden torjuntaa¹¹¹.

Keskusrikospoliisilla on talousrikostutkintayksiköitä pääosastossa Vantaalla sekä alueellisissa yksiköissään, jotka on jaettu läntiseen osastoon, itäisessä osastoon ja pohjoiseen osastoon. Suurin osa keskusrikospoliisin voimavaroista on Vantaalla. Lääneihin sijoitetut keskusrikospoliisin alueelliset yksiköt tukevat pääosaston toimintaa. Keskusrikospoliisin tehtävänä on ammattimaisen ja järjestäytyneen talousrikollisuuden torjunta. Kihlakuntien poliisilaitokset vastaavat puolestaan ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta siten, kun se on alueittain tarkoituksenmukaista ja poliisin keskinäisessä työnjaossa sovittu. Alueellisten ja maakunnallisten talousrikostutkintayksiköiden toiminta on järjestetty niin kutsutuilla yhteistoimintamääräyksillä ja yksiköiden toiminta kattaa usean kihlakunnan alueen. Etelä-Suomen, Länsi-Suomen, Oulun ja Lapin läänien alueelliset organisaatiot on muodostettu yksinomaan paikallispoliisin henkilöstöstä. Itä-Suomen läänissä alueellinen tutkinta on järjestetty paikallispoliisin ja keskusrikospoliisin yhteistoimintana. Maakunnalliset / alueelliset talousrikostutkintayksiköt toimivat seuraavien kihlakuntien poliisilaitoksilla: Helsinki, Espoo, Vantaa, Kouvola, Hämeenlinna, Lahti, Turku, Pori, Tampere, Jyväskylä, Kokkola, Seinäjoki, Kuopio, Oulu, Rovaniemi ja Vaasa.¹¹² Sisäministeriön syksyllä 2004 antaman valvontaa käsittelevän määräyksen nojalla liiketoimintakiellon valvonta hoidetaan pääasiallisesti näiden alueellisten talousrikostutkintayksiköiden voimin¹¹³. Itä-Suomen läänissä talousrikosyksikön pääpaikka on Kuopiossa, mutta alueellista talousrikostutkintaa on hajautettu myös Joensuuhun ja Mikkeliin. Mikkeliissä liiketoimintakiellon valvonta on organisatorisesti sijoitettu keskusrikospoliisin Mikkelin paikallisyksikköön.

---

¹⁰⁸ Talousrikostutkinnan tila 2004, 42–43.

¹⁰⁹ Organisaatio 2004.

¹¹⁰ Talousrikostutkinnan tila 2004, 42–43.

¹¹¹ Ks. esim. HE 198/1996, 1.

¹¹² Talousrikostutkinnan tila 2004, 43.

¹¹³ SM-2004-01792/Ri-2.

Vuoden 1998 lainsäädäntöuudistuksen jälkeen liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa on ohjeistettu sisäministeriön määräyksellä kaksi kertaa. Ensimmäinen määräys annettiin 21.6.1999 ja se oli voimassa kesäkuun loppuun vuonna 2004. Syyskuun alussa 2004 voimaan tuli uusi liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa käsittelevä ohjeistus. Määräys on annettu ajanjaksolle 1.9.2004–31.8.2009. Uusi määräys velvoittaa liiketoimintakiellon valvonnan ensisijaisesti poliisin alueellisille talousrikostutkintaryhmille, ”ellei poliisin yksiköiden kesken ole muusta järjestelystä sovittu”. Valvontavastuussa on se ryhmä, jonka alueella liiketoimintakieltoon määrätty henkilö asuu tai jossa hän pysyvästi oleskelee.¹¹⁴ Aiemman määräyksen mukaan liiketoimintakiellon valvonnasta vastasi ”liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön asuin- taikka pysyvän oleskelupaikkakunnan poliisi, ellei poliisin yksiköiden kesken ole muusta järjestelystä sovittu”¹¹⁵. Liiketoimintakiellon valvonnan keskittäminen alueellisiin yksiköihin sopii yhteen sisäministeriön yleisemmän linjauksen kanssa, jonka mukaan vakavan talousrikollisuuden tutkinta ja torjunta tulee keskittää mahdollisuuksien mukaan suurimpien poliisilaitosten yhteydessä toimiviin alueellisiin ja maakunnallisiin tutkintayksiköihin siltä osin, kun tutkinta ei tapahdu pääkaupunkiseudulla tai keskusrikospoliisissa¹¹⁶. Tutkinnan voimavaroja ja ammattitaitoa on haluttu keskittää muodostamalla tutkintaryhmiä maakuntien tai talousalueiden mukaisesti¹¹⁷. Poliisihallinnossa toteuttamieni haastattelujen perusteella liiketoimintakiellon valvonta keskittyy nimenomaan alueellisiin / maakunnallisiin talousrikostutkintaryhmiin. Kuitenkin esimerkiksi Lapin ja Oulun lääneissä on joitakin niin sanotusti vanhoja liiketoimintakiellon valvontoja, jotka ovat tulleet hoidettaviksi ennen ministeriön syksyllä 2004 antamaa ohjeistusta, jätetty paikallisten kihlakuntien vastuulle. Ministeriön määräyksen seurauksena jokaisessa valvontaa suorittavasta yksikössä on liiketoimintakiellon valvontaan erikseen vastuutetut henkilöt¹¹⁸.

Seuraavan sivun kaavioon olen listannut liiketoimintakieltoa valvovien talousrikostutkintayksiköiden¹¹⁹ kotipaikat ja niiden vastuulla olevat valvonta-alueet.

---

¹¹⁴ SM-2004-01792/Ri-2.

¹¹⁵ SM-1999-284/Tu-413.

¹¹⁶ Talousrikostutkinnan tila 2004, 51.

¹¹⁷ Alvesalo 2004b, 2.

¹¹⁸ Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavat poliisipiirit, tutkinnanjohtajat ja tutkijat 2005.

¹¹⁹ Käytän tässä yhteydessä kaikista yksiköistä nimitystä ”talousrikostutkintayksikkö”, vaikka yksiköiden tarkoissa nimissä on kirjavuutta. Yksikön nimen saamasta muodosta huolimatta luetellut yksiköt hoitavat kuitenkin talousrikostutkintaa.

Taulukko 5: Liiketoimintakiellon alueellinen valvonta.

Kihlakunnan poliisilaitos, josta käsin valvonta tapahtuu	Alue, jolla valvonta tapahtuu (kihlakunnat, N=90)
Espoo	Länsi-Uusimaa (Espoo, Hyvinkää, Lohja, Raasepori, Vihti)
Helsinki	Helsinki
Hämeenlinna	Kanta-Häme (Hämeenlinna, Forssa, Riihimäki)
Joensuu	Pohjois-Karjala (Joensuu, Ilomantsi, Kitee, Lieksa)
Jyväskylä	Keski-Suomi (Jyväskylä, Jämsä, Saarijärvi, Äänekoski, Keuruu)
Kokkola	Keski-Pohjanmaa (Kokkola, Kaustinen, Pietarsaari)
Kouvola	Kaakkois-Suomi (Kouvola, Hamina, Kotka, Lappeenranta, Imatra)
Kuopio	Pohjois-Savo (Kuopion seutu, Ylä-Savo, Koillis-Savo, Sisä-Savo, Varkauden seutu)
Lahti	Päijät-Häme (Lahti, Heinola)
Mikkeli (krp:n alueellinen yksikkö)	Etelä-Savo (Mikkeli, Juva, Pieksämäki, Savonlinna)
Oulu	Oulun lääni (Oulu, Kuhmo, Kajaani, Raahe, Pudasjärvi, Liminka, Ylivieska, Suomussalmi, Kuusamo, Haukipudas, Haapajärvi)
Pori	Satakunta (Pori, Kankaanpää, Kokemäki, Rauma, Vammala)
Rovaniemi	Lapin lääni (Rovaniemi, Käsivarsi, Kemi, Tornio, Kittilä, Ranua-Posio, Inari-Utsjoki, Sodankylä, Koillis-Lappi, Torniolaakso)
Seinäjäki	Etelä-Pohjanmaa (Seinäjäki, Alavus, Kauhajoki, Lapua)
Tampere	Pirkanmaa (Tampere, Nokia, Kangasala, Ikaalinen, Valkeakoski, Mänttä)
Turku	Varsinais-Suomi (Turku, Turunmaa, Vakka-Suomi, Salo, Raisio, Loimaa, Kaarina)
Vaasa	Pohjanmaa (Vaasa, Kyrönmaa, Närpiö, Mustasaari)
Vantaa	Itä-Uusimaa (Vantaa, Keski-Uusimaa, Porvoo, Loviisa, Orimattila)

4. Talousrikostorjunnan vaikutustutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

4.1. Talousrikollisuus

4.1.1. Talousrikollisuus torjuttavana ilmiönä

Liiketoimintakiellon avulla halutaan torjua talousrikollisuutta¹²⁰. Monissa yhteyksissä talousrikollisuuden tutkimuksen todetaan alkaneen varsinaisesti yhdysvaltalaisesta Edvin Sutherlandista¹²¹. Sutherland otti 1940-luvulla käyttöön sittemmin paljon huomiota saaneen termin *valkokaulusrikollisuus* (white collar crime). Sutherland määrittelyn mukaan kyseessä olevan rikoksen tekee ”korkeassa asemassa oleva henkilö ammattinsa yhteydessä”. Sutherlandin mukaan oli tärkeää pitää taloudellisia vääryyksiä nimenomaan rikoksina, ei vain viattomina sääntöjen rikkomisina.¹²² Ennen ja jälkeen Sutherlandia on pohdittu rikoksen määrittelyä moraalien näkökulmasta. Émile Durkheim pohti jo 1800-luvulla rikoksen olevan lainvastaisen teon lisäksi hyökkäys yhteisön moraalisia rajoja vastaan. Myöhemmin ilmiötä on tarkasteltu näkökulmasta, jonka mukaan on kaksi tapaa talousrikollisuuden määrittelemiseksi: määritelmä rajataan koskemaan vain rikoslain osoittamaan laitonta toimintaa tai epämoraalinen toiminta sisällytetään mukaan.¹²³ Paul Tappan tyrmäsi Sutherlandin tulkinnan ja vaati pitäytymään kriminalisoinneissa. Hänen mukaansa rikos on vain ja ainoastaan rikoslain vastainen teko.¹²⁴

1940-luvulla käyty kiihkeä keskustelu kuihtui 1960-luvulle tultaessa. Talousrikostutkimuksen kannalta hiljainen vaihe jatkui 1970-luvun puoliväliin. Ainoa merkittävä poikkeus tämän hiljaisen ajanjakson aikana olivat Gilbert Geisin tutkimukset. Geis oli ainoita, jotka pitivät organisaattorikollisuuden tutkimusta kriminologisten aiheiden piirissä.¹²⁵ Viittaaminen tässä yhteydessä *organisaattorikollisuuteen* siirtää meidät 1970-luvulle, jolloin aloitettiin keskustelu talousrikollisuuden yhteisöllisyydestä, erotuksena Sutherlandin individualismille. Valkokaulusrikollisuus ja yhteisörikollisuus (corporate crime) haluttiin käsitteinä erottaa toisistaan¹²⁶. Talousrikollisuuden todettiin olevan osa laajempaa rikollisuuden muotoa, ja tästä rikollisuudesta käytettiin kokonaisuutena nimitystä organisaatio- tai yhteisörikollisuus.¹²⁷

---

¹²⁰ Esim. Talousrikostutkimuksen tila 36/2004, 33.

¹²¹ ks. esim. Virta 2003, 4.

¹²² Slapper & Tombs 1999, 3-5.

¹²³ Ks. esim. Laitinen & Virta 1998, 11.

¹²⁴ Slapper & Tombs 1999, 3-8.

¹²⁵ Laitinen & Virta 1998, 17-18

¹²⁶ Valkokaulusrikos ja yhteisörikos erotettiin ensimmäisen kerran selvästi toisistaan Yhdysvalloissa kongressille esitetyssä ns. Clinardin raportissa (ks. esim. Laitinen & Alvesalo 1994, 12).

¹²⁷ Laitinen & Alvesalo 1994, 12.

Organisaatorikollisuus on mahdollista vain organisaation piirissä. Rikoksella saatu etu hyödyttää ensisijaisesti kehysorganisaatiota, mutta voi kiertoteitse tuottaa hyötyä yksilölle.¹²⁸ Organisaatorikollisuus-käsitteen avulla pystytään osittain paikkaamaan Sutherlandin jättämää aukkoa pohdinnassa, onko rikollisuuden edunsaajana yksilö vai rikoksen puiteympäristönä oleva yhteisö. Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa talousrikollisuus on ymmärretty ilmiönä, joka on mahdollista vain jonkin organisaation yhteydessä; talousrikokset eivät määritelmällisesti ole mahdollisia puhtaassa yksilötoiminnassa.¹²⁹ On kuitenkin syytä korostaa, että Sutherlandin jälkeenkin kansainvälisessä keskustelussa on esitetty määritelmiä, joissa talous- tai niihin verrattavat rikokset määritellään siten, että ne voivat tapahtua myös yksilötekoina¹³⁰.

Talousrikollisuuden vähäinen tutkimus on ollut omiaan lisäämään epävarmuutta terminologian suhteen. Suomessa on käytetty muun muassa käsitteitä ”taloudellinen rikollisuus” ja ”uusi taloudellinen rikollisuus”¹³¹. Samoin ilmiöstä on käytetty nimityksiä ”valtaomaavien rikollisuus”, ”liike-elämän rikollisuus” ja ”kultareunuksinen rikollisuus”¹³². Pohjoismaissa yleisenä tavoitteena on ollut käsitteen tarkentaminen praktiseen, ei niinkään teoreettiseen suuntaan¹³³. Suomalaisessa keskustelussa on hyödynnetty paljon P.O. Träskmanin vuonna 1981 esittämää tulkintaa ”taloudellisesta rikollisuudesta”. Hän jakaa ilmiön kahteen ryhmään:

1. Rikoksiin, joita tehdään sinänsä laillisen taloudellisen toiminnan piirissä ja
2. rikokset, jotka jo sellaisinaan ovat laitonta taloudellista toimintaa.¹³⁴

4.1.2. Talousrikollisuuden torjunta

Suomessa valtiovalta kiinnostui talousrikollisuuden torjunnasta aiempaa selvästi enemmän 1980-luvun alussa. Vuonna 1983 kirjoitettiin niin sanottu Pasasen komitean raportti¹³⁵, jossa kiinnitettiin vakavaa huomiota talousrikollisuuden yhteiskunnassa aiheuttamiin haittoihin ja menetyksiin¹³⁶. Komitea määritteli taloudellisen rikollisuuden seuraavasti:

”Taloudellisen hyödyn tavoittelemisen rikollisin keinoin. Rikollinen menettely on usein jatkuvaa ja sitä harjoitetaan järjestelmällisesti. Sille on myös ominaista, että rikokset tehdään sellaisen elinkeinotoiminnan yhteydessä, joka ei sinällään ole kriminalisoitu, mutta voi muodostaa puitteet yksittäisten rikosten tekemiselle.”

---

¹²⁸ Laitinen & Alvesalo 1994, 13.

¹²⁹ Laitinen & Virta 1999, 11.

¹³⁰ ”Ei-väkivaltainen rikos, joka tehdään taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi johtamalla ihmisiä harhaan, Rikos edellyttää tiettyä ammatillista asemaa tai erikoistuneita teknisiä taitoja” (Laitinen & Virta 1998, 12 mukaan Dictionary of Criminal Justice Data Terminology 1981). ”Yleistä arvostusta nauttivien yhteisöjen tai yksilöiden lainvastainen, epäeettinen, petollinen tai epärehellinen toiminta” (David O. Friedrichs 1996)

¹³¹ Laitinen & Alvesalo 1994, 12

¹³² Träskman 1981, 14

¹³³ Virta 2003, 4.

¹³⁴ Träskman 1981, 14.

¹³⁵ Taloudellisen rikollisuuden selvittelytyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston mietintö 6/1983, Helsinki.

¹³⁶ Hirvonen 1999, 20.

Kokonaisuudessaan Pasasen komitea jakoi talousrikollisuuden ”träskmanilaisittain” kahteen luokkaan: rikoksiin, jotka tehdään sinänsä laillisen toiminnan piirissä (talouselämän rikokset) ja toisaalta rikoksiin, jotka jo sinällään tehdään laittoman taloudellisen toiminnan yhteydessä (organisoitunut taloudellinen rikollisuus). Todellisuudessa työryhmä tutki rikoksia omaa määritelmäänsä laajemmin, sillä se otti käsittelyn kohteeksi kaikki yksityishenkilöiden verorikokset ja yksittäisten virkamiesten virkarikokset¹³⁷.

Pasasen komitean aikainen kiinnostus talousrikollisuuteen voidaan liittää 1980-luvun ”rö-tösherrajahtiin”¹³⁸. Seuraavan kerran keskustelu kiihtyi ilmiön ympärillä 1990-luvun alussa. Tällöin oli kyse laman, konkurssiaallon ja pankkikriisin aiheuttamien taloudellisten tappioiden synnyttämästä kiinnostuksesta myös talousrikollisia kohtaan¹³⁹. Innostuksen seurauksena vuonna 1996 kirjattiin myös ensimmäinen valtioneuvoston talousrikollisuuden torjuntaan tähdännyt toimintaohjelma. Taloudellisen kriisin lisäksi 1990-luvun puolivälissä vaikuttaa olleen muutoinkin sopiva ”sosiaalinen ja poliittinen hetki” talousrikostorjunnalle, koska niin poliitikot, etujärjestöjen kuin kansalaisten kannattivat tehostettuja toimia. Samaan aikaan oli käytettävissä torjuntaan tarvittavia keinoja ja kokemuksia. Tämä into mahdollisti erityisen talousrikollisuuden torjuntaohjelman kirjaamisen juuri tuolloin, vaikka talousrikoksen torjuntaa oli Suomessakin kehitetty, valmisteltu ja toteutettu matalalla profiililla jo kolme edellistä vuosikymmentä.¹⁴⁰ Ensimmäinen torjuntaohjelma ulottui vuosille 1996–1998. Sitä ovat seuranneet vuosille 1999–2001 ja 2002–2005 ajoittuneet toinen ja kolmas toimintaohjelma.

---

¹³⁷ Virta 2003, 5.

¹³⁸ Ks. esim. Alvesalo 1999.

¹³⁹ Alvesalo 2003a, 297.

¹⁴⁰ Alvesalo 2003b, 3 ja Alvesalo 2004b, 2.

Sisäasiainministeriön poliisihallinnon yleismääritelmä talousrikollisuudelle on:

"Talousrikoksella tarkoitetaan yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksikäyttäen tapahtuvaa, huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä.

Yrityksen tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tapahtuneet verorikokset (RL 29 luku), kirjanpitorikokset (RL 30 luku), velallisen rikokset (RL 39 luku), arvopaperimarkkinarikokset (RL 51 luku) ja osakeyhtiörikokset (OYL 16 luku) ovat kuitenkin aina talousrikoksia.

Yrityksen tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tehdyllä teolla tai laiminlyönnillä tarkoitetaan, joko tosiasiallista tai tällaiseksi naamioitua yritystoimintaa, mutta ei kuitenkaan sellaista toimintaa, jossa teossa ainoastaan käytetään yrityksen tai yhteisön nimeä ellei toiminta tähtää huomattavaan välilliseen tai välittömään hyötyyn.

Talousrikoksella tarkoitetaan myös muuta yritystoimintaan verrattavaa, huomattavaan taloudelliseen hyötyyn tähtäävää suunnitelmallista, rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä.

Mikäli edellä kuvattu toiminta koostuu useista osateoista, talousrikos muodostuu tekojen kokonaisuudesta, ei yksittäisistä osateoista."¹⁴¹

Määritelmä otettiin käyttöön vuonna 1996 ja sitä hyödynnetään talousrikoksien kirjaamisessa ja tilastoinnissa¹⁴². Määritelmää on tarkennettu vuosien kuluessa, viimeksi syksyllä 2004. Lisäksi määritelmän yhteyteen on liitetty tarkennuksia siten, että määritelmän mukaiseen rikokseen voidaan syyllistyä laiminlyömällä lakisääteisiä, taloudellisia tai muita velvoitteita. Tällaisia ovat esimerkiksi verojenmaksun ja työturvallisuusmääräysten laiminlyönnit. Yritystoimintaan verrattavalla toiminnalla puolestaan tarkoitetaan muuta huomattavaan taloudelliseen hyötyyn tähtäävää toimintaa. Tällaista voi olla esimerkiksi maanviljelijän avustuspetos. Huomattavasta taloudellisesta hyödystä on määritelmän mukaan kyse silloin, kun se euromääräisesti luokitellaan kyseisessä rikostyyppissä törkeäksi. Käsitelmämääritelmä ei sulkene ulkopuolelleen myöskään jo sinällään rikollisen toiminnan, esimerkiksi parittamisen yhteydessä tapahtuvaa huomattavaan taloudelliseen hyötyyn tähtäävää toimintaa. Talousrikollisuuden edellytyksenä ei siis ole sen tapahtuminen laillisen yritys- tai muun yhteisötoiminnan piirissä. Olennaista on huomata, että sisäministeriön määrittelyssä talousrikoksina ei pidetä *yksityishenkilönä* tehtyjä pankki- ja luotokorttipetoksia, työttömyys- ja sosiaaliturvan väärinkäytöksiä, muita petos-, kavallus- tai väärrensrikoksia ja niin edelleen.

Talousrikollisuuden torjuntakeinoja pohdittaessa on perusteltua jaotella keinot yritysten omiin toimenpiteisiin¹⁴³ ja valtiovallan toimenpiteisiin, kuten on tehty Jokisen (ym.)¹⁴⁴ tutkimuksessa. Mainitussa tutkimuksessa kahdelle tuhannelle suomalaisyritykselle lähetettiin kyselylomake, jonka avulla selvitettiin yritysten talousjohtajien näkemyksiä yrityksen talousrikollisuuden uhriksi joutumisesta, rikollisuuden aiheuttamista kustannuksista ja ideoita talousrikollisuuden

---

¹⁴¹ Määritelmä päivitettiin nykyiseen muotoonsa Talousrikostorjunnan johtoryhmän kokouksessa 24.11.2004.

¹⁴² Virta 2003, 5.

¹⁴³ Näillä tarkoitetaan yrityksen keinoja estää sen tarjoaman viitekehityksen käyttämistä rikolliseen tekoon. Esimerkiksi estetään yrityksen sisäisten keinojen avulla toimitusjohtajaa laittomasti hyödyntämästä asemaansa henkilökohtaisen edun saavuttamiseksi.

¹⁴⁴ Jokinen & Häyrynen & Alvesalo 2002, 137–158.

torjumiseksi. Tässä yhteydessä sivuan vain lyhyesti yritysten valtiovallalle asettamia toiveita talousrikollisuuden kitkemiseksi. Mainitussa tutkimuksessa yritysten talousjohtajia pyydettiin arvioimaan erilaisten talousrikollisuutta vähentävien keinojen toimivuutta. Vastaajille annettiin valmiit vaihtoehdot, joiden tehokkuutta heidän tuli arvioida. Lista tarjoaa yleisellä tasolla esimerkkejä niistä keinoista, joita valtiovallalla on talousrikollisuuden nujertamiseksi.

Talousrikoksia vähentävinä keinoina talousjohtajille ehdotettiin seuraavia keinoja, jotka on lueteltu niiden saaman kannatuksen mukaisessa järjestyksessä¹⁴⁵.

1. Liiketoimintakiellon tehokkaampi käyttäminen (k 4,02)
2. Rikoshyödyn takaisinsaannin tehostaminen viranomaisten toimenpitein (k 3,99)
3. Yritystoiminnan jatkuminen estetään, mikäli tilintarkastusta, tilinpäätöksiä ja veroilmoitusta ei toimiteta (k 3,97)
4. Viranomaisten resurssilisäys (k 3,86)
5. Yrittämisen ja työllistämisen helpottaminen mm. vero-, työ- ja yhteisöainsäädännön keinoin (k 3,85)
6. Yritysten toiminnan ja taustan selvittämisen helpottaminen yrityksille (k 3,84)
7. Arvojen ja moraalien korostaminen (k 3,81)
8. Tilintarkastajille velvollisuus ilmoittaa havaitsemistaan rikoksista (k 3,72)
9. Koulutus ja neuvonta yrityksille (k 3,69)
10. Rangaistuskäytännön koventaminen (k 3,68)
11. Viranomaisten ja yrittäjien vuorovaikutuksen vahvistaminen (k 3,67)
12. Yrityksille ja kansalaisille suunnattu valistus- ja tiedotusohjelma talousrikollisuuden haitoista (k 3,56)
13. Viranomaisvaltuuksien lisääminen (k 3,54)
14. Liiketaloudellisten konsulttien ja tilintarkastajien käyttö talousrikosten selvittämisessä (k 3,35)
15. Yrittäjiltä vaadittavan byrokratian vähentäminen (k 3,32)
16. rikoshyödyn takaisinsaannin tehostaminen omaa perintää tehostamalla (k 3,32)
17. Erityisen ”rehellinen yrittäjä” -yritystunnuksen käyttöönotto (k 2,93)
18. Ilmiantojärjestelmän luominen, jonka avulla voidaan paljastaa kilpailijoiden väärinkäytökset (k 2,69)
19. Ilmiantojärjestelmän luominen, jossa yritysten työntekijät voivat paljastaa omassa yrityksessään havaitsemansa väärinkäytökset (k 2,60)¹⁴⁶

Tutkimukseni kannalta mielenkiintoista on, että yritykset asettivat tärkeysjärjestyksessä ensimmäiselle sijalle juuri liiketoimintakiellon tehokkaan käytön. Jokisen (ym.) tutkimuksessa ei eritellä tarkemmin, mitä tutkijat tai vastaajat ovat tämän keinon tehokkaammalla käytöllä tarkoittaneet. Vastaajien toivomuksen kiellon ”tehokkaammasta käytöstä” voi kuitenkin tulkita niin, että vastaajat toivovat kieltojen langettamisen lisääntyvät ja/tai langetettujen kieltojen valvonnan tehostuvan. Nämä kaksi vaihtoehtoa ovat ilmeisimpiä liiketoimintakiellon ”tehokkaampaa käyttöä” tavoiteltaessa. Tulosta voidaan pitää merkinä odotuksista, joita liiketoimintakiellolle yritysten parissa asetetaan.

---

¹⁴⁵ Asteikkona vastaajilla oli 1-5, jossa 1 tarkoitti ”erittäin huonoa” ideaa ja 5 ”erittäin hyvää” ideaa. Kunkin ehdotuksen perässä oleva luku kertoo vaihtoehdon saaman keskiarvon.

¹⁴⁶ Jokinen & Häyrynen & Alvesalo 2002, 148–149.

4.1.3. Talousrikollisuuden aiheuttamat kustannukset

Talousrikollisuus aiheuttaa suomalaiselle yhteiskunnalle vuosittain miljardimenetykset. Menestysten euromääriä on luonnollisesti vaikea arvioida jo pelkästään piilorikollisuuden vuoksi. Arvioiden mukaan talousrikollisuudesta tulee poliisin tietoon vain noin kymmenen prosenttia¹⁴⁷. Talousrikollisuutta käsitelleissä tutkimuksissa on kuitenkin laskettu suuntaa-antavia lukuja yhteiskunnan kärsimistä rahallisista tappioista. Noin vuosikymmen sitten tehdyssä suomalaisessa tutkimuksessa talousrikollisuuden kustannusten yhteiskunnalle arvioitiin olevan noin 2,2 miljardia euroa vuodessa¹⁴⁸. Kolme vuotta sitten tehdyssä tutkimuksessa yritysten laskettiin kärsivän Suomessa talousrikosten vuoksi vuosittain 0,7–1,7 miljardin euron vahingot¹⁴⁹. Taloudelliset kustannukset voidaan jakaa suoriin ja epäsuoriin kustannuksiin. Suoria kustannuksia ovat suoraan talousrikoksista aiheutuvat taloudelliset menetykset. Epäsuoria kustannuksia yhteiskunnan jäsenille tulee rikosten seurauksena kohonneista veroista, tuotteiden kallistuneista hinnoista ja niin edelleen.¹⁵⁰ Taloudelliset vahingot ovat luonnollisesti vain osa yhteiskunnan kokonaisuudessa kärsimistä vahingoista. Taloudellisten vahinkojen lisäksi talousrikollisuuden haitat on jaoteltu fyysisiin ja sosiaalisiin menetyksiin¹⁵¹. Edellisiä ovat esimerkiksi työturvallisuuden tinkimisestä aiheutuneet kuolemat sekä loukkaantumiset ja jälkimmäisiä muun muassa kilpailutilanteen vääristyminen sekä luottamuksen menettäminen yhteiskunnan toimintaa kohtaan. Taloudellisten vahinkojen lisäksi vahingot on jaoteltu myös yhteiskunnallisiin ja moraalisiin seurauksiin. Talousrikosten on todettu uhkaavan taloudellisen toiminnan pelisääntöjä ja yhteiskunnan kykyä ylläpitää niitä. Moraaliset ja yhteiskunnalliset seuraukset on arvioitu jopa taloudellisia vahinkoja vakavammiksi.¹⁵²

4.2. Arviointitutkimus

4.2.1. Arviointitutkimuksen lähtökohdat ja arvioinnin tekijän asema

Arvioinnin on todettu viittaavan jonkin asian arvoon tai ansioon, esimerkiksi ohjelman, innovaation, intervention, projektin tai palvelun *arvoon*¹⁵³. Tämän lausuman valossa selvitän tutkimuksessani lainsäädännöllisen intervention ja siihen liittyvän ohjeistuksen arvoa: miten ja mitä interventiolla on saavutettu?

Arkikeskustelussa ”arvolla” viitataan usein määrällisiin, laskennallisiin lukuihin. Omassa työssäni käsittelen ”arvoa” kuitenkin laadullisessa mielessä: millaisena tehtyä interventiota voidaan pitää laadultaan ja vaikutuksiltaan? Vaikka arviointikriteerit ja arvioinnin mittarit ovatkin arviointitutkimuksessa tärkeitä, vaikutusten mittaaminen ja arvottaminen voidaan

---

¹⁴⁷ Talousrikostutkinnan tila 2004, 4.

¹⁴⁸ Laitinen & Alvesalo 1994, 23–28.

¹⁴⁹ Jokinen & Häyrynen & Alvesalo 2002, 108.

¹⁵⁰ Friedrichs 2004, 47–48.

¹⁵¹ Laitinen & Alvesalo 1994, 23

¹⁵² Lehtola & Paksula 1997, 1.

¹⁵³ Robson 2001, 24.

ointitutkimuksessa tärkeitä, vaikutusten mittaaminen ja arvottaminen voidaan ymmärtää laajasti¹⁵⁴. Tutkiessani liiketoimintakiellon valvonnan uudistamista arviointikriteerini ovat valvonnan uudistamisella tavoitellut vaikutukset. En arvioi vaikutuksia yksiselitteisesti vertailtavissa olevien tilastolukujen valossa, vaan sen sijaan analysoin valvonnasta vastaavien poliisien näkemyksiä ja kokemuksia valvonnan tehostamisyritysten vaikutuksista. Arvioin vaikutuksia analysoimalla poliisihaastatteluja laadullisen sisällönanalyysin kriteerein. Arvioinnin sitominen loogiseen päättelyyn ja tulkintaan on toki tärkeää silloinkin, kun arviointi ja vertailu ovat mahdollisia kvantitatiivisia tarkastelumalleja soveltaen¹⁵⁵.

Arvioinnissa on kyse osaltaan *arvottamisesta*, sen arvioimisesta, onko jokin hyvää vai huonoa. Arvottaminen on puolestaan aina riippuvaista arvioinnin tekijän arvostuksista, arvioijan tutkittavana olevalle kohteelle antamista tulkinnoista.¹⁵⁶ Tulkintojen merkitystä on mielestäni syytä korostaa etenkin laadullisten tutkimusmetodien tehtävän tutkimuksen yhteydessä, kun yksiselitteisten arvioinnin mittareiden laatiminen on vaikeaa. Julkishyödykkeiden arviointiin liittyy yleisestikin niiden vaikea mitattavuus¹⁵⁷. Tällöin arviointi mielestäni tarkoittaa erityisesti perusteltujen tulkintojen tekemistä tutkimuskohteen laadusta. Arvon määrittämisen lisäksi

ja mielestäni jopa arvottamisen sijasta arvioinnin tavoitteena voikin olla yhteiskunnallisen toimintaohjelman vaikuttavuuden lisääminen jatkossa¹⁵⁸. Vaikutusten selvittämisen ja niiden tulkin kinnan kautta voidaan uudistaa toimintoja, jotta tavoitellut yhteiskunnalliset vaikutukset lisääntyisivät. Konkreettisten kehittämisajatusten esittäminen on yksi tämän työn tavoitteista.

Arvioijan tekemien tulkintojen ja arvottamisen tunnustaminen sitoo arviointitutkimuksen tekijän vääjäämättä oman asemansa, positionsa, pohtimiseen. Mitä tutkimuksellani tavoittelen ja mistä asemasta sitä teen? Tuija Lindqvist on esitellyt Eleanor Chelimskyn kolmijaon siitä, millaisia tarkoituksia arvioinnilla voi olla¹⁵⁹. Arvioinnilla voidaan tavoitella tilintekoa (accountability, tuloksellisuuden mittaamista), tiedontuotantoa tai kehittämistä. Kukin vaihtoehtoista määrittää osaltaan tutkijan asemaa ja näkökulmaa.

Lindqvistin jaottelun mukaisesti tutkimukseni on lähinnä tiedontuotantoarviointia. Tavoitteenani on Lindqvistiä siteeraten ”saada lisää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä” ja ”ymmärtää paremmin ongelmien taustalla olevia tekijöitä”.¹⁶⁰ Työssäni on ulottuvuuksia tilivelvollisuusarvioinnista ja kehittämisarvioinnista. Edellinen painottuu kuitenkin työtäni ajatellen liaksi tulos-

---

¹⁵⁴ FinSoc 3/2001, 6.

¹⁵⁵ FinSoc 3/2001, 8.

¹⁵⁶ Esim. Harrinvirta & Uusikylä & Virtanen 1998, 5.

¹⁵⁷ Kauppi 2004, 74.

¹⁵⁸ Kauppi 2004, 74.

¹⁵⁹ Lindqvist 1999, 110–111 mukailleen Chelimskyä 1997, 21. Tässä yhteydessä on sujuvaa pitää lähteenä suomenkielistä kirjallisuutta, sillä arviointitutkimuksen terminologian kääntämiseen liittyvät omat ongelmansa, joihin Lindqvistkin viittaa..

¹⁶⁰ Lindqvist 1999, 110–112.

ten ja kustannusten *mittaamiseen*¹⁶¹. Arvioinnissani tavoittelun vaikutusten suoranaisen mittaamisen sijasta niiden jaottelua myönteisiin, kielteisiin ja nollavaikutuksiin. Tutkimukseni ei siten ole varsinaista tulosten mittaamista tilivelvollisuusarvioinnin tapaan. Kehittämisarvioinnin piirteet ovat sen sijaan työssäni ilmeisiä, kuten olen edellä viitannut. Tutkimukseni lopussa tulen esittämään myös valvonnan kehittämisideoita havaitsemieni heikkouksien ja vahvuuksien perusteella. Työni ensisijainen tavoite on kuitenkin tuottaa tietoa liiketoimintakiellon valvonnan nykytilasta ja valvonnan tehostamisyrityksiä seuranneista vaikutuksista. Kehittämisideat syntyvät työni tiedontuotantotehtävän seurauksena. Sinänsä kehittämistä pidetäänkin arviointitutkimuksen keskeisenä tavoitteena¹⁶².

Asemaani tutkimuksen ja arvioinnin tekijänä sivuan lyhyesti pohtien kahta positioni ulottuvuutta: arvioijan ja asiakkaan suhdetta sekä objektiivisuutta. Nämä teemat liittyvät työni luotettavuuden arvioinnin kysymyksiin, joita pidetään tärkeinä etenkin laadullisen tutkimusotteeseen perustuvien tulosten raportoinnissa¹⁶³. Mitä lähempänä arviointi on *tilivelvollisuusarviointia*, sitä tärkeämpää on tutkijan riippumattomuus ja siten saavutettava (suhteellisen) korkea objektiivisuustaso. *Kehittämisarvioinnissa* arvioinnin tekijä on puolestaan usein lähellä kohdettaan ja siten arviointi on tilivelvollisuusarviointia subjektiivisempaa. *Tiedontuotantoon* tähtäävän tutkijan on havaittu jäävän positioltaan kahta muuta luokkaa edustavien tutkijoiden väliin.¹⁶⁴ Koska ei ole olemassa valmista mallia siihen, kuinka ”etäältä” tutkimuskohteista tiedontuotantoarviointia tulisi tehdä, lienee tutkijan velvollisuus erityisesti pohtia positiotaan tästä näkökulmasta.

En usko, että työni olisi ollut tehtävissä ”tavallisena” opiskelijatyönä. Työskentely poliisihallinnon määräaikaisena projektitutkijana mahdollisti laajan aineistonkeruun puhelinhaastatteluinä. Haastattelupyynnöihini ja itse haastattelutilanteisiin suhteuduttiin vieläpä hyvin myönteisesti, toisin kuin ehkä tavallisen opiskelijan vastaaviin tiedusteluihin. Poliisiorganisaation sisältävä tulevaan haastattelupyynnöön on vaikeampi suhtautua kielteisesti kuin työkiireen keskelle ilmaantuvaan ulkopuolisen opinnäytteen kirjoittajan pyyntöön. Mutta toisaalta, rajoittaako työskentelyni poliisihallinnossa riippumattomuuttani ja objektiivisuuttani tutkimuksen tekijänä? Tässä suhteessa koen puolestaan roolini opinnäytetyöntekijänä suojanneen minua kahdella tavalla: Perehtymättömyyteni vuoksi en koe (vielä) olevani niin sisällä poliisikulttuurissa, että se uhkaisi objektiivisuuttani. Toisaalta määräaikaisen työsuhteeni ja projektiluontoisen selvityksen tekemisen lyhytaikaisuus tukevat organisaation ulkopuolisuuttani. Tämä ”ulkopuolisuus” pitää puolueellisuuden ja liiallisen organisaatiouskon kurissa ilman sen suurempia ponnisteluja. On kuitenkin tunnustettava, että kuuluisa riski laulaa ruokkijan lauluja tai ainakin ajatella asioita myönteisesti haastateltavien kannalta lisääntyy hyvin nopeasti. Objektiivisen tutkimuksen mahdollisuus onkin kyseenalaistettu laadullisen tutkimuksen perinteessä moneen otteeseen.

---

¹⁶¹ Lindqvist 1999, 110–111.

¹⁶² Lindqvist 1999, 112.

¹⁶³ Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 131–140 ja Eskola & Suoranta 2000, 208–219.

¹⁶⁴ Lindqvist 1999, 111.

Tutkija on monin tavoin oman kehyksensä vanki. Tutkimusasetelman laadintaan ja tulosten tulkintaan vaikuttavat muun muassa tutkijan sukupuoli, ikä, sosiaalinen tausta ja virka-asema.¹⁶⁵ Koska kyseessä on ilmiö, jonka välttäminen on mahdotonta, paras tapa suojautua objektiivisuuden harhalta ja toisaalta liialliselta subjektiivisuudelta lienee problematisoida oma positio riittävän selvästi tutkimusraportissa sekä itselleen että lukijoilleen.

Haastateltavilleni uskon edustaneeni etupäässä poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikköä, mutta myös nuorta oppinäytetyöntekijää. Haastateltavat uskoutuivat minulle valvonnan ongelmista varsin suorasanaisesti. Tähän lienee vaikuttanut vastaajien tietoisuus vastausten käsitteilystä anonyymisti. Ehkä he uskoivat, että en ”organisaation edustajana” tai vaihtoehtoisesti ”nuorena opiskelijana” halua syylistä heitä huonoina valvonnan toteuttajina, vaan ymmärrän ongelmien syiden olevan laajalti valvonnan yleisessä organisoinnissa. Mainituista vaihtoehdoista toivon kuitenkin olevani analyysinkirjoittajana mieluummin ”nuori opiskelija” kuin ”organisaation edustaja”. Yhteenvetona suhtautumistani poliisiorganisaatioon kuvaa ehkä parhaiten toteamus, etten halua tarttua haastatteluihin tarkoituksellisen kriittisellä tai negatiivisella otteella. Onko tämä sitten haitallisesta lipsumisesta tutkimuskohteiden ymmärtämisen suuntaan, jonka tuloksena en raportoi tuloksiani riittävässä määrin? Tutkimuskirjallisuuden mukaan tutkimus on täynnä valintoja aina siihen asti, kun tutkija laskee kynänsä. Raportointivaiheessa on päätettävä mitä kertoo ja mitä jättää sanomatta, mikä on olennaista ja mikä epärelevanttia¹⁶⁶. Kyse on aina tutkijan valinnoista.

Arviointitutkimuksen tekijän positiota sitoo osaltaan tavoite kehittää edellä mainitulla tavalla arvioinnin kohdetta. Kirjallisuudessa arvioinnilla on todettu aina tavoiteltavan osaltaan sellaista tietoa, joka voidaan kehittämismielessä ”syöttää takaisin arvioitavaan prosessiin”¹⁶⁷. Arvioinnilla saavutettua tietoa on mitattu totuuden ja hyvyyden sijasta muun muassa sen hyödynnettävyydellä¹⁶⁸. *Arviointia* ja perinteistä tieteellistä *tutkimusta* onkin pidetty tieteellisessä keskustelussa toisistaan eroavina lähestymistapoina¹⁶⁹. Siinä missä yhteiskuntatieteellinen perustutkimuksessa pyritään uuden tiedon tuottamiseen, systemaattiseen teoreettiseen keskusteluun ja yleistysten tekemiseen, arvioinnin tavoitteena on tukea yhteiskunnallista päätöksentekoa ja kehittämistyötä kartoittamalla eri vaihtoehtoja ja toimintaympäristöjen rajoitteita. Arvioinnin ei välttämättä tarvitse olla tieteellistä samassa merkityksessä kuin perinteisen akateemisen tutkimuksen, vaan arvioinnin yhteydessä korostetaan pikemminkin tiedonkeruun systemaattisuutta¹⁷⁰. Toisaalta korkealuokkainen arvioinnin on todettu edellyttävän harkittua tutkimusasetelmaa, havaintoaineiston keräämistä, analyysia ja tulkintaa¹⁷¹. Arviointitutkimuksen todettu ole-

---

¹⁶⁵ Tuomi & Sarajärvi 2003, 133.

¹⁶⁶ Eskola & Suoranta 2000, 212–222.

¹⁶⁷ Lindqvist 1999, 118.

¹⁶⁸ Lindqvist 1999, 113.

¹⁶⁹ Esim. Rajavaara 1999, 37 ja Robson 2001, 25.

¹⁷⁰ Rajavaara 1999, 37 mukaan Patton 1997, 23–24.

¹⁷¹ Robson 2001, 25.

van arviointia, jossa käytetään systemaattisia tiedonkeruun menetelmiä ja jossa tutkimuksen osuus on merkittävä¹⁷². Näin ollen tasokkaan arvioinnin edellytyksinä ovat lopulta yleiset teollisen tutkimuksen elementit. Siinä missä tutkimus perinteisessä mielessä tavoittelee ilmiön kuvaamista, selittämistä ja ymmärtämistä, on arvioinnin lähtökohtana kuitenkin tavalla tai toisella analysoida asetettujen tavoitteiden onnistumista¹⁷³.

Suomenkielisessä arviointikirjallisuudessa vilisee termejä arvioinnista, arviointitutkimukseen ja evaluointiin. Tutkimuksessani turvaudun niihin näkemyksiin, joissa termeille annetun sisällön sijasta tärkeämpänä pidetään tutkimuksen lähestymistapaa: arviointitutkimuksessa arvioidaan systemaattisesti jotakin yhteiskunnallista ohjelmaa tai toimintaa käyttäen yhteiskunta- ja käytäytymistieteiden tutkimusmetodeja. Arvioinnista, arviointitutkimuksesta ja evaluoinnista kirjoitan tämän näkökulman mukaisesti toistensa synonyymeina.¹⁷⁴

Arviointitutkimuksen juuret ovat Yhdysvalloissa¹⁷⁵. Tutkimussuuntauksen ensimmäisen aallon sanotaan olleen yhteydessä 1960- ja 1970-lukujen suunnitteluoptimismiin. Suunnitteluideaaliin perustuvissa malleissa yritettiin ensin laajasti suunnitella toimintoja pitkällä aikavälillä, sitten toimintoja valikoimalla ja priorisoimalla laatia toteutettavia ohjelmia ja lopuksi muodostaa näiden toteuttamiselle vuotuiset (budjetti-)suunnitelmat. Toisen tulemisensa arviointitutkimus teki 1980-luvulla julkisen hallinnon reformiaallon myötä, kun Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa haluttiin arviointitutkimuksella oikeuttaa thatcherilaiset ja reaganilaiset menoleikkaukset ja yhteiskunnallisten ohjelmien alasajot.¹⁷⁶ Suomessa systemaattinen arviointitutkimus otti ensiaskeleensa 1960- ja 1970-lukunen taitteessa. Arviointia pidettiin yhteiskunnallisen ohjauksen varmistajana samalla, kun julkinen sektori laajentui voimakkaasti. Toinen tuleminen koettiin, kun tulohjaus yleistyi Suomessa 1980-luvun loppupuolella ja päätösten vaikutuksista haluttiin saada lisätietoa.¹⁷⁷ Viime vuosikymmenellä arviointitutkimus lujitti lopullisesti asemansa Suomessa ja muissakin teollisuusmaissa keskeisenä hallinnon kehittämisen välineenä¹⁷⁸.

4.2.2. Mihin arviointitutkimusta tarvitaan?

Arviointitutkimuksen puolestapuhujien mukaan systemaattisen arviointitiedon avulla voidaan jäntevöittää yhteiskunnallista päätöksentekoa.¹⁷⁹ Talousrikollisuuden torjuntakeinojen arvioinnin avulla on todettu voitavan kohentaa interventioiden suunnittelua ja kohdentamista havainnoimalla toteutettujen toimenpiteiden ongelmakohtia ja toisaalta niiden vahvuuksia¹⁸⁰. Arvi-

---

¹⁷² FinSoc 3/2001, 39.

¹⁷³ Robson 2001, 25.

¹⁷⁴ FinSoc 3/2001, 5.

¹⁷⁵ FinSoc 3/2001, 1.

¹⁷⁶ Uusikylä 1999, 20–21.

¹⁷⁷ FinSoc 3/2001, 1.

¹⁷⁸ Uusikylä 1999, 20–21.

¹⁷⁹ Uusikylä 1999, 17.

¹⁸⁰ Alvesalo & Tombs 2005, 72–73.

oinnin avulla voidaan selvittää hallinnollisten interventioiden perusteita ja vaikutuksia. Vaikutukset voidaan kaivaa esille ja altistaa julkiselle keskustelulle.¹⁸¹ Arvioinnin tavoitteena voi olla yhtä hyvin toimenpiteen kohderyhmän tarpeiden kartoittaminen, palveluiden parantaminen, vaikutusten arviointi, toimenpiteiden sisällön selittäminen, tehokkuuden analysointi kun tutkimuskohteen toiminnan tai toimimattomuuden ymmärtäminenkin¹⁸².

Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimusote ovat kilpailleet arviointitutkimuksen kentällä viimeisen parinkymmenen vuoden ajan. Kvantitatiivinen lähestymistapa perustuu pitkälti tilastollisiin menetelmiin ja arvioinnin tekijä lähestyy kohdettaan ulkopuolelta, ”objektiivisesti”. Kvalitatiivisessa arviointitavassa koetetaan puolestaan päästä lähelle arvioitavaa kohdetta. Vaikka laadullisten tutkimusmenetelmien myötä joudutaankin luopumaan kvantitatiivisen tutkimuksen kaltaisesta etäisyydestä ja objektiivisuudesta, tilalle saadaan syvyyttä ”subjektiivisen” tiedon kautta.¹⁸³ Tiedostan, että kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten tutkimusotteiden arvioinnissa opinnäytteen tekijä liikkuu helposti ohuella jäällä ylistäessään kvantitatiivisen tutkimusotteen ”objektiivisuutta” tai kvalitatiivisen lähestymistavan ”syvällisyyttä”. Opinnäytteen tekijä esittää helposti ontuvia perusteluja, jotka ovat kokeneemman tieteen tekijän kumottavissa. Pertti Töttö kirjoittaa osuvasti teoksessaan *Pirullisen positivismin paluu* kvalitatiivisten tutkimustapojen yliotteesta yhteiskuntatieteellisissä opinnäytetöissä kvantitatiivisten lähestymistapojen kustannuksella¹⁸⁴. Koska lähestymistapani tästä huolimatta on laadullinen, hyödynnän Tötön oppeja lähinnä vältellen kvalitatiivisen tutkimuksen ylistyksen kuluneimpia kliseitä. ”Objektiivisuudesta”, ”subjektiivisuudesta” ja ”syvällisyydestä” kertoessani turvaudunkin mielelläni lainausmerkkeihin korostaakseni käsitteille annettavien sisältöjen suhteellisuutta.

Tutkimukseni on arviointitutkimusta kvalitatiivisella tutkimusotteella. Teemahaastattelujen, aineiston teemoittelun ja tyypittelyjen avulla arvioin liiketoimintakiellon valvonnan oheistuksesta seuranneita vaikutuksia¹⁸⁵. Laadullisen aineiston lisäksi tutkimukselleni on kvalitatiivisen arviointitavan mukaan ominaista muun muassa subjektiivinen näkökulma ja aineiston arviointi sisällönanalyysin metodein¹⁸⁶. Sisällönanalyysin ymmärrän tutkimuksessani analyysini viitekehystenä: sisällönanalyysi merkitsee tutkimuksessani ”vain” haastatteluaineiston systemaattista tulkintaa, kuten tuonnempana työssäni tarkemmin tuon esille. Sisällönanalyysi voidaan ymmärtää paitsi metodisena työkaluna myös väljänä tulkintakehikkona tai lähestymistapana¹⁸⁷. Laadullinen tutkimusote on työssäni läsnä myös narratiivisuuden kautta. Kertomuksellisuus on

---

¹⁸¹ Kauppi 2004, 74.

¹⁸² Robson 2001, 27.

¹⁸³ Harrinvirta & Uusikylä & Virtanen 1998, 14. Pattonia 1997, 269–290 mukaillen.

¹⁸⁴ Töttö 2000.

¹⁸⁵ Tuonnempana pureudun tarkemmin arviointitutkimuksen sanastoon, jossa itse asiassa erotellaan intervention ”tuotokset” ja ”vaikutukset”. Tämän jaottelun mukaisesti tutkimukseni on tuotosten tarkastelua. Arviointikirjallisuudessa ”vaikutuksia” käytetään toisaalta myös yleisnimikkeenä kaikille intervention seurauksille.

¹⁸⁶ Harrinvirta & Uusikylä & Virtanen 1998, 14.

¹⁸⁷ Tuomi & Sarajärvi 2003, 148.

yksi laadullisen tutkimuksen tyypillisistä piirteistä¹⁸⁸. Työni analyysiosassa konstruoin kahdeksantoista haastattelun pohjalta avulla kaksi tarinaa siitä, miten poliisit suhtautuvat liiketoimintakiellon valvontaan.

Arviointitutkimukseen on helppo liittää paljon odotuksia ja pelkoja. Sen on todettu olevan pelkkää tutkimustoimintaa, vailla käytännönläheisyyttä. Arviointitutkimuksen luonne on kuitenkin pelkistetty hyvin todettaessa, että arviointi edellyttää analyysi- ja menetelmätaitoja, mutta tutkimuksellisten lähtökohtien lisäksi tarkoituksena on aina tuottaa organisaatioiden toimintaa aidosti edesauttavia tuloksia.¹⁸⁹ Vaikka arvioinnin avulla voidaankin tieteellisen tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti *analysoida* ja *käsitteellistää*, arviointi auttaa myös *seuraamaan* tavoitteiden toteutumista sekä *mittaamaan* ja *arvioimaan* toiminnan hyödyllisyyttä¹⁹⁰.

Talousrikostorjunnan keinojen arviointi on tärkeää useista syistä. On esitetty, että talousrikollisuuden torjunnan keinojen arviointi on erityisen tärkeää, jopa tärkeämpää kuin muiden kriminaalipolitiikan toimien evaluointi¹⁹¹. Mistä uskallus moiseen väitteeseen? **Ensinnäkin** talousrikollisuuden torjunta edellyttää yhteiskunnalta kalliita taloudellisia panostuksia tai muuten erityisen merkityksellisiä keinoja, tartuttiinpa ilmiöön valvonnan voimavaroja lisäämällä tai vaikkapa uusia verotuksellisia ratkaisuja tekemällä. Poliittisesti ja laajemmin yhteiskunnallisesti on tärkeää selvittää, *miten* nämä voimavarat kohdentuvat ja *mitä* resursoinnilla saavutetaan.¹⁹² Arvioinnin avulla voidaan selvittää, miten toimintaa on järkevä suunnata ja millaisilla ratkaisuilla talousrikostorjuntaa voidaan tehostaa nykyisestäään. **Toiseksi** arvioinnin tärkeyttä korostaa se, että talousrikostorjunta on muita rikoskontrollin keinoja politisoidumpi alue¹⁹³. Talousrikollisuuden torjunnan säilyminen poliittisella agendalla ei ole itsestään selvää¹⁹⁴, vaan kansainvälisien esimerkkien mukaan kiinnostus ilmiötä kohtaan on erityisen suhdanneherkkää sekä kriminaalipolitiikan että käytännön kontrollitoimien tasolla¹⁹⁵.

Kolmanneksi arvioinnilla voidaan tukea talousrikollisuuden kontrollin saamaa julkisuutta ja sen asettumista kansalaisten silmissä ”oikean” ja tuomittavan rikollisuuden piiriin. Voidaan olettaa, että yhteiskunnan päättäjiltä tullaan edellyttämään ankaria kontrollitoimia vain siltä osin, kun talousrikollisuus on ilmiönä tunnettu ja kansalaisten silmissä tuomittu.¹⁹⁶ **Neljänneksi** arvioinnin merkitys on keskeinen, koska talousrikollisuuden kenttä on laaja ja, kuten edellä esittelin, osin jopa käsitteellisesti rajaamaton¹⁹⁷. Tässä mielessä käsitteen sisältö on myös help-

---

¹⁸⁸ Ks. esim. Alasuutari 1999,124–141.

¹⁸⁹ Harrinvirta & Uusikylä & Virtanen 1998, 22.

¹⁹⁰ Alvesalo 2004a, kalvo 19.

¹⁹¹ Alvesalo & Tombs 2005, 72.

¹⁹² Alvesalo & Tombs 2005, 72–73.

¹⁹³ Alvesalo & Tombs 2005, 72–73.

¹⁹⁴ Alvesalo & Tombs 2004, 62 ja Alvesalo & Tombs 2005, 73.

¹⁹⁵ Alvesalo 2004b, 4.

¹⁹⁶ Alvesalo & Tombs 2005, 73.

¹⁹⁷ Alvesalo & Tombs 2005, 73.

po politisoida. Arviointi auttaa osaltaan talousrikollisuuden ja torjunnan sisällönmäärittelyssä: talousrikostorjunnan parissa työskentelevien toimintoja arvioidessamme saamme hyödyllistä tietoa siitä, milloin he kokevat toimintansa todelliseksi talousrikollisuuden torjunnaksi ja milloin he puolestaan tuntevat työskentelevänsä pikemminkin muiden yhteiskunnan (vaikkapa sosiaalisten) ongelmien parissa. Esimerkiksi liiketoimintakiellon valvonnan väitetään välillä kohdistuvat tyystin sellaisiin bulvaaneihin, jotka ovat ajautuneet vain sosiaalisten ongelmiansa takia talousrikollisten välikäsiksi. Näistä valvottavista puhutaan esimerkiksi ”puliukko-bulvaaneina”. Yhtälailla valvontatoimenpiteiden koetaan kohdistuvan ammattirikollisten asemasta liiketoiminnassaan epäonnistuneisiin henkilöihin. Todellisten huijareiden sijasta valvonta kohdistuu tällöin vaikkapa konkurssin yhteydessä hätäpäisiä kirjanpitoratkaisuja tehneisiin entisiin kukkakaupanpitäjiin. Tällä ei tarkoiteta, etteivätkö viimeksi mainitutkin olisi syyllistyneet ilmeisiin rikoksiin ja olisi siten valvontaan oikeutetusti alistettuja. Kontrollin suuntautessa etupäässä vain heihin ei kuitenkaan voida puhua valvonnan tehokkaimmasta mahdollisesta kohdentumisesta.

Rikosoikeudellisella kontrollilla onkin osoitettu olevan taipumusta kohdentua yhteiskunnan heikoimpiin yksilöihin. Ellei talousrikosten tutkinta ole riittävän ammattitaitoisten ja sitoutuneiden henkilöiden käsissä, on vaara, että se kohdistuu kaikkein ilmeisimpiin ja helpoimpiin tapauksiin, vaikeasti ratkaistavien ja vakavien rikosten sijasta.¹⁹⁸ Vaikeiden talousrikosten selvittämisen asemasta on helppoa kohdentaa valvonta esimerkiksi vain harmaan talouden pimeisiin työntekijöihin tai kohdentaa kontrolli yksilöihin taitavasti organisoituneen rikollisuuden asemasta.

Arviointitutkimuksen keinoin voidaan kirkastaa ”talousrikollisuudelle” käsitteenä annettavaa sisältöä. Samoin torjunnan keinojen suuntaamista voidaan tehostaa ja talousrikostorjunta nittoa entistä lujemmin osaksi yleistä rikostorjunnan kenttää¹⁹⁹. Esimerkiksi liiketoimintakiellon valvonta halutaan saada tulevina vuosina entistä paremmin liitettyksi osaksi normaalia poliisitoimintaa ja talousrikostorjuntaa²⁰⁰. Valvonnan kehittäminen arviointitutkimuksen keinoin palvelee tätä päämäärää. Arviointitutkimus antaa paitsi käytännön torjuntatyössä sovellettavaa tietoa myös teoriaa täydentävää informaatiota siitä, millaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin törmäämme vaikkapa liiketoimintakiellon valvonnan yhteydessä. Millaisiin ihmisiin rangaistus ja sen valvonta kohdentuu? Onko kontrollin kohdentuminen ollut alkuperäisten tavoitteiden mukaista?

Viides, ja kenties tärkein, syy talousrikoskontrollin arvioinnille on siten saatava tieto siitä, *minne* talousrikostorjuntaan tarkoitettut voimavarat kohdentuvat. Talousrikollisuus kietoutuu ilmiönä moniin muhin rikollisuuden muotoihin, kuten huumorikollisuuteen. Vähättelemättä muiden rikollisuuden osa-alueiden torjunnan tärkeyttä, on syytä varmentaa, että talousrikos-

---

¹⁹⁸ Alvesalo 2004b, 4.

¹⁹⁹ Alvesalo & Tombs 2004, 7–8.

²⁰⁰ Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella, poliisitarkastaja Matti Rinteen loppupuheenvuoro.

kontrolliin tarkoitetut voimavarat todella ohjautuvat tämän ilmiön torjuntaan, eivätkä muihin kriminaalipoliittisesti ongelmallisille alueille. Alvesalo ja Tombs toteavatkin: ”Arviointi on yksi tapa seurata sitä, mihin resurssit on *todella* käytetty, verrattuna siihen, mihin ne on virallisesti ohjattu”²⁰¹. Toisin sanoen, jos onkin tärkeää valita kaikkein tehokkaimmat keinot talousrikollisuuden torjumiseksi, vielä tärkeämpää on varmentaa, että talousrikollisuuden kontrolliin tarkoitetut voimavarat ylipäättään kohdentuvat talousrikosten ehkäisemiseen. Lyhyesti sanoen arviointitutkimuksella voidaan siis etsiä vastauksia kysymyksiin mihin ja miten talousrikollisuuden torjuntaan varatut resurssit lopulta suuntautuvat.

4.3. Liiketoimintakiellon valvonnan uudistamisen arviointi

4.3.1. Lainsäädäntöhankkeen arviointi

Oikeustutkimuksen tai oikeustieteellisen tutkimuksen yleisin tutkimuskohde ovat oikeudelliset säädökset. Oikeustutkimuksen ja varsinkin lainopin kiinnostus kohdistuu näiden säädösten soveltamiseen, tulkintaan ja systematisointiin. Jyrki Talan lanseeraaman *lainsäädäntötutkimukseksi* kutsutun suuntauksen tavoitteena on laajentaa oikeustieteellisen tutkimuksen kiinnostusta lainsäädännön *synty- ja toteutusvaiheeseen*.²⁰² Lainsäädäntötutkimuksen avulla oikeudellisen tutkimuksen tiedonintressiä on laajennettu tyypillisen oikeustutkimuksen tavoitteenasetteluista. Perustellusti voidaan tosin kysyä, eikö tämä laajennus ole aivan yleinen oikeussosiologinen lähestymistapa? Oikeussosiologiassahan on perinteisesti tutkittu juuri lainsäädännön todellisia vaikutuksia yhteiskunnassa. Voidaankin kysyä: tuoko Talan malli perinteiseen oikeussosiologiseen ajatteluun mitään uutta²⁰³? Ottamatta tarkemmin kantaa tähän kysymykseen pidän kuitenkin tässä yhteydessä Talan (2004) esityksen vahvuutena lainsäädännön elinkaariajattelun selkeää esittelyä. Tala kuvaa lainsäädännön elinkaaren etenevän *lainvalmistelusta päätöksentekoon*, jonka jälkeen vuorossa on säädöksen *implementaatio*, jota seuraavat *intervention vaikutukset*. Vaikutusten arviointia seuraa puolestaan uusi säädösvalmistelu, jos ja kun alkuperäisen säädöksen havaitaan vaativan muutoksia. Näin säädösten elinkaaren tarkastelu muodostaa kehän, jossa lainvalmistelu ja säädösten vaikutusten arviointi seuraavat ajallisesti riittävän pitkässä tarkastelussa toinen toistaan.²⁰⁴

**Lainvalmistelu → Päätöksenteko → Impelementointi → Vaikutukset
(→ Vaikutusten arviointi)
→ Uusi lainvalmistelu → jne.**

²⁰¹ Alvesalo & Tombs 2005, 73. Suomennos kirjoittajalta.

²⁰² Tala 2004, 380.

²⁰³ Vrt. esim. Kyntäjä 2000 ja Laitinen 2002.

²⁰⁴ Tala 2004, 379.

Lakihankeen elinkaaren tarkastelumalli on mielestäni helposti laajennettavissa lakisäädöksiä alemmille tasoille, asetusten ja lainsäädäntöön liittyvien viranomaisohjeistusten käsittelyyn, kuten teen omassa tutkimuksessani. Kiinnostukseni kohdistuu erityisesti sisäministeriön syyskuussa 2004 antaman liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa käsittelevän määräyksen vaikutuksiin. Määräyksellä täsmennetään laissa säädettyä poliisin valvontavastuuta. Toisin sanoen määräyksellä annetaan sisältö lainsäädäntötasolla olevalle abstraktille valvonnan vastuuttamisen normille. Määräys ohjeistaa valvontavastuun käytännön toteutuksessa. Tutkimukseni rajaaminen vain lain ja ohjeistuksen *vaikutuksiin* ei ole ongelmallinen. Lainsäädännön elinkaaren tutkimuksessa ei ole tarpeellista yrittää ulottaa tarkastelua koko säädöksen elinkaareen, vaan jo yksistään tutkimusekonomisista syistä on mielekästä kohdistaa mielenkiinto johonkin tai joihinkin lainsäädäntöhankkeen elinkaaren vaiheista²⁰⁵.

Tarkastelen tutkimuksessani, miten lainvalmistelun ja päätöksenteon kautta voimaantullut säädös (liiketoimintakiellon valvonnan vastuuttaminen) ja siihen liittyvä ohjeistus, ovat toteutuneet ja millaisia vaikutuksia niillä on ollut itse valvonnan toteuttamiseen. Tutkimuksessani olen jo edellä esiteltyt säädöksen valmisteluprosessia kertomalla, mitä tavoitteita liiketoimintakiellon valvonnalle on yleisesti asetettu. En kuitenkaan syvenny säädöshankkeen valmistelun ja päätöksenteon vaiheisiin, koska rajaan analyysi säädöksen vaikutusten arviointiin. Vaikutusten suhteen kuvaisin tarkasteluni rajatuksi: Tarkastelen säädöksen vaikutusta *valvovien viranomaisten toiminnassa* eli heidän näkemyksiään ohjeistuksen vaikutuksesta liiketoimintakiellon valvontaan. En ulota analyysiani siihen, millaisia vaikutuksia valvonnan tehostamisella on lopulta ollut liiketoimintakiellossa olevien toimintaan, vaikka liiketoimintakieltolain varsinaisena tavoitteena onkin edellä esiteltyllä tavalla estää talousrikollisten toiminta elinkeinoelämässä.

Tutkimukseni teoreettisena taustaoletuksenani on, että lakien ja niiden toteuttamiseen liittyvien viranomaisohjeistusten valmistelussa on yleensä käytössä vain rajallista ja aukollista tietoa. Lainsäätäjät ja päättäjät eivät ole säädöksen kohdealan etevimpiä asiantuntijoita.²⁰⁶ Jo tämän vuoksi lainsäädännön vaikutusten tutkiminen on paitsi mielenkiintoista välttämätöntä tulevaisuuden lainsäädännöllistä kehitystyötä ajatellen. Lainsäädännön arviointitutkimus päästää ääneen todelliset asiantuntijat. Tässä tutkimuksessa mielenkiintoni kohdistuu liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavien poliisien näkemyksiin. Valvonnan uudelleen ohjeistaminen kosketti ensimmäisenä valvontaan vastuutettuja viranomaisia, joten heidän kokemustensa selvittäminen on välttämätöntä ohjeistuksen tavoitteiden toteutumisen kokonaisarviointille.

Tutkimuksessani en tarkastele tutkimuskysymystäni niin kutsutusta *mekaanisesta näkökulmasta*, joka on oikeustieteelliselle tutkimukselle usein ominaista. Mekaanisiksi kutsutaan sellaisia tarkasteluita, joiden lähtökohtana on oletus lakien reaalisesta toteutumisesta säädetyssä muodossa ja siten, että ne saavat toteutuessaan aikaan lainsäätäjien toivomia vaikutuksia. Tällaista mekaanista mallia vastaan puhuvat aiemmat lakien vaikutuksia käsitelleet tutkimukset, jotka

---

²⁰⁵ Tala 2004, 380.

²⁰⁶ Ks. esim. Tala 2004, 387.

ovat osoittaneet useiden tekijöiden vaikeuttavan lainsäädännön *aiottujen* vaikutusten toteuttamista. Mekaanista käsitystä vastaan puhuu muun muassa se, että oikeudellinen sääntely tarjoaa tuomioistuimille ja hallintoviranomaisille usein hyvinkin laajaa harkintavaltaa säädösten ja ohjeiden tulkinnassa, joka voi puolestaan aiheuttaa lainsäätäjän mielestä ei-toivottuja päätöksiä viranomaisen ratkaisutoiminnassa. Toisaalta kansalaisten on havaittu noudattavan ja ylipäätään tuntevan lainsäädäntöä luultua huonommin. Kolmanneksi lainsäädäntöuudistukset tuottavat usein ennakoimattomia, kielteisiä vaikutuksia.²⁰⁷

Lainsäädännön vaikutusten tutkimiseksi on kehitelty teoreettinen kehikko, jonka mukaan lainsäädännön erityyppisten vaikutuksia voidaan tutkia neljästä eri lähtökohdasta. Nämä ovat:

- a) Lakihankkeen tavoitteenasettelu
- b) Lain sisältö
- c) Lain implementaatio
- d) Säätelyn kohteiden reaktiot.

Tämän kehikon omaleimaisimpana piirteenä yleiseen oikeustutkimukseen verrattuna pidetään lain toimeenpanon ja kohteiden reagoimisen huomioon ottamista.²⁰⁸ Tutkimukseni kohdentuu erityisesti säätelyn kohteiden reaktioihin: miten liiketoimintakiellon valvontaan vastuutetut poliisit suhtautuvat valvontavastuuseensa ja sen toteuttamiseen. Poliisien näkemysten arviointi on mielenkiintoista, koska liiketoimintakiellon valvonnan tehostamiseksi tehdyt toimenpiteet näkyvät nopeimmin ja välittömimmin juuri heidän, oheistuksia soveltavien viranomaisten²⁰⁹, toimintapiirissään.

4.3.2. Tulos- ja prosessiarviointi

Tutkimukseni on lainsäädännöllä ja siihen liittyvällä viranomaisohjeistuksella²¹⁰ saavutettujen tulosten arviointia. Poliiseille tekemieni temahaastatteluiden avulla selvitan, millainen vaikutus liiketoimintakiellon valvontaan liittyvällä lainsäädännöllä ja siihen perustuvalla ohjeistuksella on ollut poliisien valvontatyöhön, miten valvonnan tehostamistavoitteissa on onnistuttu ja millaisena tehtävänä poliisit pitävät liiketoimintakiellon valvontaa.

Arviointitutkimuksen tyypit on jaoteltu esimerkiksi prosessi- ja tulosevaluaatioon. Prosessievaluaatio eli -arviointi sisältää analyysin prosessista, joka tapahtuu intervention alkuun saattamisen ja saavutettujen tulosten välillä. Prosessiarviointilla tuotetaan tietoa siitä, mitä ja miten interventiotöiden jälkeen tehtiin tavoitteiden saavuttamiseksi. Omana arviointitutkimuksen tyyppinä pidetään tulosevaluaatiota eli tulosarviointia, jonka avulla mitataan toiminnalla saa-

---

²⁰⁷ Tala 2004, 387. Tarkemmin Tala 2001.

²⁰⁸ Tala 2004, 388–389, tarkemmin Tala 2001, 72–74.

²⁰⁹ Tala 2004, 388–391.

²¹⁰ Laki liiketoimintakiellosta 1059/1985, laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamiseksi 1220/1998 ja liiketoimintakiellon valvontaa käsittelevät sisäministeriö määräys (SM-2004-01792/Ri-2).

vutettuja tuloksia.²¹¹ Tämän jaottelun mukaisesti työni on pääasiallisesti tulosarviointia. Tosin työssäni on prosessiarvioinnin piirteitä siltä osin, kun analysoin poliisien näkemyksiä liiketoimintakiellon valvonnan vastuuttamiseen liittyneestä koulutuksesta, muusta perehdytyksestä ja resursoinnista.

Tavoitellut tulokset voidaan jakaa toimenpiteen välittömiin tuotoksiin ja pitkän aikavälin vaikutuksiin. Intervention *tuotos* ovat esimerkiksi liiketoimintakiellon valvonnan uudenaikaiset toteutustavat sen jälkeen, kun interventio on tehty. *Vaikutukset* ovat puolestaan niitä muutoksia, jotka seuraavat tuotoksista. Sekä tuotoksia että vaikutuksia voidaan tarkastella intervention *tuloksina*²¹². Toimenpiteen tulokseksi voidaan ylipäätään kutsua eroa tapahtuneen ja sen välillä, mitä olisi tapahtunut, ellei toimenpidettä olisi toteutettu²¹³.

Arvioinnin yhteydessä on tarjottu kolmea pääsuuntausta tulosarviointiin painottuneelle arviointitutkimukselle. Näitä suuntauksia ovat *taloudelliset mallit* (economic models), *vaikutusanalyysit* (effectiveness models) ja ”*ammattimaiset mallit*” (professional models).²¹⁴ Taloudellisissa mallissa keskitytään muutosprosessin tuottamiin taloudellisiin tuloksiin. Taloudellisten mallien avulla voidaan arvioida toimenpideprosessien kustannuksia ja vaikutuksia taloudellisilla tunnusluvuilla.²¹⁵ Mallien tavoitteena on tuottaa tietoa toimenpiteiden tuottavuudesta ja tehokkuudesta²¹⁶. Vaikutusanalyysissä arviointiin otetaan erityisesti mukaan intervention kielteisten vaikutusten ja sivuvaikutusten analysointi²¹⁷. ”Ammattimaisten mallien” perusideana on syventää arviointi erityisesti jonkin intervention toteutuksessa mukana olleen toimijaryhmän kokemusten ja näkemysten huomioon ottamiseen²¹⁸. Liiketoimintakiellon valvonnan uudistamisen vaikutuksia tarkastelen tässä työssä vaikutusanalyysissä ja ”ammattimaisissa malleissa” hyödynnettyjä toimintatapoja käyttäen. Vaikutusanalyysien toimintavoista olen omaksunut erityisesti erityyppisten vaikutusten luokittelun edellä esitetyllä tavalla. ”Ammattimaisten mallien” lähestymistapojen mukaisesti kuulen tutkimuksessani erityisesti intervention toteutuksessa mukana olleen ryhmän, valvontaa toteuttavien poliisien näkemyksiä.

---

²¹¹ Holmila 1999, 54.

²¹² FinSoc 3/2001, 6 ja 40.

²¹³ Arviointi ja dokumentointi 2001, 30.

²¹⁴ Vedung 2000, 35–37. Arviointimallien nimien suomennotokset kirjoittajalta.

²¹⁵ Vedung 2000, 35–37 ja 83–87.

²¹⁶ Alvesalo & Tombs 2005, 62–64.

²¹⁷ Alvesalo & Tombs 2004, 18 ja Alvesalo & Tombs 2005, 64–65.

²¹⁸ Alvesalo & Tombs 2004, 28–30.

4.3.4. Intervention tuotosarviointi

Tutkimukseni tuotosarvioinnissa keskityn intervention tuotosten arviointiin. Edellisen luvun tuotosarviointitapojen jaottelun mukaisesti kyse on erityisesti *vaikutusanalyysista*. Arvioin liiketoimintakiellon vastuuttamisen tuotoksia analysoimalla poliisihaastatteluja laadullisen sisällön-analyysin keinoin teemoittelemalla ja tyypittelemällä²¹⁹.

Interventio- eli toimeenpanoprosessi voidaan jakaa *varsinaiseen interventiotoimeen* eli *panokseen* (input), *intervention toteuttamiseen* (conversion) ja aiottujen toimenpiteiden toteutumiseen käytännössä, eli *intervention tuotokseen* (output). Tuotoksia seuraavat vielä intervention *vaikutukset* (outcomes)²²⁰. Tutkimuksessani olen jo käsitellyt sitä, miksi lainsäädäntöuudistukseen ryhdyttiin 1990-luvun puolivälissä, miksi vanha lainsäädäntö koettiin puutteelliseksi, kuinka muutostarvetta perusteltiin ja millaisia tavoitteita uudelle lainsäädännölle asetettiin. Samoin selvitin, miksi uutta ministeriön määräystä (2004) liiketoimintakiellon tutkinnasta ja valvonnasta pidettiin tarpeellisena. Lainsäädäntö ja siihen liittyvät ohjeistukset muodostavat liiketoimintakiellon valvonnan uudistamisen tarkastelussa varsinaiset interventioimet, panokset (input).

Panosten *toteuttamiseen* kuuluvat sen sijaan kysymykset siitä, miten valvonnan parantamisen tavoite on kenttätasolla toteutettu. Toteutuksen arviointiin kuuluvat esimerkiksi koulutuksen ja muiden tarjottujen resurssien arviointi.

Tutkimukseni keskittyy intervention *tuotosten arviointiin*. Tosin tässä kohdin on vielä syytä kerrata, että vaikutusten arviointi voi kohdistua joko intervention tuotosten tai varsinaisten vaikutusten arviointiin. Arvioidessani tuotoksia (output) analysoin sitä, mikä vaikutus ohjeistuksella on lopulta ollut valvonnan toteutukseen. Prosessin tuotoksia ovat valvonnan käytännön toteuttaminen uudistusten jälkeen. Pidemmälle viedyssä tarkastelussa intervention tuotosta seuraavat vielä intervention *varsinaiset vaikutukset* (outcomes), jotka voidaan puolestaan jaotella välittömiin vaikutuksiin (immediate), välillisiin vaikutuksiin (intermediate) ja perimmäisiin vaikutuksiin (ultimate). Esimerkiksi Alvesalo²²¹ on hahmotellut liiketoimintakiellon valvonnan tehostamisella tavoitellut varsinaiset vaikutukset oheisessa kuviossa esitettyihin mahdollisiin seurauksiin. Tässä yhteydessä luetellut seuraukset vain havainnollistavat sitä, mitä mahdollisia vaikutuksia valvonnan tehostumisella voisi olla. Oma problematiikkansa liittyy jo toki siihen, mitkä tulokset tulisi milloinkin tulkita tuotoksiksi, välittömiksi, välillisiksi tai perimmäisiksi vaikutuksiksi.

---

²¹⁹ Tutkimusmetodeistani kerron enemmän viidennessä pääluvussani.

²²⁰ Ks. esim. Vedung 2000, 5 ja FinSoc 3/2001, 7.

²²¹ Alvesalo 2004a, kalvo 23.

INTERVENTION TULOKSET

Tuotos (output):

Esim. tehostunut valvonta.

Vaikutukset (outcomes):

→ Välittömät vaikutukset

Esim. valvonta estää liiketoimintakieltoon määrättyjen henkilöiden toimimisen liike-elämässä.

→ Välilliset vaikutukset:

Esim. valvonta estää heitä tekemästä talousrikoksia.

→ Perimmäiset vaikutukset

Esim. valvonta lisää luottamusta liiketoimintaa.

Sinällään arviointi voi keskittyä vain joko *tuotosten* tai jonkin *vaikutustyyppin* arviointiin. Tutkimuksessani rajoitan tarkastelun vain prosessin tuotoksiin, en varsinaisiin vaikutuksiin. Tutkimukseni tarkoituksen kuvaamiseksi esitän asian vielä kertaalleen seuraavan kuvion muodossa

INTERVENTIOPROSESSI

PANOS 1 = Laki liiketoimintakiellosta 1998, valvontavastuu poliiseille.

PANOS 2 = Liiketoimintakiellon valvontaa koskeva uusi määräys, 1.9.2004.

→

TOTEUTUS = Liiketoimintakiellosta ja sen valvonnasta tiedottaminen poliiseille; perehdytys; koulutus; resursointi jne.

→

INTERVENTION TULOKSET

TUOTOS = lain ja valvontaa käsittelevän määräyksen soveltaminen; käytännön valvontatyön toteuttaminen; käsitykset valvonnan tehokkuudesta ja toimivuudesta jne.

→ **Välittömät vaikutukset** (Esim. estää määrättyjen henkilöiden toimimisen liike-elämässä.)

→ **Välilliset vaikutukset** (Esim. estää heitä tekemästä talousrikoksia.)

→ **Lopulliset vaikutukset** (Esim. lisää luottamusta liiketoimintaan.)

Tutkimukseni rajoittuu kehikossa esitettyjen intervention *tuotosten* arviointiin. Lisäksi tutkimustani rajaa luonnollisesti pitäytyminen poliisien näkemyksissä: kuinka he esittävät prosessin edenneen, miten he kertovat valvonnan toteutuneen ja mitä vaikutuksia he toteavat ohjeistamisella olleen?

Tuotoksiin kohdistuvaa vaikutusarviointia voidaan kutsua sivuvaikutusmallin mukaiseksi tarkasteluksi. Toisaalta tarkastelussani on piirteitä niin kutsutusta vaikutusten arvioinnin stakeholder-mallista. Sekä sivuvaikutusmalli että stakeholder-malli ovat tapoja toteuttaa talousrikostorjunnan vaikuttavuusanalyysia²²².

Stakeholder-mallissa keskeisenä arvioinnin kohteena ovat hallinnollisten muutosprosessien vaikutuspiirissä olevien ryhmien kokemukset ja näkemykset. Mallissa tutkimuskohteena voivat olla yhtäläillä muutokset suunnitelleet viranomaiset, prosessia arvioivat tiedotusvälineet kuin muutoksen vaikutuspiirissä olevat kansalaisetkin.²²³ Tutkimuksessani tämän ryhmän muodos-

²²² Vedung 2000, 45.

²²³ Alvesalo & Tombs 2004, 26–28.

tavat liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavat poliisit. Stakeholder-mallissa voidaan laadullisen tutkimusmenetelmien avulla selvittää muun muassa, kuinka tehokkaina tehtyjä muutostoi-
menpiteitä valitun toimijaryhmän näkökulmasta pidetään ja mitä vaikutuksia niillä koetaan
olevan. Stakeholder-näkökulmasta tarkastelulle on ominaista tutkijan vuorovaikutteisuus arvi-
oinnin kohteena olevien henkilöiden kanssa.²²⁴ Tutkimuksessani vuorovaikutteisuus ilmenee
etenkin aineistonkeruutavassani, jota esittelen seuraavassa metodejani esittelevässä viidennessä
pääluvussani.

Stakeholder-mallissa tavoitellaan arvioinnin kohteilta suurempaa luottamusta kuin niin sano-
tuissa ulkopuolisissa tarkasteluissa.²²⁵ Stakeholder-tarkastelutavalle on ominaista, että interven-
tioita tarkastellaan toimeenpanijoiden näkökulmasta, ei vain projektijohdon perspektiivistä²²⁶.
Tätä olen tavoitellut omassa työssäni kohdistaussani aineistonkeruuni liiketoimintakiellon val-
vonnan käytännöistä vastaaviin poliiseihin. Haastateltavina he olivat liiketoimintakiellon asian-
tuntijoita, mutta samalla ruohonjuuritason toimijoita eli lainsäädännön ja viranomaisohjeistuk-
sen toteuttajia.

Tutkimukseni nojaa poliisien näkemyksiin, joihin otan tutkimuksessani faktanäkökulman. Lii-
ketoimintakiellon valvontaan vastuutetut poliisit kertovat minulle toisin sanoen ”totuuden”
valvonnan nykytilasta. Tässä suhteessa tutkimuksellani on yhteys sosiaaliseen konstruktionis-
miin perinteeseen: annan poliisien puheen rakentaa liiketoimintakiellon valvonnan ”todellisuus-
den”, jota tutkijana analysoin ja arvioin²²⁷. Toisaalta empiirisen tutkimuksen perusajatuksena
on perinteisesti ollut, että haastateltavien vastaukset kertovat siitä, mikä on totta ja siten vasta-
ukset välittävät totuuden tutkimuksen tekijälle. Tutkija joutuu tyytymään todellisuuteen sellai-
sena, kun se hänelle haastattelujen ymmärtämisen kautta näyttäytyy²²⁸. Ongelman voi jälleen
liittää tutkimuksen objektiivisuuteen: tutkijahan voi määrittää todellisuutta valitsemalla vasta-
uksista vain omaa näkemystään tukevia mielipiteitä. Tämän rajoitteen hyväksyen (vaihtoehtoja
ei liene) lähdän siitä, että ennen tutkijana tekemääni tulkintaa poliisien kertomukset muodosta-
vat valvonnan todellisuuden.

Sivuvaikutusmallissa kartoitetaan interventioprosessien vaikutuksia arvioimalla niitä sekä in-
tervention kohdealueella että kohdealueen ulkopuolella. Vaikutukset jaotellaan lisäksi kolmeen
ryhmään: myönteisiin vaikutuksiin, kielteisiin vaikutuksiin ja niin sanottuihin nolla-
vaikutuksiin. Myönteiset vaikutukset ovat intervention kohdealueella ilmeneviä sellaisia vaiku-
tuksia, joita ”ohjelmien alkuunpanijat haluavat tietoisesti saavuttaa”.²²⁹ Nollavaikutuksilla tar-

---

²²⁴ Alvesalo & Tombs 2004, 26-28 ja Alvesalo & Vedung 2005, 65-67.

²²⁵ Alsevalo & Tombs 2004, 26-28.

²²⁶ Vedung 2000, 71.

²²⁷ Berger & Luckman 1994.

²²⁸ Eskola & Suoranta 2000, 138.

²²⁹ Vedung 2000, 54.

koitetaan aiottuja vaikutuksia, jotka eivät ilmene tai materialisoidu mitenkään²³⁰. Toisaalta nol-lavaikutukset voidaan määritellä vaikutuksiksi, jotka ovat seuranneet uudistuksesta, mutta joilla ei ole myönteistä tai kielteistä vaikutusta toimenpiteellä tavoiteltuihin päätavoitteisiin²³¹.

Haastatteluaineiston analyysissä arvioin liiketoimintakiellon valvonnan tehostamispyrkimysten aikaansaamia vaikutuksia edellä kerrotun luokittelun avulla. Mainittu luokittelu on kehikkona, jonka avulla voin muodostaa ilmenneistä vaikutuksista kokonaiskäsityksen.

4.3.5. Poliisikulttuurin tuntemus vaikutusarvioinnin tukena

Tutkimuksessani analysoin intervention vaikutuksia poliisihaastattelujen avulla. Poliisit edustavat tutkimuksessani oikeudellisia agentteja, toimijoita. Havainnoin oikeudellisen ohjeistuksen piilovaikutuksia ja mahdollisia soveltamisongelmia poliisien tehtäväpiirissä. Tämä näkökulma liittyy tutkimukseni oikeussosiologisen tutkimuksen traditioon, jossa on selitetty oikeusnormin suhdetta yhteiskunnalliseen todellisuuteen²³².

Koska tutkimusaineistoni muodostuu yhden ammattiryhmän ammattipositiossaan esittämistä näkemyksistä, on tarkoituksenmukaista perehtyä haastateltavien ammattikulttuuriin ja ymmärtää ammattikulttuurin piirteiden selittävän osaltaan haastateltavien näkemyksiä. Haastatteluiden tulkitsemiseksi tarvitsin tietoa poliisien yleisistä toimintatavoista ja asenteista, sillä ne heijastuvat osaltaan kysymyksiini annettuihin vastauksiin. Toimintatapojen ja asenteiden kuvaaminen onkin ollut oikeudellisia toimijoita koskevien tutkimusten perinteessä tyypillinen tavoite. Poliisin ammattikulttuuria lähestyn Timo Koranderin esittämien poliisiammattiorientaatiopositioiden ja poliisikulttuurin piirteiden avulla. Korander luettelee poliisikulttuurin piirteiksi ammatin kutsumuksellisuuden, eristyneisyyden, solidaarisuuden, epäileväisyyden, kyynisyyden, toimintahakuisuuden, maskuliinisuuden, konservatiivisuuden, pragmaattisuuden, hierarkisuuden, legalistisuuden ja sitoutuneisuuden. Poliisin ammattiorientaatiopositioiksi Korander listaa ”professionaalit”, ”virtahanskat”, ”lyijytaskut” ja ”lähipoliisi reinikaiset”. Orientaatiopositioiden jaottelu ei tietenkään tarkoita, että poliisit olisivat yksiselitteisesti luokiteltavissa näihin ryhmiin tai että johonkin ryhmään ”kuuluminen” olisi selkeästi toista parempi. Pikemminkin jokaiseen ammattiorientaatiopositioon sisältyy hyviä ja huonoja puolia ja siksi ”hyvän poliisin” on Koranderin mukaan osattava hallita poliisikulttuurin eri piirteitä ja hänellä on oltava ominaisuuksia kaikista ammattiorientaatiopositioista. Tällaisessa ideaalitalanteessa poliisilla on kyky orientoitua kuhunkin eteensä tulevaan työtilanteeseen sen edellytysten mukaisesti.²³³

---

²³⁰ Alvesalo & Tombs 2004, 24.

²³¹ Korander 2004, 405.

²³² Ks. esim. Laitinen 2002, 8 ja Kyntäjä 2000, 12–14.

²³³ Korander 2004, 18–21.

Kansainvälisesti poliisien ammattikulttuuria on tutkinut muun muassa Robert Reiner²³⁴. Tässä yhteydessä tukeudun kuitenkin lähinnä Koranderin suomalaispoliisien ammattikulttuuria käsittelevään luokitteluun, jolla on kuitenkin monia yhteyksiä muun muassa Reinerin typologiaan.

Poliisikulttuurin piirteiden tarkemman esittelyn jätän tutkimukseni analyysiluvun yhteyteen, siltä osin kun se palvelee aineistoni ja tutkimustulosteni ymmärtämistä. Korostan, että suppeamman tutkimukseni päätavoite on intervention vaikutusten havainnointi, ei näiden havaintojen syvälinen selittäminen. Lisäksi on todettava, etteivät poliisikulttuurin piirteet selitä lähestulkoonkaan kaikkia havaintojani. Poliisikulttuurin ymmärtäminen auttaa kuitenkin tulkitsemaan ja ymmärtämään haastattemieni henkilöiden näkemyksiä. Pääasiallisesti pitäydyn kuitenkin analyysissäni vain havainnoimaan intervention tuotoksia vaikutusanalyysin perustavoitteiden mukaisesti.

---

²³⁴ Reiner 2000.

5. Tutkimusmenetelmä

5.1. Oikeussosiologinen lähestymistapa

Oikeussosiologista tutkimusta on kuvattu kaksitieteiseksi. Oikeustutkimuksen erityispiirteet sovitetaan yhteen yhteiskuntatieteellisten tutkimusmenetelmien kanssa.²³⁵ Siinä missä perinteinen lainoppi on oikeussääntöjen systematisointia ja tulkintaa²³⁶ oma tutkimukseni on oikeussääntöjen vaikutusten arviointia. Lainoppi antaa vastauksia siihen, miten oikeusnormeja tulisi tulkita. Oikeussosiologiassa puolestaan kuvataan ja selitetään oikeusnormien suhdetta yhteiskunnalliseen todellisuuteen²³⁷. Oikeussosiologiassa ei olla niinkään kiinnostuneita oikeusnormeista sinällään. Esimerkiksi tämän tutkimuksen tulokset eivät auta jatkossa liiketoimintakieltolain säädösten tai lakiin pohjautuvien viranomaisohjeistusten tulkinnassa. Tutkimukseni en toisin sanoen etsi oikeaa tulkintapaa oikeudelliselle säädökselle. Sen sijaan tutkin:

- Millaisia vaikutuksia voimassaolevan lainsäädännöllä ja siihen sidoksissa olevan viranomaisohjeistuksilla on ollut liiketoimintakiellon valvontaan?
- Miten poliisit suhtautuvat oikeudellisen säädösprosessin kautta voimaansaatettuun liiketoimintakieltorangaistukseen ja sen valvontaan?

5.2. Teemahaastattelu

Tutkimusmenetelmäni kuvaavan luvun olen kirjoittanut tiedostaen metodikirjallisuudessa toistellun viisauden, jonka mukaan aineistonkeruumenetelmästä kannattaa kertoa lyhyesti, ellei kyseessä ole ollut jokin aivan uusi ja omaperäinen tapa koota tutkimusaineistoa²³⁸. Metodiani käsittelevästä luvustani ei tullut kuitenkaan aivan lyhyt. Puolustaudun toteamalla, ettei tarkoitukseni ole vain toistella lukuisia kertoja eri opinnäytetöissä kerrottuja haastattelu- tutkimukseen, teemoitteluun ja tyypittelyyn liittyviä metodologisia pohdintoja, vaan kertoa samalla tutkimusprosessini etenemisestä ja niistä ongelmista, joita kohtasin pohtiessani metodiini liittyviä valintoja. Osittain tämä keskustelu jatkuu työni analyysiluvussa. Metodilukuuni olen liittänyt kuitenkin sellaisia aineistooni liittyviä yleishavaintoja, jotka osaltaan liittyvät metodisiin valintoihini.

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelut. Haastattelun perusidea on yksinkertainen: kun haluamme tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii, kuten toimii, on luontevaa kysyä sitä häneltä itseltään.²³⁹ Haastattelutavat voidaan pel-

---

²³⁵ Timonen 1998, 1.

²³⁶ Timonen 1998, 12.

²³⁷ Kyntäjä 2000, 16,

²³⁸ Ks. esim. Eskola & Suoranta, 2000, 84

²³⁹ Tuomi & Sarajärvi 2003, 74.

kistäen jakaa neljään tyyppiin: strukturoituun haastatteluun, puolistrukturoituun haastatteluun, teemahaastatteluun ja syvähaastatteluun²⁴⁰. Strukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan aineistonkeräämistä valmiit vastausvaihtoehdot sisältävän haastattelulomakkeen avulla. Syvähaastattelu on puolestaan strukturoimaton tiedonkeruumenetelmä, joka perustuu tutkimustehtävässä määritellyn kysymyksen ympärillä käytäviin avoimiin, usein moneen otteeseen käytyihin keskusteluihin. Syvähaastattelussa kohteena voi olla vain yksi haastateltava, jonka näkemyksien avulla tutkittava ilmiö pyritään avaamaan mahdollisimman laajasti. Ulkoisesti syvähaastattelut muistuttavat paljolti tavallisia keskustelutilanteita.²⁴¹ Strukturoitua lomakehaastattelua käytetään usein kvantitatiivisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä ja toisessa ääripäässä syvähaastattelu on omimmillaan vastausten etsimiseksi laadullisten tutkimuksen kysymyksiin²⁴². Puolistrukturoitu- ja teemahaastattelu jäävät haastattelutapoina edellä mainittujen aineistonkeruumenetelmien väliin²⁴³.

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu. Teemahaastattelu luo haastattelutilanteelle avointa haastattelua tiukemmat rajat, koska haastattelijalla on jäsenellyt läpikäytävät keskusteluteemat etukäteen ja varmistaa, että ne kaikki tulevat keskustelun kuluessa käytyä läpi. Haastattelijalla voi esittää haastattelun kuluessa spontaanisti täydentäviä tai selventäviä lisäkysymyksiä.²⁴⁴ Toisaalta teemanhaastattelu mahdollistaa haastateltavalle strukturoitua haastattelua laajemmat mahdollisuudet yksilöllisten tulkintojen tekemiseen, koska häntä eivät rajoita valmiit vastausvaihtoehdot tai kysymysten tarkat muotoilut.²⁴⁵ Teemahaastattelulla etsitään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävänä mukaisesti. Etukäteen valitut teemat muodostavat tutkimuksen viitekehysten. Kysymysten suhde tutkimuksen viitekehysten kuitenkin vaihtelee: kysymykset voivat olla tiukasti sidoksissa viitekehykseen, mutta yhtä hyvin syntyä haastattelun kuluessa tai perustua vain tutkijan kokemukseräisiin havaintoihin.²⁴⁶ Omalla kohdallani kysymysten asettelua rajasi pitkälti se, että en ole aiemmin perehtynyt poliisitutkinnan tai etenkin talousrikostutkinnan käytäntöihin. Kysymysten perustuminen kokemukseräisiin havaintoihin ei siten ollut mahdollista. Oma tietämykseni ja samalla tutkimukseni viitekehys muodostui pitkälti aihepiiriä käsittelevän kirjallisuuden ja aineistonkeruun aikana saamieni vastausten pohjalta.

Aivan ensimmäinen tutkimushahmotelmani ulotti aineiston keruun kaikkiin Suomen yhdeksäänkymmeneen kihlakuntaan. Tällä otoksella aineisto olisi ollut työni laajuutta ajatellen niin suuri, että se olisi pitänyt kerätä ainakin osittain strukturoidulla kysymyslomakkeella ja vasta sen jälkeen toteuttaa mahdolliset teemahaastattelut muutamille poliiseille. Sisäministeriön

---

²⁴⁰ Ks. esim. Eskola & Suoranta 2000, 86.

²⁴¹ Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 76–79.

²⁴² Tuomi & Sarajärvi 2003, 77–78.

²⁴³ Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 76–79.

²⁴⁴ Tuomi & Sarajärvi 2003, 77.

²⁴⁵ Eskola & Suoranta 2000, 88.

²⁴⁶ Tuomi & Sarajärvi 2003, 77–78.

syyskuun alussa 2004 antama uusi määräys liiketoimintakiellon valvonnan toteuttamisesta muutti kuitenkin osaltaan tutkimusasetelmaani. Ensinnäkin uusi ohjeistus mahdollisti sen tarkastelun, miten poliisit suhtautuvat tuoreeseen ohjeistukseen ja sen vaikutuksiin. Toisaalta koska valvontavastuu ohjattiin määräyksen nojalla alueellisten talousrikostutkintaryhmien vastuulle, ei tutkimusongelmani kannalta ollut mielekästä toteuttaa kyselyä kaikissa Suomen yhdeksässäkymmenessä kihlakunnassa. Tämän lisäksi poliisihallinnossa toteutettiin keväällä 2004 kaksi liiketoimintakiellon tutkinnan tilaa kartoittavaa kyselyä, joiden avulla sain arvokasta perustietoa uutta määräystä edeltäneistä valvontakäytännöistä kihlakunnissa²⁴⁷.

Tutkimuskenttäni supistui poliisin alueellisiin talousrikostutkintaryhmiin, mutta toisaalta sain mahdollisuuden syventää tutkimusotettani laadulliseen suuntaan tutkimukseni maantieteellisen edustavuuden kärsimättä. Tutkimuskohteeksi valikoitui lopulta kahdeksantoista liiketoimintakiellosta vastaavaa yksikköä, joista kustakin haastattelin marras-joulukuussa 2004 yhtä erityisesti liiketoimintakiellon valvontaan perehtynyttä henkilöä. Hetken ajan pidin kuitenkin vielä kiinni ajatuksesta, jonka johdattamana olisin kerännyt ensin aineistoa aihepiiriin liittyvistä niin sanotuista perustiedoista strukturoidulla kysymyslomakkeella ja vasta sen jälkeen siirtynyt varsinaisiin teemahaastatteluihin. Käytännön poliisityöhön perehtymättömänä tutkijana havaitsin kuitenkin nopeasti ongelmia haastattelukysymysten laadinnassa. Kun tutkimusaiheena on selvittää liiketoimintakieltojen valvontakeinoja, olisi ollut jopa nurinkurista yrittää tietää valvonnasta etukäteen niin paljon, että osaisi muotoilla siihen liittyviä tarkkoja strukturoituja monivalintakysymyksiä. Strukturoidun kysymyslomakkeen muotoilu olisi edellyttänyt taustakseen useita taustahaastattuja alan toimijoiden parissa. Tutkimukseni ohjaajien opastuksella päädyinkin valitsemaan aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun.

Haastattelujen toteuttaminen löyhien teemojen varassa ei tuntunut mielestäni kuitenkaan mahdolliselta. Oma kysymysarsenaalini muotoutuikin kysymysten muotoilun ja järjestyksen suhteen varsin yksityiskohtaiseksi. Tämä johtui osin siitä, etten uskonut osaavani kysyä ”oikeita” kysymyksiä ilman riittävää yleiskäsitystä valvonnan toteuttamisesta ja taas toisaalta ainut keino saada yksityiskohtaista tietoa valvonnasta oli kerätä sitä kenttätason poliisimiehiltä. Näiden yksityiskohtien esiin tuleminen olisi ollut epävarmaa vain löyhään teemoitteluun perustuneissa keskusteluissa. Niinpä päädyin varsin laajaan ja yksityiskohtaiseen kysymysjoukkoon, joka kuitenkin osittain tiivistyi keskusteluteemoiksi varsinaisissa haastattelutilanteissa²⁴⁸.

---

²⁴⁷ Hyvätti 2004, Immonen 2004.

²⁴⁸ Katso liitteenä oleva teemahaastatteluni runko. Liite 1.

5.3. Puhelinhaastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Jälleen uusi luku tutkimuksessani aukesi aloittaessani varsinaiset haastattelut. Toteutin haastattelut puhelimitse ja nauhoitin keskustelut. Puhelinhaastattelulla on menetelmänä omat ilmeiset vahvuutensa ja heikkoutensa. Menetelmän etuja ovat sekä sen nopeus että etenkin kustannustehokkuus.²⁴⁹ Käyntihaastattelun kalleus korostuu varsinkin tutkimukseni kaltaisissa selvityksissä, jotka halutaan tehdä maantieteellisesti kattavasti. Toisaalta puhelinhaastattelujen luotettavuutta on epäilty käyntihaastatteluihin verrattuna.²⁵⁰ Puhelinhaastattelussa katoaa toki osa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Ennen haastattelujeni aloittamista pelkäsin, että haastateltavien on helppo vastata puhelimitse varsin lyhyesti ja yksioikoisesti. Asioiden kuvaaminen pelkistyy helposti, kun kaikki haastateltavan ja haastattelijan viestimismahdollisuudet (kehonkieli, katsekontakti ym.) eivät ole mahdollisia. Tutkimusaineistoni kokonaisuuden kannalta en pidä näitä rajoitteita jälkeensä tarkasteltuina kuitenkaan kohtuuttomina, vaan pikemminkin vähäisinä. Puhelinhaastatteluja ei kuitenkaan kannata toteuttaa ajallisesti yhtä laajoina kuin käyntihaastatteluja, sillä puhelimesta haastatteluun keskittyminen on molemmissa päissä lankaa vaikeampaa kuin kasvotusten keskusteltaessa.

Käyntihaastatteluina toteutettujen temahaastattelujen keskimääräisistä kestoista on esitetty arvioita puolestatoista tunnista kahteen tuntiin²⁵¹. Puhelinhaastattelun kestoksi suositellaan tätä lyhyempää aikaa, jopa vain noin puolta tuntia²⁵². Aineistonkeruuni yhteydessä puhelinhaastattelut kestivät puolesta tunnista vajaaseen tuntiin. Kokemus osoitti, että tämän mittaiset haastattelut olivat pituudeltaan sopivia. Sekä puhelinkeskusteluissa että nauhoja purkaessa saattoi kuulla, että välillä haastateltujen kiinnostus haastattelutilannetta kohtaan alkoi puheluiden loppupuolella herpaantua. Lisätukea puheluiden keston sopivuudelle ja kysymyksenasettelujeni onnistumiselle antoivat haastateltujen palautteet. Useat haastateltavat totesivat, että haastattelujen yhteydessä tuli käsiteltyä olennaisimmat asiat, ja ettei lisäkommentteihin juuri sillä hetkellä ollut tarvetta. Toki tiedostan sen, että lisäkommentteja on voinut tulla haastateltavien mieleen runsaastikin pian haastattelutilanteen päätyttyä, vaikka heti puhelimesta kaikki olennainen tuntui jo tulleen sanotuksi. Toisaalta haastatellut eivät ainakaan välittömästi ilmaisseet kokeneensa, etteivät saaneet vastata riittävän perusteellisesti.

---

²⁴⁹ Hirsjärvi & Hurme 2004, 64.

²⁵⁰ Eskola & Suoranta 2000, 90.

²⁵¹ Hirsjärvi & Hurme 1991, 62.

²⁵² Hirsjärvi & Hurme 2004, 64.

5.4. Haastattelutilanteet

Haastattelua on metodikirjallisuudessa kuvattu keskusteluksi, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja johdattelemana. Haastattelijan ja haastateltavan asema ei ole tasa-arvoinen, sillä haastattelija aloittaa vuorovaikutustilanteen ja valitsee keskustelun aihepiirin.²⁵³ Mitä jäsenellymmästä haastattelusta on kyse, sitä keinotekoisempi haastattelu on vuorovaikutustilanteena. Toisaalta haastattelu on osa normaalia elämää, joten tavalliset fyysiset, sosiaaliset ja kommunikatioon liittyvät tekijät vaikuttavat haastattelun etenemiseen²⁵⁴. Tutkimuksessani haastattelutilanteiden sujumisessa oli eroavaisuuksia: Toiset haastattelut kulkivat omalla painollaan ja haastateltavalla oli asiaa niin paljon, että kysymyksiä sai tuskin esitettyä väliin. Toisissa tilanteissa keskustelu oli kuitenkin vaivalloista, kun haastateltavalta vastasi lyhyesti ykskantaan. Näissä tilanteissa puhelinhaastattelu näytti tutkijalle karuutensa aineistonkeruumenetelmänä. Tutkijan keinot rohkaista haastateltavaa kertomaan lisää käsiteltävästä aiheesta ovat puhelimitse vielä rajallisemmat kuin kasvokkain juteltaessa. Lyhyt ilmaisutapa tuntuu puhelimesta muutenkin luontevalta. Metodikirjallisuudessa suositellaankin puhelinhaastattelijalle lyhyempää ja hitaampaa esitystyylä kuin kasvokkain käytävissä vuorovaikutustilanteissa²⁵⁵. Puhelimitse haastateltava ei saa kannustusta ja rohkaisua puheilleen haastattelijan eikielellisestä viestinnästä, ilmeistä ja eleistä samoin kuin käyntihaastatteluissa.²⁵⁶ Suullinen viestintäni ei haastattelutilanteissa aina riittänytkään rohkaisuksi haastateltavalle, vaikka haastateltavan myönnyttelyä ja ”palkitsemista”²⁵⁷ harrastinkin.

Toisaalta on todettava, että haastateltavan vaitonaisuus saattoi suottakin antaa turhan leimavan kuvan haastattelutilanteelle. Haastateltavan runsas ulosanti antaa hänestä kiinnostuneen ja perusteellisen mielikuvan ja toisaalta niukkasanaisuus tylyn ja yhteistyökyvyttömän. Myöhemmin haastatteluja litteroidessani ensivaikutelmat osin muuttuivat, sillä hyvin lyhyet vastaukset saattoivat osoittautua erittäin jäsenellyksi ja mietityksi ja toisaalta pitkät jaarittelut puolestaan uudelleen kuunneltuina varsinaisen asian kiertelyksi.

Tavoitteeni oli pitää keskustelut melko muodollisina. En halunnut esittää kenelläkään runsaasti lisäkysymyksiä haastattelurungon ulkopuolelta vain haastateltavan vaitonaisuuden vuoksi. Vaikkei keskustelun rönsyilyä olekaan teemahaastattelun traditiossa pidetty ongelmallisena, tavoitteeni oli pitäytyä melko kuuliaisesti alkuperäisessä haastattelurungossani. Ennakko-odotuksissani tietyn formaalisuuden tuli turvata kaikkien etukäteen suunnittelemini kysymysten läpikäynti. Lisäksi haastattelupohjana sisälsi osin yksityiskohtaisia tiedusteluja liiketoimintakiellon valvonnan toteutuksesta ja näiden kysymysten käsittely oli mielestäni

---

²⁵³ Hirsjärvi & Hurme 1991, 84–85.

²⁵⁴ Hirsjärvi & Hurme 1991, 85.

²⁵⁵ Hirsjärvi & Hurme 2004, 65.

²⁵⁶ Hirsjärvi & Hurme 1991, 96–100.

²⁵⁷ Hirsjärvi ja Hurme (1991, 95) puhuvat palkitsemisesta, kun he tarkoittavat haastattelijan tietoista tapaa osoittaa arvostusta haastateltavan esittämille vastauksille.

kätevää melko muodollisen kaavan mukaan. Teemahaastatteluille tyypilliseen tapaan en kuitenkaan käynyt kaikkia kysymyksiä kaikkien haastateltavien kanssa läpi samassa järjestyksessä, vaan keskustelut etenivät haastateltujen sanelemilla ehdoilla. Joskus vastaukset jo ensimmäisiin kysymyksiin antoivat samalla vastauksia viimeisiksi tarkoitamiini keskusteluteemoihin. Toisaalta teemahaastattelun mukaisesti esitin täydentäviä lisäkysymyksiä sellaisille henkilöille, jotka nostivat vastauksissaan esille jotain poikkeuksellisen mielenkiintoista.

Puhelinhaastatteluita käsittelevässä metodikirjallisuudessa on suositeltu tekemään puhelimesa vain jopa kokonaan strukturoituja haastatteluja, koska puhelinhaastattelussa jäävät puuttumaan kasvokkain tapahtuvan keskustelun näkyvät vihjeet, jotka täydentävät pelkkää puheviestintää²⁵⁸. Tästä olen kuitenkin eri mieltä. Jälkeenpäin tarkasteluna pyrkimystäni tietyllä tavoin strukturoituun haastattelutapaan voi pitää turhana, sekä metodisesti että informaation saamisen näkökulmasta. Tutkimusongelmani kannalta antoisimpia olivat lopulta ne puheenvuorot, joissa haastateltavat kertovat omin sanoin näkemyksistään ja valvonnan ongelmista. Mitä yksityiskohtaisempia asioita kysyin, sitä vaikeampaa oli vastaaminen ja toisaalta vastausten myöhempi hyödyntäminen analyysissa. Tähän vaikuttaa osaltaan valvontakäytäntöjen vakiintumattomuus ja siten esimerkiksi tarkat kysymykset valvontaan käytettävästä työajasta olivat vaikeita vastattaviksi ja sittemmin hyödynnettäviksi.

Haastateltavani tiesivät, että heidän vastauksensa käsitellään anonyymisti ja he vastasivatkin kysymyksiini varsin rohkeasti. Keskeinen huomioni oli, että haastateltavat puhuivat vapautuneen oloisesti kritiikkiäkään säästelemättä. Niissä tilanteissa, joissa haastateltava vastasi kysymyksiini niukkasanaisesti, siirryin yleensä seuraaviin keskusteluteemoihin. Luotin, että lyhytsanaisuus voisi olla tutkimuksen kannalta mielenkiintoista. Kun ottaa huomioon haastateltavien aseman ammattikuntansa edustajina, ei haastattelijan suostuttelua ja rohkaisua tällaisissa vaitonaisissa tilanteissa voine pitää niin tarpeellisena kuin käsiteltäessä esimerkiksi hyvin intiimejä aihealueita.²⁵⁹

Mielenkiintoisen vertailukohdan puhelinhaastatteluille toi yhden haastattelun toteuttaminen niin sanottuna käyntihaastatteluna. Haastateltava oli luonani poliisiammattikorkeakoulun tiloissa, missä toteutin haastattelun kasvotusten. Tämä haastattelu muodostui kestoltaan ja yleiseltä rakenteeltaan hyvin samankaltaiseksi kuin suurin osa puhelinhaastatteluista. Vaikka tiedostankin, ettei yksi käyntihaastattelu riitä vertailukumppaniksi seitsemälletoista puhelinhaastattelulle, tämä kokemus antoi tukea puhelinhaastattelulle aineistonkeruutapana. Toisin sanoen käyntihaastatteluilla en olisi välttämättä onnistunut keräämään yhtään perusteellisempaa, laajempaa tai ”syvempää” tutkimusaineistoa kuin puhelinhaastatteluilla.

---

²⁵⁸ Hirsjärvi & Hurme 2004, 64.

²⁵⁹ Vrt. Hirsjärvi & Hurme 1991, 100.

5.5. Teemoittelu ja tyypittely sisällönanalyysin keinoina

Tutkimusaineiston analyysin toteutan teemoittelun ja tyypittelyn keinoin. Sisällönanalyysia on useissa yhteyksissä pidetty yleisnimikkeenä systemaattiselle sisältöjen arvioimiselle. Sisällönanalyysia pidetään sopivana menetelmänä etenkin laajan tekstiaineiston systemaattisessa analysoinnissa.²⁶⁰ Toisaalta analyysitapa on liitetty laajasti muunlaisen laadullisen aineiston tutkimiseen²⁶¹. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat sisällönanalyysia menetelmäksi, jonka avulla voidaan ”kuvata dokumenttien sisältö sanallisesti”. Heidän mukaansa sisällönanalyysia voi pitää joko yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin tutkimusasetelmiin.²⁶² Jälkimmäisen merkityksen mukaisesti pidän sisällönanalyysia tutkimuksessani teoreettisena yläkäsitteenä haastatteluaineistoni kuvaamiselle teemoittelun ja tyypittelyn keinoin.

Analyysissani lähdän liikkeelle teemoittelusta. Haastattelumateriaalin litteroituani ja luettuani sen läpi pidin erityisen mielenkiintoisina teemoina tutkimuskysymykseeni vastaamisen kannalta seuraavia asiakokonaisuuksia:

1. liiketoimintakielto ja sen valvonnan tehokkuus
2. poliisien motivaatio valvontatyöhön
3. valvojien saama perehdytys valvontatyöhön
4. liiketoimintakiellon valvontakäytännöt
5. yleinen suhtautuminen ministeriön tuoreeseen määräykseen
6. uuden määräyksen yksityiskohdat
7. poliisien näkemykset liiketoimintakieltoon määrättyistä henkilöistä

Toisin sanoen analyysi ensimmäisessä vaiheessa etsin haastatteluaineistosta haastateltavien kommentteja näihin teemoihin liittyen. Teemoittelun jälkeen jatkan analyysiani tyypittelyllä aineiston kahteen tyypilliseen näkemykseen liiketoimintakiellon valvonnan nykytilasta. Laadullisen tutkimuksen perinteessä tätä analyysitapaa kutsutaan tyypittelyksi.²⁶³

Teemoittelulla aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia aihepiirejä. Sen avulla tekstimassasta saadaan irrotettua kokoelma erilaisia vastauksia esitettyihin kysymyksiin.²⁶⁴ Toisin sanoen teemoittelussa kootaan samaan aihepiiriin liittyviä näkemyksiä yhteen. Näin voidaan esittää kootusti lukijalle vaikkapa poliisien näkemyksiä liiketoimintakiellosta ran-

---

²⁶⁰ Ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 1991, 114–116, viitaten sisällönanalyysin kirjallisuuskatsaukseen.

²⁶¹ Kyngäs & Vanhanen 1999, 3–12.

²⁶² Tuomi & Sarajärvi 2002, 93 ja 105.

²⁶³ Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2002, 96.

²⁶⁴ Eskola & Suoranta 2000, 174 ja 179.

gaistuksena. Tutkijan tehtävä onkin valita aineistosta sellaiset teemat, jotka hän kokee tutkimuskysymystensä kannalta antoisimmiksi.

Sitaatit toimivat analyysiosiossani esimerkkeinä kulloisestakin teemasta lausutuista näkemyksistä. Ilman näkemysten kytkemistä teoreettiseen viitekehykseen ja aiheesta jo aiemmin tiedettyyn ne voivat jäädä kuitenkin tematisoinnin nimissä tapahtuneiksi sitaattikokoelmiksi²⁶⁵. Lisäksi haluan jatkaa analyysiani teemoittelusta eteenpäin rakentamalla vastauksista yleisiä tyyppejä. Tyypittelyssä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia, jotka yhdistetään tyypeiksi, eräänlaisiksi aineistoa kuvaaviksi malleiksi tai kertomuksiksi²⁶⁶. Tyypittelyn edellytyksenä on kuitenkin ensi tapahtunut haastatteluaineiston jäsentäminen eli teemoittelu. Kun teemoittelussa yksittäiset kommentit ikään kuin irrotetaan kontekstistaan, haastateltavan kokonaisesta kertomuksesta, niin tyypittelyssä rakennetaan aineistosta löytyneiden mielenkiintoisten teemojen kautta uusia kertomuksia, tyyppejä. Havaintoyksikköjen eli haastateltavien näkemyksistä muodostetaan ”tyypillisiä kertomuksia”. Näin syntyneiden uusien tarinoiden tarkoituksena on antaa vastauksia tutkimuksessa alussa asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Vaikkapa siihen, miten poliisit tyypillisesti suhtautuvat liiketoimintakieltoon?

Tutkimuksessani kirjoitan aineistoni pohjalta kaksi yleistä tyyppiä, jotka pohjautuvat haastatteluissa esitettyihin yleisiin näkemyksiin. Tyypit kuvaavat siten aineistoa yleisesti. Yhtä hyvin olisin voinut rakentaa tyypittelyn harvinaisten, jopa yksittäisten, näkemysten ympärille. Tyypittelyssä tutkijan huomio voi siten kiinnittyä yleisten näkemysten sijasta poikkeavien tapausten systemaattiseen etsintään aineistosta²⁶⁷. Kun peilaisin tutkimusaineistoani tutkimuskysymykseeni, koin antoisimmaksi kertoa poliisien yleistä suhtautumista liiketoimintakiellon valvontaan. Varsinkin, kun lähes poikkeuksetta haastateltavien näkemykset on liitettävissä konstruoimiini tyyppeihin. Harvinaisia, yleisistä ja tyypittelyyni tiivistämistäni näkemyksistä poikkeavia mielipiteitä ei tutkimusaineistossani juuri esiintynyt.

Tyypittelyä pidän mielenkiintoisena sen kertomuksellisen rakenteen vuoksi. Aineisto ryhmitellään tyypeiksi, joiden avulla voidaan hakea yhtä tai useampaa tutkimusaineistoa ja tutkimuskysymystä havainnollistavaa kertomusta²⁶⁸. Tässä tapauksessa havainnollistan tyypittelyllä liiketoimintakiellon valvojien suhtautumista tutkimuskysymyksiini. Kertomuksellisuutta, narratiivisuutta, pidetään sinällään yhtenä laadullisen tutkimuksen ominaispiirteenä²⁶⁹.

Teemahaastattelun ongelmana voidaan pitää haastattelijan jo etukäteen kysymysrunkoonsa valitsemia teemoja²⁷⁰. Valitut teemat rajaavat automaattisesti käsiteltäviä asioita: haastatelta-

---

²⁶⁵ Eskola & Suoranta 179–180.

²⁶⁶ Eskola & Suoranta, 181.

²⁶⁷ Eskola & Suoranta, 181.

²⁶⁸ Tuomi & Sarajärvi 2002, 95.

²⁶⁹ Eskola & Suoranta 2000, 22–24.

²⁷⁰ Hyvärinen 1994, 47.

vat vastaavat luonnollisesti siihen mitä heiltä kysytään. Vastaajan aktiivisuus vaikuttaa vastausten monipuolisuuteen ja mahdolliseen rönsyilyyn uusille aihealueille. Puhuessaan runsaasti haastateltava voi nostaa esille sellaisiakin näkökulmia, joita haastattelija ei ole olisi osannut kysyä. Hyvärinen²⁷¹ pitää haastattelutilannetta suhteellisen avoimena pelitilanteena, jossa osapuolilla on omat roolinsa. Etukäteen valittujen teemojen sitovuutta Hyvärinen on yrittänyt purkaa niin kutsutulla narratiivisella haastattelulla, jossa ajatuksena on viedä haastattelua mahdollisimman pitkälti eteenpäin hyvin yleisten käsitteiden avulla. Samalla hän kuitenkin myöntää täysin neutraalin haastattelun olevan sula mahdottomuus²⁷². Omassa tutkimuksessa ni pidän selvänä, että haastattelijana esittämäni kysymykset sekä ymmärrykseni ja ymmärtämättömyyteni aihealueesta rajasivat sekä haastattelujani että sittemmin analyysiani. En kuitenkaan osaa pitää tätä rajoitetta tutkimuksen kokonaisuuden kannalta ongelmallisena.

Kysymysten rajaamisen ongelmaan törmäsin usein varsinaisia teemakysymyksiäni täydentävien jatkokysymysten yhteydessä: kuinka avoimeksi kysymykset tulee jättää ja kuinka paljon tarkkoja, kohdennettuja kysymyksiä voi esittää asettamatta sanoja vastaajan suuhun. Ratkaisuani kutsun tässä yhteydessä pidättyväisyydeksi. Haastatteluni muodostuivat kylläkin vapaamuotoisemmiksi kuin olin alun perin suunnitellut, mutta halusin kuitenkin pitäytyä mahdollisuuksien mukaan haastattelurungossani ja käsitellä sekä kysymykset että tema-alueet suunnilleen samassa järjestyksessä kaikissa toteuttamissani haastatteluissa. Täydentävien kysymysten esittämisessä olin maltillinen. Esitin lisäkysymyksiä silloin, kun ne aidosti liittyivät haastateltavan omiin puheisiin. Sen sijaan vältin aiempien haastattelujen muodostaman palapelin täydentämistä kerta toisensa jälkeen. En toisin sanoen halunnut nyhtää haastateltavilta mielipiteitä esimerkiksi onnistuneen valvonnan toteuttamiskeinoista, jos he itse valitsivat vaikenemisen tai niukkasanaisuuden, vaikka aiempien haastattelujeni perusteella olisikin osannut kysyä heiltä yksityiskohtaisesti ”Teettekö selvityspyyntöjä? Seuraatteko rekistereitä? Tarkkailetteko aktiivisesti liiketoimintakiellossa olevia?”²⁷³. Tämän pidättyväisyyden uskon supistaneen aineistoa tietyin osin. Toisaalta luotan haastattelujen perusteella esiin tulleiden kommenttien edustavan haastateltavien omia ”aidosti mieleen tulleita” ja siten keskeisiä näkemyksiä. Toivon suhteellisen monipuolisten kysymysteni ruokkineen vastaajien ajattelua niin, että he omaehtoisesti nostivat mahdollisesti mieltään askarruttaneita asioita esiin ilman, että minä niitä erikseen heistä nyhdin.

---

²⁷¹ Hyvärinen 1994, 47–48.

²⁷² Hyvärinen 1994, 51.

²⁷³ Aiempien haastatteluiden avulla saamani tiedot olisivat mahdollistaneet tällaiset täydentävät kysymykset.

6. Poliisihaastattelujen analyysi

6.1. Analyysin johdanto

Yhdyn mieluusti laadullista analyysia käsittelevän kirjallisuuden niihin kommentteihin, joissa korostetaan, ettei aineistosta ”nouse esiin” tuloksia. Tutkimuksessa on kyse tutkijan valinnoista, siitä miten hän työstää analyysinsä ja tekee tulkintansa.²⁷⁴ Tämä tulosten objektiivisuutta rajoittava lause on oivallinen johdanto tutkimukseni analyysiosan lukuun. Haastattelujen analysoiminen oli sinällään mielenkiintoinen urakka. Se kuuluisa punainen lanka löytyi aineistosta nopeasti. Haastateltavien puheista oli helposti hahmotettavissa yleinen näkemys liiketoimintakieltojen valvonnasta. Empiirisen aineiston keruun saturaatiopiste²⁷⁵ tuli haastattelujen kokonaisuutena verrattuna saavutettua melko nopeasti, sillä viimeistään kymmenen haastattelun jälkeen yleiskuva aineiston luonteesta oli selvillä. Koska tavoitteenani oli kuitenkin kerätä maantieteellisesti koko Suomen kattava aineisto kaikista liiketoimintakiellon valvontaa hoitavista yksiköistä, oli tietenkin perusteltua haastatella poliiseja kaikista näistä paikoista. Analyysin lankaa rullalle keriessäni minut yllätti kuitenkin lopulta langan säikeiden kirjo. Vaikka haastattelut olivat monessa suhteessa samanlaisia, erottui kukin puheenvuoro selkeästi muista. Aineiston kattava esittely onkin vaikeaa tekemättä hallaa puheenvuoroista kumpuaville yksityiskohdille. Tämän rajoitteen huomioon ottaen haastatteluiden keskeisen annin esittely ei kuitenkaan ole ongelmallista.

Analyysissani teemoittelen ja tyypittelen haastattemieni poliisien suhtautumista liiketoimintakiellon valvontaan ja sen viranomaisohjeistukseen. Analyysi tavoite on selvittää liiketoimintakiellon valvonnan tehostamistavoitteiden vaikutuksia. Litteroin kaikki kahdeksantoista tekemääni poliisihaastattelua ja luin näin kertyneen lähes parisataasivuisen materiaalin läpi useaan kertaan. Lopulta teemoittelin haastattelumateriaalin noin kymmeneen aihealueeseen, jotka erosivat jonkin verran alkuperäisen haastattelurungon mukaisista teemoista. Lopulliseen tutkimusraporttiini olen poiminut mielenkiintoisimmat ja tutkimuskysymykseni kannalta informatiivisimmat teemat. En kuitenkaan halua tyytyä vain esittelemään joitakin teemoja aineistosta, vaan ryhmittelin johtopäätöksissäni teemat kahdeksi päätyypiksi, joiden avulla voin kuvata tiivistetysti päähavaintoni tutkimusaineistosta. Teemoittelun ja tyypittelyn avulla saamani tiedot intervention vaikutuksista esitän kootusti työni johtopäätöksissä.

Jo tässä vaiheessa nimeän aineiston perusteella ryhmittelemäni tyypit **Skeptikoksi** ja **Luottavaiseksi**. En väitä, että yksikään haastateltu poliisi edustaisi yksilönä puhtaasti juuri ”skeptikkoo” tai ”luottavaista”. Tarkoitukseni ei ole kuvata aineistoa yksilötasolla, vaan löytää aineistosta sitä yleisellä tasolla kuvaavia piirteitä. Esittelemällä aineiston näiden kahden tyypin

---

²⁷⁴ Ks. esim. Eskola ja Vastamäki 2001, 134.

²⁷⁵ Saturaatiopisteellä, kylläntymisellä, tarkoitetaan haastattelututkimusten yhteydessä sitä tilannetta, kun uudet haastatellut eivät anna enää olennaista uutta tietoa tutkimuskysymyksen kannalta (ks. esim. Eskola & Suoranta 2000, 62).

avulla voin parhaiten kuvata koko haastatteluaineiston ominaispiirteitä. Toisin sanoen konstruoin tyyppikuvausta aineistosta²⁷⁶.

Konstruoimieni tyyppien tarkan esittelyn teen vasta analyysilukuni lopussa, mutta jo tässä vaiheessa haluan kuvata muutamalla sanalla havaintojani. Uskon tämän auttavan osaltaan analyysini seuraamista ja ymmärtämistä, vaikken jatkuvasti sidokaan havaintojani tekemääni tyypittelyyn. **Skeptikon** käsityksiä liiketoimintakiellosta ja sen valvonnasta kuvaavat parhaiten termit ”periksi antaminen” ja ”kielteisyys”. Skeptikko ei usko liiketoimintakiellon toimivuuteen elinkeino-oikeudellisena turvaamistoimenpiteenä, valvonta on hänen mielestään lähes mahdotonta toteuttaa toimivasti ja se on työlästä. Lisäksi poliiseja ei ole skeptikon mukaan ohjeistettu oikeastaan mitenkään valvonnan toteuttamiseen. **Luottavainen** näkee asiat skeptikkoa valoisammin: hänen mukaansa liiketoimintakiellon valvonnan ohjeistamisessa olisi ollut aikanaan toivomisen varaa, mutta toisaalta ajan kulumista ja saatuja kokemuksia tarvittiinkin, jotta nyt voidaan kohdentaa valvontaresurssit oikein. **Luottavainenkin** pitää liiketoimintakiellon valvontaa vaikeana, mutta toisaalta tehokkaalla seurannalla konnat saadaan karsittua pois liike-elämän parista. Valvonnan motivaatiota lisää usko siihen, että rikollisia saadaan vastuuseen teoistaan. Tuoreimman ministeriön määräyksen hän kokee tervetulleena lisänä valvonnan yhtenäistämässä ja uskoo uuden määräyksen tuottavan tulosta. **Luottavainen** uskoo, että valvontaan saadaan nyt ryhtiä ja valvontakäytännöt yhtenäistettyä.

Analyysiosassa käyn edellä mainitulla tavalla läpi seitsemän teema-aluetta, jotka kuvaavat antoisimmalla tavalla liiketoimintakiellon valvonnan nykytilaa. Teemani ovat:

1. liiketoimintakielto rangaistuksena ja valvonnan tehokkuus
2. poliisien motivaatio valvontatyöhön
3. valvojien saama perehdytys valvontatyöhön
4. liiketoimintakiellon valvontakäytännöt
5. yleinen suhtautuminen ministeriön tuoreeseen määräykseen
6. uuden määräyksen yksityiskohdat
7. poliisien näkemykset liiketoimintakieltoon määräytyistä henkilöistä

Analyysiluvussani olen käyttänyt suhteellisen paljon suoria lainauksia haastattelemieni poliisien haastatteluista. Sitaatit eivät vain elävöitä tekstiä, vaan tarjoavat lukijalle mahdollisuuden omien tulkintojen tekemiseen omien näkemysten rinnalle. Laadullinen aineisto avautuu jokaiselle lukijalle hieman eri tavoin. Tämä tosiasia näyttää aloittelevasta tutkimuksen tekijästä välillä ongelmalliselta, sillä tieteellisen tulkinnan tekeminen vaikuttaa mahdottomalta tutkimusotteen väistämättömän subjektiivisuuden vuoksi. Lopulta laadullinen tutkimusaineis-

---

²⁷⁶ Eskola & Vastamäki 2001, 41.

to osoitti kuitenkin vahvuutensa: haastateltavien mielipiteet pääsevät tutkimusraportissakin esille monimuotoisina.

Sitaateilla en kuitenkaan halua pestä käsiäni tulkintavastuustani. Lainaukset eivät tee tutkimusta, ja niiden liiallista viljelyä analyysin syvyyden kustannuksella on pidetty haastattelututkimusten helmasyntinä. Suorien lainausten rooli on esittää lukijalle esimerkkejä aineistosta ja toisaalta elävöittää tekstiä. Niiden sujuvan ryhmittelyn ei pidä antaa korvata analyysia ja aineiston kytkemistä teoreettiseen viitekehukseensä.²⁷⁷ Vaikka lukijakin voi sitaattien avulla saada osaltaan käsityksen aineistosta, tutkijalla on ollut käytettävissään koko materiaali, vastuullaan aineiston käsittely ja siten oikeus ja velvollisuus tulkintojen esittämiseen.

Suorat lainaukset olen merkinnyt tekstini joukkoon kursivoimalla. Pitkät lainaukset olen sisentänyt, mutta suoria lainauksia on kursivoimalla merkittynä myös varsinaisen leipätekstin joukossa. Tällöinkin olen ollut huolellinen siinä, että lainaukset ovat sanatarkasti siinä muodossa, millaisina ne esiintyivät haastattelunauhoilla. Olen kuitenkin siivonnut lainauksista murteilmauksia, puhekielelle ominaisia täytesanoja ja toistoa. Näin olen saanut lainauksista helpolukuisia. H-kirjain kursivoimalla lainauksen yhteydessä tarkoittaa haastattelijaa ja V-kirjain vastaajaa/haastateltua henkilöä. V-kirjaimen perässä olevat numerot erottavat vastaajat toisistaan. Samalla lukija saa käsityksen siitä, että olen lainannut haastateltaviani tasaisesti, enkä käyttänyt vain muutamien värikkäintä sanansäilää viljelleiden kommentteja. Lainauksen yhteydessä en kerro vastaajista sattumanvaraisesti määräytyneen järjestysnumeron lisäksi muita lisätietoja. Tämä selitän ensinnäkin sillä, että vain näin turvaan vastaajien nimettömyyden säilymisen suhteellisen pienessä ja helposti tunnistettavissa olevassa haastateltavien ryhmässä ja toisaalta sillä, että haastattelemani henkilöt edustivat hyvin samankaltaista joukkoa. Kaikki haastateltavat olivat yli 40-vuotiaita, useamman vuoden talousrikostutkinnan parissa työskennelleitä miehiä. Esimerkiksi iän ja sukupuolen mainitseminen tässä yhteydessä ei erottaisi vastaajia millään tavoin toisistaan. Silloin, kun olen leikannut lainauksia irti haastateltavien laajoista puheenvuoroista, olen merkinnyt poisleikatun tekstin merkinnällä (- -). Hakasuluissa [ ] olevat sanat suorien lainausten keskellä ovat lisäyksiäni, jotka auttavat lukijaa hahmottamaan keskeltä haastatellun henkilön puhetta leikattujen lainausten ajatussisältöä.

6.2. Liiketoimintakielto ja sen valvonnan tehokkuus

Haastattelemani poliisit eivät usko liiketoimintakiellon olevan nykyisellään sellainen oikeudellinen seuraamus, joka keskeisesti ennaltaehkäisisi talousrikollisuutta. Suhtautuminen liiketoimintakieltoon talousrikollisuutta vähentävänä turvaamistoimenpiteenä on hyvin varovaista. Vastaajat jakaantuvat skeptisiin ja niihin, jotka uskovat kiellon ainakin jossain muodossa lyövän hiekkaa liiketoimintakiellossa olevien rattaisiin. Toisaalta kiellon mahdolliseen vai-

---

²⁷⁷ Tuomi & Sarajärvi 2003, 22.

kuttavuuteen halutaan uskoa ja kieltoa pidetään sinänsä hyvänä toimenpiteenä, mutta todetaan, *että se hakee vielä muotoaan (V4)*.

Osa haastateltavistani esittää vahvoja epäilyksiä siitä, ettei kiellole ole riittävä pelote lainvastaisesta toiminnasta kiinnostuneille yrittäjille. Skeptisimmät uskovat, että kiellole laittaa yrittäjät vain miettimään aiempaa tarkemmin toimintamallejaan kiinnijäämisen pelossa. Tällä tarkoitetaan sitä, että kiellole joutumisen seurauksena talousrikolliset kaivautuvat entistä syvemmälle laittoman talouden piiriin, koska tietävät olevansa poliisin erityistarkkailussa. Väittämää voidaan pitää vaikutusarvioinnissa selvänä valvonnan kielteisenä vaikutuksena lain-säädännön kohdealueella²⁷⁸. Näissäkään haastateltujen kommentissa kieltoa ei pidetä sinä-lään huonona toimenpiteenä, mutta sen valvonnan edellytetään olevan nykyistä tehokkaam-paa siten, ettei tehokaskaan uusien laittomien toimintamallien kehittäminen tuottaisi tulosta.

Vastauksista välittyä yleisestikin usko kiellon vaikutusmahdollisuuksiin, jos vain kiellon valvonta saataisiin toimimaan. Yksi haastatelluista toteaa myönteisenä tuloksena, että nykyisin sentään poliisin piirissä uskotaan kiellon mahdollisiin vaikutuksiin, toisin kuin aiemmin, jolloin kieltoa pidettiin poliisinkin piirissä lain kuolleena kirjaimena. Toisaalta liiketoimintakiellon valvojien työkokouksen yhteydessä esitettiin huolestuneita näkemyksiä siitä, ettei valvontaa arvosteta poliisin piirissä nykyisellään tarpeeksi²⁷⁹.

Vastauksissa näkyi jakautuminen ”meihin” ja ”heihin”. Oman alueella onnistuneesti toteutetun valvonnan sanotaan vähentävän talousrikollisuutta, mutta koska ”muilla alueilla” valvonta on heikkoa, kiellolla ei voi valtakunnan tasoisesti olla riittävä pelotevaikutusta.

H: Uskotko liiketoimintakiellon ennaltaehkäisevään vaikutukseen ja, että sen avulla voidaan vähentää talousrikollisuutta?

V5: No onhan se uskottava. Sanotaan näin, että se hakee varmasti vielä muotoaan(- -)

V16: No tuota koko maanlaajuisesti kun ajattelee, niin ei tällä hetkellä, koska käsittääkseni valvonta on heikkoa, jos sitä on ollenkaan joissakin paikoissa. Väittäisin, että meidän alueella se toimii kohtuullisesti ja sillä on ennalta estävää merkitystä ja merkitystä laajemminkin. Ja jos se valvonta saadaan tehokkaaksi, niin sillä on merkitystä osana talousrikostorjuntaa.

V6: Ei se vähennä. Ei se vähennä. Mutta kyllä se tietysti pistää kavereita miettimään, miten toimia.

Liiketoimintakiellon saamalla julkisuudella uskotaan olevan merkitystä kiellon toimivuudelle²⁸⁰. Hyvänä asiana pidetään sekä yleistä keskustelua liiketoimintakiellosta että yksittäisten liiketoimintakieltotapausten käsittelyä mediassa. Poliisit sanovat, että kiellon luonteen yleinen tunnettavuus on ollut niin heikko, etteivät kiellole määrättykään ole uskoneet, että sillä voisi olla mitään varsinaista vaikutusta heidän toimintaansa. Osa haastatelluista poliiseista

---

²⁷⁸ Vedung 2000, 54.

²⁷⁹ Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella. Ryhmätöiden purku aiheesta ”Liiketoimintakiellon valvonnan ongelmat ja ratkaisut”.

²⁸⁰ ”Toimivuus” tarkoittaa tässä luonnollisesti sitä, etteivät kiellossa olevat riko kieltoa ja pysyvät lain tavoitteiden mukaisesti liike-elämän ulkopuolella.

toteaa, että jo tiedotusvälineiden aktiivisella uutisoinnilla kiellossa olevista henkilöistä olisi vaikutusta kiellon toimivuuteen. Mediakäsittelyä pidetään hyvänä keinona hillitä liiketoimintakiellon rikkomista sen käsittelykohteilleen tuoman julkisuuden vuoksi: liiketoimintakiellon käsittely julkisuudessa lisää kyseisen henkilön yhteistyökumppaneiden tietoisuutta tilanteesta. Poliisien näkemys menee tässä suhteessa yksiin myös 1990-luvun alussa syyttäjille tehdyn kyselytutkimuksen tulosten kanssa: Talan, Jaakkolan ja Tuokilan kyselytutkimuksessa syyttäjät pitivät julkisuuden lisäämistä keskeisenä lääkkeenä liiketoimintakiellon vaikutusten parantamiseksi²⁸¹. Kuten poliisit nykyään, syyttäjät pitivät kymmenen vuotta sitten liiketoimintakiellon yleistä tunnettavuutta huonona. Yksi haastateltavistani poliiseista ehdottaa jopa kiellossa olevien nimien nykyistä aktiivisempaa julkaisemista tiedotusvälineissä.²⁸²

V9: Kyllä varmaan ennaltaehkäisee, kun siitä pidetään ääntä ja melua, niin kuin yhteen väliin on ollut. Kun kirjoitetaan Fryckmanista, joka on kiellossa (- -), niin kyllä mä uskon, että että vaikuttaa. (- -)

V5: En sitten tiedä kuinka paljon sitä vois enemmän julkistaa, että oisko sillä mitään merkitystä, että jos nää kerran on yhteiskunnassa sellaisia hylkiöitä, niin eikö niitä [nimiä] voi enemmän julkistaa [tiedotusvälineissä]?

Kaikkien haastattelemieni poliisien mukaan sekä liiketoimintakieltojen että niiden rikkomisten määrät ovat viime vuosina olleet nousussa heidän tutkinta-alueillaan. Aiemmin tutkimuksessani esittelemäni kieltoja ja niiden rikkomisia käsittelevät tilastotiedot vahvistavat tämän käsityksen. Varsinkin itse liiketoimintakieltojen määrä on noussut viime vuosina huomattavasti. Vuosituhannenvaihe oli selkeä käännekohta kieltojen määrän kasvussa. Kun vuoden 1999 jälkimmäisellä puoliskolla voimassa olevien kieltoja oli alle 50, vuotta myöhemmin luku oli 82 ja vuoden 2001 jälkipuoliskolla jo 138. Siitä eteenpäin voimassa olevien kieltojen määrä on noussut reilulla sadalla vuosittain. Kuluvan vuoden alussa voimassa olevia kieltoja oli jo yli viisisataa. Myös liiketoimintakieltojen rikkomisten paljastuminen on yleistynyt, vaikka luvut ovat edelleen vähäisiä²⁸³.

Poliisien näkemys liiketoimintakieltojen määrään lisääntymisestä oli selvä: kiellot ovat lisääntyneet, koska kiellon edellytykset tutkitaan nykyään automaattisesti kaikkien vakavien talousrikosjuttujen yhteydessä ja toisaalta poliisit uskovat tuomioistuinten ja varsinkin syyttäjien aktivoituneen kieltojen läpiajamisessa.

V5: (- -) Ja kyllä varmaan yhtenä syynä on myös se, että siihen on satsattu ja syyttäjät on lähtenyt niitä tiukemmin vaatimaan, niin siinäkin on varmaan tullut semmosta riman alentumista, että sitä vaaditaan.

V6: No käytännössä tarkoittaa sitä, että aktiivisemmin nyt sitten niitä tutkittu ja syyttäjät ovat aktiivisemmin vaatineet ja käräjäoikeudet sitten tuominneet. Aivan tällainen perusjuttuhan siinä on, että aikaisemmin vaikka se sinällään lainsäädäntö ei ole kovin olennaisesti muuttunut, mutta jostain syystä jäi vain tutkimatta. Nythän se on oikeastaan pääsääntö, että jokaisen talousjutun yhteydessä se tutkitaan siinä kyljessä se juttu.

---

²⁸¹ Tala & Jaakkola & Tuokila 1995, 23.

²⁸² Näiden ajatusten suuntaisia näkemyksiä liiketoimintakiellon valvojat esittivät myös työkokouksessaan helmikuussa 2005. Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella.

²⁸³ Katso tarkemmin työni luku 2.4.

Aikaisempaa tutkimattomuutta ei oikeastaan osattu selittää, vaan kuten edellisessä lainauksessa todetaan: ne vain *jostain syystä jäi tutkimatta (V6)*. Aiempien alhaisten liiketoimintakieltomäärien sanottiin selittyvän syyttäjien ja tuomareiden ratkaisuksista. Syyttäjien ja tuomioistuinten linjan arvioidaan kuitenkin viime vuosina koventuneen. Toisin sanoen syyttäjät ajavat poliisien mukaan aiempaa innokkaammin kieltoja ja tuomioistuimet määräävät niitä aiempaa hanakammin. Toisaalta poliisien käsitystä liiketoimintakieltojen tutkimuksen salaperäisistä lisääntymisestä tukee tutkimustieto, jonka mukaan suhtautuminen talousrikostutkintaan on muuttunut Suomessa yleisesti aiempaa myönteisemmäksi viimeisen kymmenen vuoden aikana²⁸⁴. Kenties liiketoimintakielto mielletään aiempaa selvemmin osaksi talousrikoskontrollia, samoin kuin talousrikoskontrolli aiempaa paremmin osaksi tavallista rikoskontrollia.

Joissakin poliisien vastauksissa ollaan kuitenkin huolissaan tuomioistuinten toisistaan poikkeavista ratkaisukäytännöistä: poliisit arvioivat toisten tuomioistuinten vetävän kieltojen määräämisessä tiukempaa linjaa kuin toisten²⁸⁵. Tuomioistuinten ratkaisukäytäntöjen vertailua voisikin näiden käsitysten valossa olla mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe. Seuraava lainaus on poliisilta, jonka mukaan tuomioistuimen linja on aivan viime aikoina muuttunut selkeästi aiempia vuosia tiukemmaksi liiketoimintakieltojen määräämiseen suhteen:

V9: On joo, täähän oli monta vuotta tässä hiljasta (- -) esimerkiksi X:n käräjäoikeus kun ei määrännyt näitä liiketoimintakieltoon elikkä niitä tuli enimmäkseen tuolta maakunnista. Sanotaan puolentoista vuoden tai vuoden aikana tämä on muuttunut, että myös X:n käräjäoikeus on alkanut määräilee näitä ja nyt niitä on tullut (- -). Vuoden aikana on tullut suurin osa näistä tän hetkisistä valvottavista.

Poliisit arvioivat liiketoimintakiellon rikkomisesta annettavien tuomioiden määrien olevan kasvussa, vaikka toistaiseksi niitä onkin langetettu vasta vähän. Aiemmin työssäni (luvussa 2.4.) esittelin tilastotietoja liiketoimintakieltojen rikkomisista annetuista tuomioista, ja kuten tuolloin jo totesin, niitä on annettu vain muutamia vuosittain. Vastaajien mukaan nyt ollaan kuitenkin murrosvaiheessa, koska liiketoimintakieltojen määrät ovat olleet jo vuosia huimassa kasvussa ja kieltojen valvontaa on yritetty tehostaa. Vastaajien mukaan tulevina vuosina voidaan olettaa rikkomisia paljastuvan entistä useammin. Aiemmin, kun kieltoja oli hyvin vähän ja toisaalta valvonta on ollut ontuvaa, on myös ollut luontevaa, ettei kieltojen rikkomisesta ole jääty kiinni. Yhteistä vastaajille on, että he eivät usko vähäisten tuomioiden kieltojen rikkomisista olevan sinällään indikaattori todellisille kiellon rikkomisten määrille: kieltoja rikotaan, mutta nykyinen valvonta ei tuo rikkomisia ilmi.

H: Miten näet, kun näitä vähän tulee tutkintaa näitä liiketoimintakiellon rikkomisia, niin onko kyse siitä, että niitä ei rikota siitä, että sitä on vaikea valvoa?

V11: Kyllä mä luulen varmaan, että se on aika vaikea valvoo. Kyllä mä luulen, että niitä vois varmaan enemmänkin tulla, mutta siinä on se valvonnan vaikeus tietenkin sitten on.

---

²⁸⁴ Alvesalo 2003b, 4.

²⁸⁵ Tätä näkemystä toisteltiin myös valvojien laivaseminaarin yhteydessä. Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella.

Toisaalta, jotkut vastaajat uskovat, että heidän alueellaan olevilla muutamilla valvottavilla ei ole enää minkäänlaisia mahdollisuuksia palata millään tavalla liike-elämän pariin ja siksi kyseiseltä valvonta-alueella ei ole odotettavissa lähiaikoina kieltojenrikkomistapauksia. Kiellossa olevien henkilöiden luotetaan toisin sanoen pysyvän poissa liike-elämästä. Tilanteen voi tietenkin väittää muuttuvan siinä tapauksessa, että kieltojen määrä kyseisellä alueella kasvaa ja samalla kiellossa olevien henkilöiden taustat monipuolistuvat, eli kieltoon määrätään niin sanotusti liiketoiminnan pyörittämiseen kykeneviä talousrikollisia. Tästä haastattelemieni poliisien tekemästä toimijoiden luokittelusta toimintakyvyttömiin luusereihin ja taitaviin talousrikollisiin kerron viimeisessä analyysiosion luvussani 6.8.

H: No entäs, kuinka yleisiä [teillä on] tällaiset tapaukset, joissa tutkitaan liiketoimintakiellon rikkomisia?

V2: No eipä ole tutkittu yhtään ainoaa (nauraa). Eipä olla tutkittu yhtään ainoata. Ne, joita meitä toimesta niinku tutkittu (- -) meille todella on sanottu, että ei ole mitään syytä. Että hän [kieltoon määrätty] ei pitkällä tikulla koske mihinkään liiketoimintaan. Että sikäli ne on helposti valvottavia, koska ne, eikä ole sellaista erityisalaakaan, jota ne vois olla. Mahdotonta. Tai ei mahdotonta, kun totta kai kaikki on mahdollista, mutta ei oikein ole sellaista potentiaalia.

Parissa vastauksessa todetaan liiketoimintakieltojen rikkomisista kertovien tilastolukujen kasvavan sen vuoksi, että kieltojen rikkomisten paljastaminen on jo asetettu tai tullaan pian asettamaan yksikön tulostavoitteeksi. Toisin sanoen poliisiyksikkö asettaa esimerkiksi vuosittaiseksi tavoitteekseen muutaman liiketoimintakiellon rikkomisen paljastamisen. Nämä vastaajat uskovat, että kirjattu tavoite tulee todella patistamaan yksikköjä toteuttamaan entistä aktiivisemmin valvontaa. Kirjatun tavoitteen toivotaan osaltaan kirkastavan liiketoimintakiellon valvonnan tavoitteita, joiden kerrotaan olleen tähän asti osin epäselviä.

Kiellon rikkomisen seuraamusvaikutuksiin liittyen poliisit tuovat esille huolen siitä, etteivät valvonnan nykyiset resurssit kohdistu aina edes todellisiin rikollisiin, vaan heidän käyttämiinsä bulvaaneihin. Tällä tarkoitetaan ilmiötä, jossa talousrikollinen palkkaa esimerkiksi asunnottoman päihteen väärinkäyttäjän pienestä summasta esittämään yrityksensä omistajaa, samalla kun talousrikollinen itse pyörittää tosiasiallisesti rikollista yritystoimintaa taustalta käsin. Talousrikosten paljastuessa liiketoimintakieltoon määrätään tämä alkoholisti, jonka valvonta on luonnollisesti talousrikollisuuden torjunnan kannalta aivan turhaa. Varsinkin, kun samaan aikaan varsinainen rikollinen jatkaa yritystoimintaansa uuden bulvaanin selän takaa.

H: No nämä on vähäisiä nämä liiketoimintakiellon rikkomisen tutkinnat. Mistä näet sen johtuvan?

V9: No se johtuu enemmänkin siitä, että nämä, jotka määrätään liiketoimintakieltoon, uskaltaisin veikata, että kahdeksankymmentä prosenttia niistä on bulvaaneja, jotka eivät koskaan ole toimineetkaan tässä liiketoiminnassa. He ovat antaneet nimensä käyttöön ja heitä oikeus nyt lätkee liiketoimintakielloilla (- -).

Lainauksesta nousee jälleen esille mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe: keitä ovat liiketoimintakiellossa olevat ja kiellon rikkojat? Millainen tausta liiketoimintakieltoon määrättyillä on ollut, minkälaista heidän yritystoimintansa on ollut? Ja keitä puolestaan ovat kiellon rikkomisesta kiinnijääneet? Tässä tutkimuksessa olen edellä vain lyhyesti tilasto-osuudessani sivunnut bulvaani-teemaa ja kiellon rikkomisesta kiinnijääneiden rikostaustoja. Otos vuosilta

2000–2004 osoittautui kuitenkin niin pieneksi, että se mahdollistaa vain suuntaa-antavien näkemysten esittämisen. Tarkempi tutkimus aiheesta olisi mielenkiintoinen.

Liiketoimintakielto voidaan liittää osaksi talousrikollisuuden torjunnan ja yleisesti rikosoikeusjärjestelmän kohdentumisen yhteydessä käytyä keskustelua kontrollin suuntautumisesta etupäässä yhteiskunnan heikko-osaisiin. Talousrikollisuuden yhteydessä tämän ei-toivotun kohdentumisen on esitetty tarkoittavan huomioon kohdentumista katurikollisiin talousrikollisten sijasta.²⁸⁶ Valvonta on toisin sanoen kohdennettu mieluummin katujen kuin yrityselämän siivoukseen. Aineistossani poliisien puhussa liiketoimintakiellon valvonnan kohdistuvan juoppoihin oikeiden talousrikollisten sijasta liikumme mielenkiintoisella tavalla oikeusjärjestelmän epätasaisen kohdentumiseen liittyvien kysymysten kentällä.

6.3. Poliisien motivaation yhteys valvonnan tehokkuuteen

Onko liiketoimintakiellon valvonta poliiseista turhauttavaa? *No kyllähän se kieltämättä on pikkasen ollut* (V3) sanovat Skeptikot haastatteluissani. **Luottavaiset** eivät pidä valvontaa turhauttavana, vaan heidän mielestään *motivaatio on kohtuullisen hyvä ja nyt varsinkin, kun tämä menee tavallaan urilleen sillä tavalla, että tässä on tämä* [valvonta-] *järjestelmä* (V10). Järjestelmällä he viittaavat nimenomaan syyskuun alussa 2004 annettuun ministeriön määräykseen ja sen tavoitteiden toteuttamiseen.

Skeptikot epäilivät haastatteluissani, *että kuinkahan toimiva* [valvonta] *on vielä*kään (V3). He uskovat, että kieltoon määrätty *edelleen sitten kuitenkin* (- -) *taustalla häärii* (V3). **Skeptikot** toteavat myös, että kenttätasolla *tuota lakia liiketoimintakiellosta pidetään semmoisena torsona tavallaan*. Valvonnasta tekee heidän mielestään turhauttavaa ennen kaikkea *juuri tämä vaikeus* (V3), koska *näyttöhän on erittäin vaikea saada* (V4) ja *nykyäänhän käytetään bulvaaneja joka paikassa* (V4). Osaltaan valvontaa pidetään turhauttavana ja epämotivoivana siksi, että se on poliisihallinnon toimintona lähtenyt hitaasti liikkeelle ja sitä pidetään hyvin hallinnollisena toimintona rekisteriselvityksineen. Motivaatiota nakertavat uutiset liiketoimintakieltoon tuomituista henkilöistä, jotka ovat siirtäneet toimintansa Viroon. Tärkeimmillään poliisiasemalle on saatu tiedusteluja kirjeitse Viroon siirtymisen mahdollisuuksista. Yksi haasteltavista kertoo, että liiketoimintakieltoon määrätty henkilö oli lähettänyt kirjeen poliisiasemalle ja tiedustellut, voivatko Suomen viranomaiset reagoida mitenkään, jos hän perustaa yrityksen Suomenlahden eteläpuolelle. *”Olikohan nyt niin, että hän on nyt sitten tällä hetkellä kolmastoista tämmönen, sillä hetkellä Suomenmaassa liiketoimintakiellossa oleva, joka rupeaa sitten sieltä Viron kautta operoimaan”*, (V13), muisteli poliisi haastatteluni yhteydessä. Toinen haastateltava laskeskeli, että Viron kautta on saatu tietoja yhdestätoista suomalaisesta, joilla on yritystoimintaa Virossa, vaikka Suomen päässä heillä onkin niskassa liiketoimintakielto. Jatkossa olisikin mielestäni syytä selvittää, kuinka suuri ongelma nämä esiin

---

²⁸⁶ Alvesalo 2003b, 1.

tulleet Viro-kytkennät todella ovat ja millaisilla lainsäädännöllisillä toimilla tällaista toimintaa voitaisiin ehkäistä. Tässä tutkimuksessa Viro-kytkennät jäävät vain maininnan tasolle.

Osa haastattelemistani poliiseista, luottavaisiksi tyypittelemäni, uskovat, että valvonta *on kannattavaa (VI4)*. Toisin sanoen he uskovat sen tuottavan tulosta. Pitävätpä he sitä jopa *talousrikostiedusteluna parhaimmillaan (VI5)*. Tehokkaimmillaan valvonta olisi heidän mielestään kuitenkin silloin, kun laatu ja tarve pohdittaisiin tapauskohtaisesti. Valvontaa pidettiin motivoivaa silloin, kun sen osaa tehdä ammattimaisesti: *pitää vain osata noukkia sieltä, että ei nyt sitten satsaa voimia johonkin turhanpäiväiseen valvottavaan V(9)*. Turhanpäiväisellä tarkoitetaan sellaisen henkilön valvontaa, jolla ei haastateltavan mielestä ole minkäänlaisia edellytyksiä liike-elämässä toimimiseen, ei lailliseen tai laittomaan. Tätä valvottavien jakoa vaativiin ja helppoihin tapauksiin käsittelen tarkemmin osiossa 7.5. Suuri osa haastateltavista toteaa kuitenkin, että valvontaa tehtäessä törmätään usein bulvaani-ongelmaan: *kun ei ole mitään rikosta tavallaan tapahtunut, niin sitten se vaikeus tulee siitä, että millä tavalla niihin [rikollisiin] pääsee käsiksi (VII)*. Valvonnan koettiin kohdistuvan oikeiden talousrikollisten asemasta heidän välikäsi-käytyreihinsä. Ei ole sinällään yllättävää, että mielipiteet valvonnan turhauttavuudesta ovat selvässä suhteessa siihen, miten tehokkaaksi valvonta koetaan: sellainen työ koetaan toki motivoivaksi, jonka koetaan tuottavan tulosta.

Alvesalo on tutkinut talousrikostutkijoiden käsityksiä omasta työnkuvastaan ja havainnut, että talousrikostutkijat haluavat korostaa oman toimensa merkityksellisyyttä ”oikeana poliisi-työnä” vastapainoksi sille, että he kokevat jäävänsä vaille muun poliisiyhteisön arvostusta²⁸⁷. Haastattelemani poliisit halusivat selkeästi puolustaa omaa toimenkuvaansa siitä huolimatta, että esittivät siitä edellä mainittuja kriittisiä näkemyksiä työn turhauttavuudesta. Talousrikostutkinta on 2000-luvulla integroitumassa yhä selvemmin osaksi tavallista poliisitoimintaa ja talousrikoksia pidetään entistä selvemmin ”oikeina rikoksia”. Tutkimukseni valossa liiketoimintakiellon valvonta pitäisi ymmärtää talousrikostutkinnan parissa ”oikeaksi talousrikostorjunnaksi”. Vastapainoksi arvostuksen puutteelle haastateltavat halusivat kertoa saavutetuista tuloksista ja kaikkien työnkuvaan liittyvien ongelmien myöntäminen ei keskustelujen kulussa aina ollut helppoa. Tätä kuvaa seuraava esimerkki:

H: (-) Mutta koetaanko liiketoimintakiellon valvonta turhauttavana, koska...?

V2: No kieltämättä, sellainen, joka ei ole jokapäiväistä. Ei se turhauttavaa, ei, ei (-) Niin, että tuota, sanoisin tutkijoiden ja meidän alta [osalta] ei voi käyttää, että turhauttavaa. Kyllä me ymmärretään tämä tärkeys ja ennakolta estävyys ja ynnä muuta, ynnä muuta. Se on erinomainen keino, jopa, ehkäistä. Mutta ehkä se on sillä tavalla, että kun se iskemä on niin harva, niin ehkä sitä ei sillä tavalla jaksa niin kuin painuukaan.

Tätä lainausta pysähdyn hetkeksi analysoimaan hieman tarkemmin, sillä siinä yhdistyvät mielestäni edellä mainitsemani Koranderin luettelemat poliisikulttuurin piirteet, joita kutsutaan legalistisuudeksi ja toimintahakuisuudeksi²⁸⁸. Legalistisuudella tarkoitetaan poliisin kunnioit-

---

²⁸⁷ Alvesalo 2003a: Johdanto, 24 ja Study 3, 54–55.

²⁸⁸ Korander 2004, 7–18.

tavaa suhtautumista kirjattua lainsäädäntöä ja viranomaisohjeistuksia kohtaan. Näin on liiketoimintakiellonkin tapauksessa. Myöhemmin esittelen tarkemmin haastattelemini poliisien suhtautumista uuteen ohjeistukseen, mutta jo tässä yhteydessä tuon esille heidän perusmyönteisen näkemyksensä uudesta määräyksestä. Poliisit kokevat uudet määräyksen pääsääntöisesti kehittävän liiketoimintakiellon valvontaa. Kritiikki suunnataan ajassa taaksepäin, aiempiin huonoihin käytäntöihin. Nykyhetkessä ja tulevaisuudessa koetaan olevan mahdollisuuksia nimenomaan uuden ministeriön määräyksen ansiosta. Toimintahakuisuudella tarkoitetaan puolestaan poliisikulttuurin piirrettä, jossa toimintaan kaivataan ”virtaa” ja ”vauhtia”²⁸⁹. Edellä olevassa katkelmassa ”iskemää” pidettiin harvana liiketoimintakiellon valvonnassa. Toisin sanoen vastaaja ei tunne valvonnan tuovan tekijänsä eteen aktiivisia toimintatilanteita. Tällöin valvontaa ei koeta motivoivana. Haastateltava puhuu toisaalta, ettei valvonta ole turhauttavaa, mutta myöntää ettei siihen kyllä *jaksa niin kuin paneutuakaan (V2)*. Legalistisen toimintakulttuurin mukaan hän ei halua myöntää, ettei valvonta kiinnostaisi, mutta samalla myöntää, ettei jaksa siitä oikein innostuakaan. Korander kirjoittaa tekemässään poliisin ammattiorientaatio-luokittelussa niin kutsutuista ”virtahanska”-poliiseista, joilla toimintahakuisuus on korostuneesti esillä. He kokevat olevansa lain toimeenpanijoita, jotka uskovat voimankäyttöön, tekniikkaan ja taktiikkaan²⁹⁰. Tällaiset poliisit voivat kokea liiketoimintakiellonkin valvonnan muita helpommin turhauttavaksi, toimintaa vailla olevaksi paperin pyörittelyksi.

Haastatteluvastauksissa liiketoimintakiellon tehokkuus rangaistuksena liitetään ensisijaisesti kiellon tuomituille aiheuttamiin seurauksiin tai tarkemmin sanoen siihen, millainen yleinen pelotevaikutus rangaistuksella koetaan olevan. Kiellosta aiheutuvia seurauksia pidetään osin puutteellisina. Osa haastatelluista pitää toimivimpina sanktioina tuntuja taloudellisia rangaistuksia. Näissä vastauksissa kieltoon tuomittujen todetaan olevan talouselämän taparikkolaisina, jotka eivät hätkähä muista kuin suoraan lompakon paksuutta koettelevista rangaistuksista. Niissä vastauksissa, joissa nykyisiä rangaistuksia²⁹¹ pidetään riittämättöminä, liiketoimintakieltoa verrattiin muihin tehottomaksi koettuihin kieltoihin seuraavaan tapaan:

V4: (- -) Jos aatellaan kypäräpakkoa polkupyörällä liikuttaessa, niin näin on, että ne on hieno tekstiä, että käytännössähän niillä ei ole mitään merkitystä, jos ei ole sanktioita tai sellaisia sanktioita, jotka sitten tuntuu (- -).

V11: Mahtaako ne loppujen lopuksi ne, jotka niitä talousrikoksia tekee pelätä sitä liiketoimintakieltoa silleen. Kyllä mä luulen, että eniten ne pelkää niiden eurojen menetystä (nauraa).

Toisaalta nykyiselle rangaistusasteikolle ja ylipäätään valvontakeinojen ankaruudelle löytyy puolustajia. Yhden vastaajan mukaan kahden vuoden maksimirangaistuksen kiellon rikkomisesta pitäisi jo olla *oiva muistutus (V1)*. Toinen vastaaja huomauttaa, että liiallinen viranomaisten keskinäinen tietojen jakaminen valvonnan tehostamiseksi saattaa aiheuttaa ajautu-

---

²⁸⁹ Korander 2004, 8–9.

²⁹⁰ Korander 2004, 18.

²⁹¹ Rangaistus liiketoimintakiellon rikkomisesta on sakkoa tai kaksi vuotta vankeutta. Rikoslaki 16 luku 11 §.

misen jopa *orwelilaiseen yhteiskuntaan* (V8), jos valvonnan merkitystä liioitellaan suhteessa torjuttavana olevan asian yhteiskunnalliseen vakavuuteen.

Poliisien halua konkreettiseen valvontatoimintaan ilmentää se, että valvontaa ei pidetä nykyisellään ”oikeana”. Varsinkaan **Skeptikkojen** mielestä pelkkä valvottavien kuulustelu ei riitä. Tehokkaan valvonnan todetaan edellyttävät aktiivista valvottavien seuraamista, ”postaamista”.

V6: No sanotaan, että jos kyllä oikein rehellisiä ollaan, niin se muodollinen valvonta kuulusteluineen, niin eihän mitään valvontaa ole. Valvonta on täysin tehotonta. Kyllä sitä on näennäisesti tehty, mutta se on tehotonta. Ei se, pitää pysytää näitä vejjareita seuraamaan ihan aktiivielämässä. Ei se mitään kerro, jos ne tänne kutsutaan poliisiasemalle kuulusteluun. Eikä niitä näy kauppakeskistereissä tai muissa. Kyllä niitä on niin sanotusti postattava. Katottava, mitä ne touhuaa.

Toisaalta haastateltavat korostavat liiketoimintakielloon määrättyjen kuulustelujen hyviä puolia:

V14: (- -) Niillä on ne epäillyn oikeudet, nehän voi lasketella mitä tahansa, mutta tota, mä oon kokenut sen sillä tavalla, että jos se on tällanen luikuri, niin mä kerran vuoteen kutsun sen tänne, jollon se huomaa kuitenkin, että häntä valvotaan. Ihan sen takia, että se ei kuvittele, että tää, kun hänelle viideksi vuodeksi lasketaan tää liiketoimintakiello, niin tota, tai se on viisi vuotta yleensä näköjään ihan pääsääntöisesti, mikä sitä tulee. Ei paljon heittele. Niin tota, ettei se tunnu vaan siltä, että hänelle määrättiin liiketoimintakiello ja nyt hän voi tehdä mitä hän lystää. Me vähäsen kiusataan niitä.

Kiellossa olevien kuulemisia pidetään siis tärkeänä keinona muistuttaa valvottavia kiellon olemassaolosta ja sen todellisesta valvonnasta. Haastateltavat kokevatkin kuulustelun olevan enemmän muistutus valvonnasta kuin sinällään tehokas tiedonsaanti- tai valvontakeino. Toisaalta jotkut uskovat, että kuulustelujen kautta saadaan hyödyllisiä taustatietoja liike-elämän toimijoilta, vaikkei kuuleminen sinällään yksittäisen valvottavan kohdalla erinomainen valvontakeino olisikaan.

Kenties suurimpana tehokkaan valvonnan tulevaisuuden esteenä valvojat pitävät alati kasvavia liiketoimintakieltojen määriä. Nykyiset resurssit eivät riitä kasvavien tapausmäärien valvontaan. **Skeptikot** uskovat, että valvontajärjestelmä *kaatuu omaan mahdottomuuteensa* (V7), ellei valvontaan voida osoittaa lisäresursseja. Toisaalta jopa samoissa puheenvuoroissa harmitellaan, että valvontaan osoitetut voimavarat ovat poissa muusta, ”oikeasta” talousrikostutkinnasta. Tässäkin yhteydessä on havaittavissa, että osa poliiseista suhtautuu liiketoimintakiellon valvontaan siten, ettei se täytä nykyisellään toiminnallisen, aktiivisen ja siten ”oikean poliisityön” vaatimuksia. Timo Koranderin²⁹² poliisien ammattiorientaatiojaottelua hyödyntäen liiketoimintakiellon valvonnan motivaatioissa on nähtävissä jakautuminen niin kutsuttuihin ”professionaaleihin” poliiseihin²⁹³, jotka toteuttavat valvontaa ammatillisena haasteena. Työn vaikeus antaa heille lisämotivaatiota. Toisaalta ei-motivoituneiden poliisien puheissa on havaittavissa yhdistelmä Koranderin luokittelun mukaisista ”lähipoliisi reinikaisista”, ”lyijy-

---

²⁹² Korander 2004, 18–21.

²⁹³ Professionaalit poliisit sopivat tämän tutkimuksen tyypittelyssä ”luottavaisten” poliisien joukkoon.

taskuista” ja ”virtahanskoista”. Ensiksi mainituilla on Koranderin mukaan lupsakka ja käytännönläheinen suhtautuminen työtehtäviinsä, kun taas ”lyijytaskut” odottelevat työtehtäviä vältellen lähinnä eläkepäiviä. ”Virtahanskat” esittelin jo edellä työssäni ja heille poliisitoiminnassa tärkeää on toiminnallisuus. Äärijaottelun mukaan he kokevat tehtävät niin kauan mielekkäinä, kun ne tarjoavat ”virtaa”. Haluan korostaa, ettei haastatteluissani mikään näistä mainituista äärityyeistä esiintynyt missään tapauksessa puhtaimmillaan²⁹⁴, mutta joidenkin vastaajien kielteinen suhtautuminen valvontaan heijasteli passiivista asennetta ja toisaalta sitä, että valvontatyö nähtiin vaikeana – osin liian vaikeana ja siten turhauttavana. Työmotivaation palauttamiseksi vastaajat kaipaavatkin selkeitä työvälaineitä ja lisäohjeita tehokkaan ja siten tuloksellisen valvonnan toteuttamiseksi.

6.4. Poliisien saama perehdytys valvonnan toteuttamiseen

Yksi mielenkiintoinen haastattelujeni teemoista olivat poliisien kokemukset valvonnan ohjeistamisesta ja resursoinnista sen jälkeen kun valvonta vastuutettiin poliisille vuoden 1998 lainsäädäntö-uudistuksella. Tämä teema liittyy analyysini prosessiarviointiin, jonka esittelin edellä työssäni toisena arvioinnin perustyyppinä tulosarvioinnin rinnalla. Prosessiarvioinnissa analysoidaan tapahtumia intervention ja tulosten välillä. Liiketoimintakiellon valvonnan ohjeistamista ja resursointia käsitelleissä vastauksissa oli selkeästi yhteyksiä poliisikulttuurin piirteisiin, joita kutsutaan kyynisyydeksi ja pessimismiksi. Koranderin määritelmän mukaan kutsumuksen ja idealismin ihanteiden kautta poliiseiksi päätyneet ajautuvat vanhempina pessimisteiksi ja kyynikoiksi, koska näkevät etteivät repressiiviset toimenpiteet välttämättä poista ongelmia²⁹⁵. Kyynisyyttä ja pessimismia voi pitää laajassa mielessä suhtautumistapana ammatillisiin kysymyksiin. Nämä poliisikulttuurin piirteet eivät tietenkään selitä sitä ilmeisen aitoa ongelmaa, ettei liiketoimintakieltoja valvovia poliiseja ole riittävässä määrin perehdytetty valvontatoimeen. Poliisikulttuurin piirteet voivat kuitenkin osaltaan selittää kielteisen palautteen suoruutta, joka osaltaan jopa yllätti minut haastattelun tekijänä. Vastaajat kertoivat hyvin suoraan, miten uusi tehtävä vain tuli heidän tehtäväkseen, ilman koulutusta tai resursointia. Sama suoruus koski yleisesti poliisihallintoa käsitteleviä näkemyksiä. Rehellisyys ja valmius kielteisen palautteen antamiseen tulee mielestäni nähdä myös organisaation vahvuutena.

H: No, silloin tarjottiinko mitään muuta lisäresursseja tän valvonnan suhteen.

V2: Ei ei, silloin. Eikä yleensäkään poliisihallinnossa niin. Jos tulee lisävelvoitteita, niin ruvetaan jälkeen käsin hahmottelemaan, että oisko tähän pitänyt varata sitten lisäresursseja. Ei ei. Sehän on se ikuinen resurssipula talousrikostorjunnassa. Se on ollut tiedossa ja ennustettavissa jo monet monituiset kerrat, että ei siinä niin kuin mitenkään, siinä on monen monta kysymystä tietenkin ollut.

Lainaus edustaa hyvin tyyppillistä käsitystä valvonnan alkuperäisestä ohjeistuksesta. Haastattelemani poliisit joko toteavat, ettei lisäkoulutusta tai muita lisäresursseja tarjottu vuoden

---

²⁹⁴ Sikäli mikäli äärityyppi esiintyminen ”puhtaasi” on ylipäätäänkään mahdollista.

²⁹⁵ Korander 2004, 9.

1998 valvonnan vastuuttamisen jälkeen tai sitten he eivät ole tietoisia asiasta, koska eivät tuolloin ole työskennelleet talousrikostutkinnan parissa.

Toisaalta osa vastaajista suhtautuu resursoinnin puuttumiseen ymmärtäväisesti: ensin täytyykin kokemuksen kautta oppia, mitä resursseja tarvitaan, ennen kuin niitä voidaan osoittaa.

H: Siihen ei liittynyt mitään lisäresursseja?

V1: ei.

H: Palkkaukseen, tutkijamääriin?

V1: Ei todellakaan ole.

H: No mitä mieltä olet tästä. Olisko pitänyt?

V1: No en minä nyt silloin tiedä, mutta nyt pitäis kattoo kyllä kuinka paljon näitä on ja sen mukaan resursoida. Kun lainsäädäntö tulee, niin kyllä se näin on. Mutta ei välttämättä automaattisesti, vaan sen mukaan kun tarvetta on, niin voi laskeskella, mitä miestyövuosia kuluu siihen. Sitten pitäis antaa mahdollisuus.

Resursointia ja perehdyttämistä voidaan pitää osin toisistaan eroavina kysymyksinä. Edellinen pitää sisällään taloudellisia panoksia muun muassa tutkijoiden palkkaamisen muodossa ja vaatii asianmukaista seuranta sen suhteen, kuinka paljon henkilökuntaa on järkevä sitoa valvontatehtäviin. Jälkimmäistä eli perehdyttämistä voidaan pitää keskeisenä uuteen tehtävään orientoitumisen kannalta. Sen seurauksena, että perehdyttäminen liiketoimintakiellon valvontaan on poliisien mukaan hoidettu kehnosti, valvonta hoidetaan *monessa yksikössä (- -) [sitä ten]*, että kukaan ei saa siitä päätä vadille, että oot lyönyt laimin. Mutta sitten enempiä ei ehkä monessa paikassa varaa satsata (V5). Määräyksen ilmeisenä vaikutusanalyysin mukaisena kielteisenä vaikutuksena voidaan pitää sen muodostumista puutteellisen perehdyttämisen vuoksi vain ”kehykseksi”, jonka edellyttämät minimitoimenpiteet toteutetaan, mutta jonka ulkopuolelle valvontaa ei uloteta tarpeellisissakaan tilanteissa.

Vastauksissa todetaan, että poliisiorganisaatioon istutetaan usein uusia toimintoja siten, että koulutus näiden tehtävien toteuttamiseen annetaan vasta viiveellä. Toisaalta on korostettava, että vastaajien joukossa on myös niitä poliisimiehiä, jotka eivät uskoneet tietojensa riittävän perehdyttämisen arviointiin. He olivat esimerkiksi työskennelleet muissa tehtävissä vuoden 1998 lainsäädäntömuutoksen aikoihin. Tällaisissa vastauksissa nostetaan kuitenkin esille epäily, että liiketoimintakieltojen määrän ja siten valvottavien määrän nopea kasvu on ollut monelle hallintoportaan edustajalle yllätys²⁹⁶. Nykyisellä resursoinnilla valvonnan toteuttamista pidetään vaikeana kieltojen määrän jatkuvasti kasvaessa, vaikka valvonnan hoitamiseen sinällään olisikin tietotaitoa.

V7: Mutta tämä on kyllä... Minä siis pelkään tosiaan sitä, että tämä kaatuu omaan mahdottomuuteensa. Toivottavasti oon väärässä, sekin varaus täytyy ottaa ja mielelläni sen tietysti otankin. Mutta jotakin tartteis tehdä, jotta tämä homma pystyttäis hoitamaan. Tuollakin etelässä on joitakin suhteellisen pieniäkin poliisipiirejä, niin saatto olla kaksikymmentä, kolmekymmentä tai parikymmentä kuitenkin, niin kuin valvonnassa

---

²⁹⁶ HE 198/1996, 11.

6. Poliisahaastattelujen analyysi

olevaa näin. Ja se on tosiaan tuommoinen pieni talousrikosyksikkökin, jos siinä yksi sitoutuu täysin tähän valvontaan, niin se on aikamoinen satsaus.

Kaikki haastattelemiini henkilöt olivat haastatteluajankohtaan mennessä tutustuneet syyskuussa annettuun ministeriön antamaan uuteen määräykseen. Usea haastateltava myöntää kuitenkin, että määräys on tullut vain luettua läpi ja sen mahdollisesti aiheuttaminen jatko-toimenpiteiden käsitteleminen on yksiköissä vielä kesken. Erityistä oman yksikön ulkopuolista koulutusta ohjeistuksen suhteen ei ollut haastattelujeni ajankohtana marras-joulukuussa 2005 saanut vielä kukaan valvonnasta vastaava henkilö. Myös yksiköissä käyty sisäinen keskustelua määräyksen suhteen oli ollut vähäistä. Lähinnä määräystä oli käyty vähäisessä määrin läpi vain yksikköpalaverissa ja kahvihuoneissa. Useimmat vastaajat toteavat, että määräyksen tiimoilta olisi yksikön sisällä tarkoitus lähiaikoina kokoontua ja keskustella valvonnan tulevaisuuden näkymistä. Osaltaan tähän käydyn keskustelun vähäisyyteen lienee vaikuttanut se, että useiden vastaajien mielestä uusi määräys ei sinällään juurikaan muuta käytännön toimintoja tai sisällä todella uusia velvoitteita. Pikemminkin määräystä pidettiin keskusteluavuksena, valvonnan herättelijänä ja suuntalinjojen yhtenäistäjänä. Sinällään suuri osa vastaajista piti juuri näitä piirteitä uuden määräyksen myönteisenä antina.

V6: (- -) Nyt ollaan sillä tavalla oikealla asialla, että nostetaan kissa pöydälle, että meillä on tällainen lainsäädäntö olemassa ja nyt on sitten satapäinen joukko liiketoimintakiellossa, mutta tää valvonta pirulauta, niin se on ollut aivan näennäistä, että kyllä siihen pitää nyt sitten keskittyä nyt myös! Että tää on ihan hyvä, että tähän on nyt tartuttu.

Toisaalta haastateltavat suhtautuvat lisäkoulutuksen tarpeeseen kautta linjan varsin maltillisesti. Ulkoisen koulutuksen asemasta tärkeämpää heidän mielestään olisi *organisaation sisäisten käytäntöjen luominen (V2)*. Koulutuksen sanotaan hoituvan työpaikan sisäisenä koulutuksena keskinäistä tietoa vaihtamalla. Jos koulutusta pidetäänkin tarpeellisena,

sen toivotaan olevan hyvin käytännönläheistä ja käytännön valvontatoimenpiteisiin painottunutta. Erityisen tärkeänä pidetään eri puolilla maata toimivien valvojien yhteydenpitoa ja tietojen vaihtoa.

H: Ja tota, koetko, että nyt mitään semmosta akuuttia koulutustarvetta ei muuten?

V6: Niin tähän itse valvontaan ja liiketoimintakiellon määräykseen? En usko, kyllä me, ei siinä kyllä semmosta tarvetta ole kyllä. Jos ei sitten tällaisia hyviä käytäntöjä ole jollakin tiedossa ja toimintamalleja, niin niitä tietenkin otettais vastaan.

V9: Se on... kyllä tällä hetkellä tuntuu... ehkä tämmöstä, mitä tarvis tällaisia valvojien yhteisiä tapaamisia silloin tällöin (- -)

Mahdollisen täydennyskoulutuksen ajalliseksi kestoksi vastaajat sanovat riittävän muutamasta tunnista parin päivään kestävästä opastuksesta.

V12: Varmaan ei pahitteeks tietenkään semmonen tunnin kertaus ja sitten tietenkin se näille talon sisällä näille muille yksiköille, että mitä sitten. Ei sinnekään tietenkään pahitteeks ois jonkinmoinen informaatio jossakin työpaikkakoulutuksessa.

Liiketoimintakiellon valvojille ja heidän esimiehilleen helmikuussa 2005 järjestettyä työkokousta voitaneen pitää haastattelumateriaalin pohjalta onnistuneena kokeiluna liiketoiminta-

kiellon valvonnan tehostamiseksi. Kokoukseen oli kutsuttu liiketoimintakiellon valvontaan vastuutetut henkilöt eri puolilta maata ja kokouksessa tavoiteltiin valvontakäytäntöjen yhtenäistämistä. Kokouksen yhteydessä puhuttiin muun muassa valvonnan resursseista. Mielenkiintoista oli, että huomattava osa valvojista piti yhtenä suurimmista ongelmista ajan puutetta: valvontaa hoidetaan omatoimen ohella osa-aikaisesti, mikä tuottaa ongelmia varsinkin, kun valvottavien määrät ovat kasvussa. Poliisitarkastaja Matti Rinne sisäasiainministeriön poliisiosastolta kiinnitti kokouksen yhteydessä huolestuneena huomiota siihen, ettei valvojilla näyttäisi palautteen perusteella olevan aikaa pääasiallisen tehtävänsä suorittamiseen. Koulutukseen liittyen työkokouksen yhteydessä pohdittiin vaihtoehtoa, että valvojien kouluttamista ja tietojen vaihtoa hoidettaisiin jatkossakin seminaaripäivien yhteydessä.²⁹⁷

Poliisihaastatteluissani erottuvat vielä omaksi ryhmäkseen ne poliisit, jotka toteavat oman avun olevan lopulta paras apu liiketoimintakiellonkin valvonnan oppimisessa.

V14: Mä luulen, että olishan sitä voitu tietenkkin jotain koulutustakin antaa tän... käyty tän ohjeistuksen, ja mitä se tarkoittaa ne läpi, mutta kyllä siis, tää edellyttää omaa kiinnostusta tähän tekemiseen. Tää ei homma toimi ei... Mä voin tehdä alkuselvityksen ja kysyä siltä tietyn litanian ja tossa noin ja kiva että kävit, näkemiin. Vaan se, että mun pitää osata se homma jakaa sillä tavalla, että mä löydän ne henkilöt (- -).

6.5. Liiketoimintakiellon valvontakäytännöt

Tässä luvussa käsittelen neljä keskeistä poliisihaastatteluissa läpikäytyä teemaa: Kuinka liiketoimintakieltoa valvontaan? Miten liiketoimintakiellon rikkomiset tulevat poliisien käsitysten mukaan esiin? Miten valvontaa ideaalitapauksessa tulisi poliisiin mukaan toteuttaa? Ja kenen tehtäväksi poliisit sanovat valvonnan parhaiten sopivan?

V6: No sanotaan, että jos kyllä oikein rehellisiä ollaan, niin siis se muodollinen valvonta kuulusteluineen, niin eihän se mitään valvontaa ole. Valvonta on ollut täysin tehotonta. Kyllä sitä on näennäisesti tehty, mutta se on ollut tehotonta. Ei se pitää pystyä näitä veijareita seuraamaan ihan aktiivielämässä. Ei ne mitään kerro, jos ne tänne kutsutaan poliisiasemalla kuulusteluun. Eikä niitä näy missään kaupparekistereissä, eikä sun muissa. Kyllä niitä on niin sanotusti postattava, katottava mitä ne touhuaa.

Haastateltujen mukaan yleisin tapa toteuttaa valvontaa on suorittaa niin sanottu alkukuulustelu, johon aktiiviset valvontatoimet sitten jäävätkin. Alkukuulustelu tarkoittaa liiketoimintakieltoon määrätyn kutsumista poliisikuulusteluun, jonka yhteydessä tiedustellaan, mitkä ovat hänen toimeentulolähteensä, asemansa liike-elämässä ja mihin toimiin hän on ryhtynyt liiketoimintansa lopettamiseksi. Useissa tapauksissa aktiivinen valvonta jää tämän alkuselvityksen ja mahdollisten rekisteriselvitysten tekemiseen, vaikka edellinen lainaus kertoo haastateltujen yleisestä suhtautumisesta vain tämän tyyppiseen valvonnan tehottomuuteen. Pelkkien kuulustelujen ja rekisteriselvitysten avulla ei uskota saatavan riittävää näyttöä liiketoimintakiellon rikkomisesta.

---

²⁹⁷ Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella. Ryhmätöiden purku aiheesta "Liiketoimintakiellon valvonnan ongelmat ja ratkaisut".

Liiketoimintakiellossa olevan asema määräytyy kieltoon liittyvissä kuulusteluissa poliisilain 38 §:n 2 momentin mukaan ja siten valvottavaan sovelletaan samoja sääntöjä kuin rikoksesta epäiltyynkin. Kuulusteltavalla ei ole täten velvollisuutta pysyä totuudessa. Tämän poliisit kokivat ymmärrettävästi vaikeuttavan paikkansapitävän tiedon saamista kuulustelujen yhteydessä. Alkukuulustelu mahdollistaa kuitenkin poliisien mukaan tilannearvion tekemisen kieltoon määrätystä. Poliisi voi tällöin yrittää arvioida, kuinka todennäköistä on, että kieltoon määrätty jatkaa liiketoimintaa. Joidenkin haastateltavien mukaan tällaisen arvioin tekeminen on jopa ensiarvoiseen tärkeää valvonnan jatkotoimien oikeasuhtaisen kohdentamisen vuoksi. Heidän mielestään tämän ensimmäisen kuulustelun perusteella voidaan tehdä arvio siitä, tuleeko kiellossa olevaan kohdistaa niin sanottua perusvalvontaa vai tehostettua valvontaa.

V8: Kyllä jos tätä meidän valvontaa ajattelee, niin sehän ei kovin syvälle mene. Jos aatellaan, että se [on] sitä kaksi vaiheista: tavanomaistoimenpiteet ja tehostetut toimenpiteet, ja sitten mun mielestä siihen kuuluu vielä kolmas taso. Se on se, että todella käydään käytännössä seuraamassa, mikä on tilanne. Tämä ensimmäinen tasohan on sitä haastattelua ja toinen taso on rekisteritarkastukset. Kolmas taso on sitä, että lähdetään hankkimaan sitä tietoa sieltä kentältä ja sehän on tarkoittaa käytännössä sitä, että mennään niin pitkälle, että muutamien tärkeiden kohteiden osalta, tai potentiaalisten kohteiden osalta, selvitetään, mihinkä sitä mennään töihin.

Vaikka tässä lainauksessa poliisi puhuikin kolmiportaisesta valvontatoimenpiteiden luokittelusta, kuvaa aineistossa laajemmin ilmenneitä näkemyksiä paremmin niin sanottu kaksiportainen malli. Siinä perusvalvontaan sanotaan kuuluvan kuulustelujen lisäksi rekisteritarkastuksien tekemisen. Tehostettu valvonta puolestaan tarkoittaa poliisien puheissa kiellossa olevan aktiivista seuraamista ja valvonnan muuta tehostettua kohdentamista. Kuitenkin puhe tällaisesta kiellossa olevien luokittelusta esiintyy vain osassa vastauksia. Toisaalta poliisit puhuvat tällaisesta luokittelusta epävirallisesti siten, että he kertovat alkukuulusteluissa arvioivansa, onko kulloinkin kuultavana oleva henkilö *rosvo vai onko se vain olosuhteiden uhri (VI4)*. Uhrin ei uskota jatkossa syyllistyvän langetetun kiellon rikkomiseen, mutta ”rosvon” kohdalla sen katsotaan olevan hyvin todennäköistä. Osa haastatteleistani poliiseista uskoo, että alkukuulustelujen ja -selvitysten perusteella on mahdollista arvioida liiketoimintakiellon rikkomisen todennäköisyyttä. Arvioon vaikuttavat heidän mukaansa esimerkiksi kerätyt tiedot kiellossa olevan aiemman liiketoiminnan luonteesta, rikoshistoria ja mahdollisesti eri hallinnollisista rekistereistä saadut taustatiedot. Jos ja kun tällaisen arvioinnin tekeminen on mahdollista, valvonnan kehittämisen keskeinen työväline olisi mielestäni toimivan arvioinnin ”mittariston” laatiminen liiketoimintakiellon valvojille. Tämän ”mittarin” avulla kuulusteluja tekevät poliisit voisivat eri puolilla maata hyödyntää keskenään vertailtavissa olevia tietoja arvioidessaan kiellon rikkomisen todennäköisyyttä kieltoon määrätyn taustatietojen perusteella. Tällaisen arvioinnin tekeminen veisi kuulustelua analysoivampaan suuntaan, mitä yksi haastateltavistani kuvaa näin:

H: No mihin suuntaan sitä valvontaa pitäis kehittää?

V9: Kyllä mun mielestä analysoivaan suuntaa. Silloin kun tällainen liiketoimintakiello määrätään, niin analysoidaan se kohde ja se miten tämä mahdollisesti tulisi käyttäytymään jatkossa ja otetaan otetaan sieltä semmonen top ten -lista, johon sitten kohdistetaan tätä mun mainitsemaa syvällisempää valvontaa, jossa käytetään tarkkailua apuna (- -).

Liiketoimintakiellon valvojien työkokouksessa helmikuussa 2005 kiellossa olevien henkilöiden luokittelu nousi yhdeksi keskeisimmistä teemoista. Valvonnan nykyistä parempaa kohdentamista pidettiin keskeisenä, jotta valvontaresurssit saataisiin kohdennettua nykyistä paremmin. Puheenvuoroissa pidettiin hyvin turhauttavana valvoa niitä henkilöitä, joiden palaminen liike-elämään on poliisien mukaan erittäin epätodennäköistä. Toisaalta resurssien kohdentamista isä, poika ja pakettiauto -tyyppisiin ”puuhastelijoihin” pidettiin ajanhukkana samalla, kun isojen talousrikollisten valvonta jää resurssisyistä liian vähälle. Seminaarin yhteydessä valvottavien luokittelua liiketoimintakiellon alun yhteydessä pidettiin vartenotettavana vaihtoehtona.²⁹⁸

Kaiken kaikkiaan poliisit pitävät haastatteluissani alkukuulustelujen tekemistä tuloksellisempänä kuin jatkuvalusteluja kiellon voimassaoloaikana. Myös kiellon aikana poliisilla on nimittäin oikeus saada liiketoimintakiellossa olevalta tiedot hänen toimeentulostaan ja työpaikastaan kiellon voimassa ollessa²⁹⁹. Useat vastaajat sanovat tällaisten kuulustelujen olevan kuitenkin ainoastaan *toimintatynnyreitä* (V2), joiden avulla saadaan vain tilastoihin näennäinen merkintä valvonnan toteuttamisesta, mutta kuulustelujen todellista hyödyllisyyttä epäillään. Toisaalta muutamassa vastauksessa tuodaan esille, että joissakin yksiköissä kaikki valvottavat kutsutaan kuultaviksi vuosittain tai ainakin tällaista käytäntöä suunnitellaan otettavaksi käyttöön. Kuulustelut saatetaan toteuttaa esimerkiksi siten, että jollakin viikolla tehdään kampanjan kaltaisesti kaikkien liiketoimintakiellossa olevien kuulustelut. Tällaista yhteydenpitoa kiellossa oleviin pidetään valvottavien suuntaan hyvänä muistutuksena siitä, että kiellossa olevia todella tarkkaillaan. Tällainen kaikkien valvottavien kutsuminen kuultavaksi on luonnollisesti huomattavasti helpompaa niillä alueilla, missä valvottavia on vähän, kuin siellä missä valvottavia riittää kymmenittäin. Alueelliset erot valvottavien määrissä ovat suuria, vaihdellen muutamasta valvottavasta lähes sataan³⁰⁰.

V1: Valvottava kutsutaan pari kertaa vuodessa henkilökohtaisesti. Otetaan kuulustelua siltä ja kysellään pohjat. Mitkä on rahavirrat, mitkä on asemat, kuka käytännössä hoitaa, mitä hän tekee? Että hyvä ihan kuulustelun muodossa [kysyä], mitä tekee ja vedetään johtopäätökset, onko pidettävä uskottavana vai ei. Tarvittaessa otetaan pankkitiedustelut, siitähän näkee aika paljon. Sitten tietysti kuulustellaan tarvittaessa kirjanpitäjiä ja tämän tyyppisiä, jos on syytä epäillä. Ja käydään katsomassa myös niitä tiloja.

H: No, näätkö tarpeelliseksi, että näitä [tietoja toimeentulosta jne.] tulis kerätä esimerkiksi vuosittain tai laatia ihan selvitystä näiltä liiketoimintakiellosta olevilta heidän toimeentulostaan?

V2: Ei oikein näkis. Hirveen vaikea arvioida, kun en ole niitä tehnyt. Mutta tuota, pikkuisen olen sitä mieltä, että jos on selvä rikkominen, niin se tutkitaan. Mutta jos näitä pelkkiä selvityksiä, niin nämä on näitä toimintatynnyreitä. Ja kyllä sieltä selityksiä löytyy näiltä vejjareilta. Että tuota, ehkä se on... Joo, en... En hirveesti uskalla sanoa... Mutta epäilen, että onko sillä [kuulustelulla] mitään merkitystä...

---

²⁹⁸ Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella. Ryhmätöiden purku aiheesta ”Liiketoimintakiellon valvonnan ongelmat ja ratkaisut”.

²⁹⁹ Laki liiketoimintakiellosta 1985/1059, 21a §.

³⁰⁰ Valvojien omat ilmoitukset. Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous Turku–Tukholma–Turku -risteilyllä 10.–11.2.2005, M/S Amorella.

Poliisit kertovat vastauksissaan rekisteritarkastuksista valvontatyön apuna. Usein näitä rekistereitä ei yksilöidä tarkemmin, vaan kysyttäessäkin niistä puhutaan niinä yleisinä ja tavallisina. Useimmiten kyseessä ovat kuitenkin esimerkiksi kaupparekisteri, ajoneuvorekisteri ja poliisin omat rekisterit, joiden avulla valvova poliisi saa käsityksen valvottavan mahdollisista yritys- ja omaisuus- ja rikoskytkennöistä. Rekisterien ongelmaksi tiedostetaan se, etteivät ne anna esimerkiksi bulvaanien käytön takia totuudenmukaista kuvaa valvottavan taloudellisesta tilanteesta ja esimerkiksi kaupparekisterissä olevia tietojen huomautetaan olevan usein virheellisiä. Kaupparekisteritietoihinhan on kohdistunut viime aikoina myös runsaasti julkista kritiikkiä³⁰¹.

Edellä kerrotulla tavalla poliisit pitävät hyvin tärkeänä valvontakeinona kiellossa olevien aktiivista seuraamista, ”postaamista”. Toisaalta tämän valvontatavan käytön vähäisyys on voimakkaasti sidoksissa valvonnan resursseihin. Valvonnan niin sanottujen rutiinien, kuten alkukuulustelujen, kerrotaan sujuvan nykyisillä resursseilla kohtuullisen hyvin. Kiellossa olevien aktiivinen seuraaminen tulisi syömään kuitenkin työtunteja aivan eri tavalla kuin kiellossa olevien kuulustelut poliisilaitoksella. Jotta aktiiviseen valvontaan voitaisiin siirtyä, tarvittaisiin poliisien mukaan valvontatoimeen huomattavia resurssilisäyksiä tai, kuten edellä esittelin, valvonnan tehokasta kohdentamista. Resurssipulan lisäksi kieltoon määrättyjen joukon jatkuva kasvu tekee haastateltujen mukaan aktiivisen valvonnan nykyisin voimavaroin mahdottomaksi. Valvonnan painopisteen muuttaminen herättää toisaalta poliisien joukossa epäilyjä siitä, onko laajennettu valvonta enää lainkaan poliisityötä. Usea vastaaja toteaa, että poliisin pitäisi tutkintaviranomaisena keskittyä uusien rikostapausten paljastamiseen, ei vanhojen juttujen valvomiseen. Jos valvontaa laajennetaan ilman kohdentamista aktiivisen seurannan suuntaan, se merkitsee haastateltujen mukaan yksikkötasolla merkittävää resurssien siirtoa uusien juttujen tutkinnasta vanhojen juttujen valvomiseen.

Lainsäädännössä liiketoimintakiellon valvonta on säilytetty yksin poliiseille. Haastattelemani poliisit olivat valmiita ainakin jakamaan valvontavastuuta ja -velvollisuutta. Osa sanoi jopa, ettei valvontavastuun tulisi kuulua lainkaan poliisille. Toisaalta korvaavan valvontaviranomaisen nimeämistä ei pidetty helppona.

H: Joo, no nythän tämä tuli poliisinvalvontavastuulle vuonna 1998 tällä lakiuudistuksella niin tota, jos mietti ihän... Niin onko poliisi nyt ensinnäkin oikea viranomainen vastaamaan yksin tästä liiketoimintakiellon valvonnasta?

V3: No joskus tuntuu, että vois sitä olla joku muukin. En kyllä tiedä sitten kuka.

H: Jaa

V3: No niin, miten se oikein... en en... toisaalta kyllähän se poliisikin siinä näkee ja kuulee jotakin.

---

³⁰¹ Ks. esim. Helsingin Sanomat 15.8.2004, A6.

Valvontavastuuta oltiin erityisen mielellään lisäämässä verottajalle ja ulosotolle.

V2: (- -) Liiketoimintakiellon valvonnasta minä olen pikkuisen kyseenalaistanut, että onko se loppujenlopuksi poliisiviranomainen se lainkaan. Tarviiko se sitten siinä [olla] valvontaviranomainen. Kallistuisin siinä kyllä tuonne verottajan puolelle...

H: No tähän tuli poliisin valvontavastuulle tää liiketoimintakiellon valvonta vuonna 1998 lainsäädäntömuutoksen myötä. Onko poliisi oikea viranomainen sun mielestä vastaamaan yksin tästä valvonnasta?

V4: No yksin en voi sanoa yksin, totta kai jos ajatellaan, mistä syistä on määrätty liiketoimintakieltoon ja näin, niin myöskin tietysti veroviranomaisten, ulosottoviranomaiset ehkä enemmän mukana (- -)

Tärkeiksi valvonnan yhteistyökumppaneiksi lähes kaikissa vastauksissa nostetaan verottaja ja lähes yhtä monessa ulosotto. Muita mainittuja ovat muun muassa TE-keskukset, tullit, patentti- ja rekisterihallitus ja Finnvera (Suomen virallinen vientitakuulaitos). Vastaajat korostavat, että erityisen tärkeää olisi parantaa viranomaisten keskinäistä tiedonvaihtamista liiketoimintakiellossa olevista henkilöistä. Vastauksissa esiintyy halua lisätä muiden viranomaisten ilmoitusvelvollisuutta poliisin suuntaan, jos ja kun he törmäävät kiellossa olevaan henkilöön elinkeinotoiminnan parissa. Keskeisenä keinona valvonnan parantamiseksi pidetään muiden viranomaisten hallinnoimien rekistereiden ja muiden tietojen avaamista nykyistä paremmin poliisien käyttöön. Muiden viranomaisten valvontavelvollisuuden tai ilmoitusvelvollisuuden mukanaan tuomien vaikutusten selvittäminen olisi poliisihaastatteluidenkin perusteella keskeinen jatkotutkimuksen aihe.

Vaikka jotkut vastaajat ovat valmiita siirtämään valvontavastuun jopa kokonaan pois poliisilta, toiset toivat esille poliisin laajat valtaoikeudet hyvänä valvonnan keinona. Osa haastateltavista koki poliisin roolin keskeisenä nimenomaan liiketoimintakieltojen rikkomisten tutkintaviranomaisena, mutta yleisen valvonnan he jättäisivät mieluusti osin esimerkiksi verottajan tehtäväksi. Toisin sanoen poliisiviranomainen voisi vastaajien mukaan tarttua suitsiin vasta silloin, kun muiden viranomaisten valvontamenettelyissä on havaittu mahdollinen kiellon rikkominen. Tämän jälkeen poliisi voisi hoitaa kuulustelut ja muut tutkintatoimet. Tätä ajattelumallia voivat selittää osaltaan poliisikulttuurin piirteet, joita on kutsuttu *toimintahakuisuudeksi ja käytännöllisyydeksi*. Ensiksi mainittuun liittyy tietyn jännittävyyden ja toiminnallisuuden hakeminen työskentelytapoihin. Käytännöllisyydellä tarkoitetaan puolestaan konkreettista, anti-teoreettista lähestymistapaa poliisityöhön.³⁰² Useiden poliisitutkimusten mukaan käsityöläisyyden voi sanoa kuvaavaan poliisin ammattikuntaa paremmin kuin professionaalisuuden. Ammattiosaamisen ajatellaan perustuvan asioihin ratkaisemiseen tässä ja nyt. Poliisit ovat kiinnostuneita pääsemään asioissa nopeasti eteenpäin ilman vaivalloista taustaja valmistelutyötä³⁰³. Tämä on tietenkin vain yksi selitystapa poliisien nuivalle suhtautumiselle liiketoimintakiellon hallinnolliseksi koettua valvontaa kohtaan. Paperinmakuiset työt jätettäisiin mielellään muiden viranomaisten kuten verottajan tehtäviksi. Rekisteriselausten

---

³⁰² Reiner 2000, 101.

³⁰³ Korander 2004, 15.

sijasta poliisille sopivana työnä pidetään varsinaista rikostutkintaa sen jälkeen, kun on löydetty jo syytä epäillä rikollista toimintaa tapahtuneen.

Jos ja kun poliisiin on kuitenkin jatkossakin toteutettava valvontaa, tehokkaimpana tapana haastateltavat pitivät kiellossa olevien aktiivista tarkkailua. Poliisien uskoa ”postaamisen” tuloksellisuuteen pidän luottamuksena perinteisen ja toiminnallisen poliisityön toimivuuteen. Haastatteluissa ilmenikin huoli siitä, ettei valvonta saa muuttua liian hallinnolliseksi. Poliisin laajoja toimivaltuuksia toteuttaa monipuolista valvontaa pidettiin hyvänä keinona ehkäistä hallinnollistumista. Tulkintani mukaan haastatellut tarkoittivat hallinnollistumisella tässä yhteydessä valvonnan muuttumista vain rekisterien ja muiden paperidokumenttien seuraamiseksi, kun haastateltujen mielestä tehokkainta valvontaa olisi kuitenkin kiellossa olevien aktiivinen tarkkailu esimerkiksi epäillyn liikeyrityksen läheisyydessä.

Vastapainoksi niille vastauksille, joissa muiden viranomaisten roolin toivotaan kasvavan, osa haastateltavista huomauttaa, että poliisilla on paras kokemus ja kokonaisnäkemys valvonnan toteuttamisesta. Valvontatyön tiimoilta ollaan valmiita vaatimaan poliisille lisää toimivaltuuksia:

H: Joo, aivan. No tota, onks poliisi oikea viranomainen vastaamaan yksin tästä liiketoimintakiellon valvonnasta?

V13: Mun mielestäni ei, mun mielestäni ei. Tai sitten pitäis olla enemmän valtuuksia mennä kattomaan eri hallintoalarekistereistä.

Silloinkin kun poliisiin halutaan olevan päävastuussa valvonnasta, muilta viranomaisilta haluttiin tukea valvonnan tehostamiseen.

V15: No kyllä mä sanon, että poliisi ehkä kantakoon sen päävastuun siinä, koska sitten rikkomisetkin on poliisin tutkittavana. Mutta (-) on tehnytkin siitä esityksiä siitä nimenomaan, että valvontavelvoitetta lisättäis näille muille viranomaisille. Ei pelkästään valvontaoikeutta tai ilmoitusoikeutta vaan ilmoitusvelvollisuus. Tällä me saatais huomattavasti kattavammaksi tämä, uskottavammaksi tämä valvonta.

H: Koetko kuitenkin, että poliisi on hyvä päävetojuhta tässä?

V16: No, kyllä mun mielestä niin kun se on ihan hyvä. Vaikee kuvitella, että jos se jollekin muulle annettas, että toimis läheskään tällä tasolla kuin nyt.

Puhuttaessa tehokkaasta valvonnan toteuttamisesta joukosta erottuvat ne poliisimiehet, jotka edustivat selkeästi professionaalista suhtautumista liiketoimintakiellon valvontaan. Tasokkaimmillaan tämä tarkoittaa moniportaista pohtimista sen suhteen, millaiset valvontakeinot kutakin valvottavaa kohtaan on suunnattava. Alkukuulustelua pidetään tällöin hyvänä keinona kartoittaa tilannetta, josta lähdetään liikkeelle. Tässä yhteydessä arvioidaan onko kyseessä liiketoiminnassaan töpeksinyt henkilö, joka ei selkeästi uskalla jatkossa koskea yritystoimintaan pitkällä tikullakaan vai onko kyseessä selvä taparikollinen, joka tulee yrittämään bisneksen pyörittämistä kielloista huolimatta.

6.6. Yleinen suhtautuminen ministeriön määräykseen

Haastatellut suhtautuvat ministeriön uuteen syyskuun 2004 antamaan määräykseen pääasias-
sa myönteisesti, vaikkei sen vaikutuksia oltu jo edellä esittelemälläni tavalla kaikin osin oltu
ehditty vielä miettiä. Tuoreeltaan uuden määräyksen keskeisin vaikutus näyttäisi olevan, että
se on tuonut liiketoimintakiellon valvonnan merkitystä esille ja profiloi valvonnan roolia
valvonnasta vastaavan poliisikunnan parissa. Haasteltujen mukaan määräys tuo jo sinällään
ryhtiä toimintaan ja on hyvä, että valvonta-asiat on nostettu keskustelupöydälle poliisihallin-
nossa.

H: Kun te ootte sentään siihen ohjeistukseen tutustunut, niin onko sieltä noussut jotain erityisen hyvää tai huonoa?

V5: (- -) vähänhän se antaa ryhtiä niin kun entiselle miehelle täysi vatsa (- -)

Haastateltuja mukailleen nykyisellään on *aika monta tapaa hoitaa (VI)* liiketoimintakiellon
valvontaa. Ohjeistuksen uskotaan yhtenäistävän näitä valvontakäytäntöjä ja siten tehostavan
kiellossa olevien seurantaa.

*V2: Kyllä mä uskoisin, uskon, että sillä tulee olemaan... No ei tietenkään meidän osalta ole ehtinyt [vaikut-
taa], mutta uskoisin, että se tulee jatkossa vaikuttamaan. Mutta se miten se sitten täällä järjestetään... Sil-
lä on tehostava vaikutus.*

H: Mitä kautta se tämä tehostava vaikutus voisi niin kuin tulla?

*V2: Luulisin, että kun se on enemmän säännöllisempää ja säädeltyä, niin tota ehkä sitä tulee niin kuin teh-
tyä ehkä paremmin.*

Vastauksissa näkyy myös jälleen jakautuminen ”meihin ja muihin”: Osa haastateltavista toteaa, ettei tuore määräys muuta heidän yksikössään käytännössä mitään, mutta että se on var-
maan omiaan selkiyttämään valvontaa yleisellä tasolla ja asiat huonommin hoitaneissa yksi-
köissä. Osaselityksenä tällaiselle suhtautumiselle voinee pitää myös sitä, että osa haastattele-
mistani henkilöistä on ollut mukana kommentoimassa tuoreinta ministeriön määräystä sen
laadintavaiheessa. Asiakirjan kommentointiin osallistuneet henkilöt kertovat voineensa osal-
taan tuolloin esittää määräykseen sellaisia näkökohtia, jotka ovat nähneet omilla alueillaan
toimiviksi. Määräyksen laadintaan osallistui keväällä 2004 noin kymmenkunta liiketoiminta-
kiellon valvonnan kanssa tekemisissä ollutta poliisia. Käytännössä he olivat liiketoimintakiel-
lon valvoja ja heidän esimiehiään. Tutkimuksessani haastattelin neljää näistä henkilöistä.
Määräyksen alustaminen tarkoitti käytännössä poliisin osallistumista keväällä 2004 työkokou-
kseen, jonka yhteydessä käsiteltiin valvonnan tilaa, sen tehostamiskeinoja ja keskusteltiin
määräyksen uudistamisesta. Uuden määräyksen lopullisesta laadinnasta vastasi selvitysmies
Pasi Hyvätti. Tapaamisen pohjalta laadittu määräysluonnos kiersi vielä kesän 2004 aikana
lausuntokierroksella työkokoukseen osallistuneilla henkilöillä, keskusrikospoliisissa ja lää-
nihallituksissa.

*H: No itsekin viittasit tuohon, että ministeriö antoi just syyskuun alussa uuden määräyksen tai ohjeistuksen
tähän liiketoimintakiellon tutkintaan ja valvontaa liittyen. Tietysti se on aika tuore, mutta onko se ehtinyt ai-
heuttaa muutoksia teidän valvontakäytännöissä?*

*V1: Ei. Sehän on semmonen, mitä me käytännön työntekijät silloin mietittiin silloin siellä ja sen mukaan se
on laadittu ja siten me ollaan itse asiassa jo toimittu.*

6. Poliisahaastattelujen analyysi

H: Niin joo. Eli tota te ootte jo ennen tätä ohjeistusta noudattanut sitä?

V1: Niin kyllä. Otettu vähän omavaltaisuuksia.

H: Eli se ohjeistus on sinällään tuttu?

V1: On oltu valmistelemassa.

H: Pidätkö tätä ohjeistusta tarpeellisena?

V1: Joo kyllä. Oli muuten aika monta tapaa hoitaa (- -)

V1: (- -) Sehän on semmonen, mitä me käytännön työntekijät silloin mietittiin, silloin siellä ja sen mukaan se on laadittu ja siten me ollaan itse asiassa jo toimittu.

Määräyksen vaikutusten tutkimista hankaloittaa luonnollisesti sen tuoreus. Tämä koskee etenkin niitä haastateltavia, jotka eivät olleet itse mukana määräyksen laatimisessa. Toteutin haastatteluni kuitenkin marraskuun alun ja joulukuun alun välisenä aikana, jolloin haastattelemani poliiseilla oli ollut jo noin kahden tai kolmen kuukauden ajan aikaa tutustua määräykseen. Merkitykselliseksi tämän ajan tekee se, että ministeriön määräys tulee voimaan sinä päivänä, kun se on kirjattu, eli tässä tapauksessa 1. syyskuuta 2004.

H: Aivan. Onko tässä ministeriön ohjeistuksessa, oletko siihen niin perehtynyt, että osaisit sanoa, jotain puutteita?

V10: En ole niin hyvin perehtynyt, että mä siinä mitään suurempia puutteita osaisin osaisin sanoa. Että tota nii, en nyt kyllä sillä tavalla ole. Ja nyt kun tää on silleen suhteellisen tuore kirje, niin sanotaan nyt, että se tuota ei ole nyt vielä ole toteutunut sellaisenaan, että sen perusteella osais sitten sanoa jotakin tuota niin niin...

V14: Se on niin tuore, että... Mä uskon, että kaikki ei oo ees tutustunut sen sisältöön.

Määräyksen tuntemus tai ainakin sen ”syvälinen” pohtiminen vaihteli yksiköittäin. Toki kaikki haastattelemani henkilöt ovat lähtökohtaisesti liiketoimintakiellon valvonnan asiantuntijoita, joten joka tapauksessa heillä on kokemusta ja tietoa valvonnan toteuttamisesta siitä huolimatta, että uuden ohjeistuksen mukaiset yksityiskohdat olivatkin osin hahmottamatta.

Haastatellut toivovat kuitenkin, ettei määräys jäisi vain kirjelmäksi ja keskustelunavaukseksi vaan, että se tuottaisi myös toimenpiteitä käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi.

V4: (- -) No ainakin itse pidän sitä hyvinkin tarpeellisena ja tota noin kuten oli tuossa puhettakin, että tämmöstä jonkinmoista koulutusta ja linjojen yhtenäistämistä. Ja näin kyllä minä pidän sitä tarpeellisena, että tota noin, että missään tapauksessa ei saa jäädä siihen ministeriön kirjelmään, vaan myöskin näitä asioita tehdään ja hoidetaan.

6.7. Uuden määräyksen yksityiskohdat

Yhteenvedona poliisille vastuutetun ja sittemmin määräyksiin ohjeistetun valvonnan tavoitteiksi luokittelin jo edellä työssäni (luvussa 3.2.) valvonnan tehostamisen, yhdenmukaistamisen, varmentamisen, selkeän vastuuttamisen, valvonnan keskittämisen ja sen liittäminen nykyistä paremmin ”muun poliisitoiminnan” yhteyteen. Tuoreimmassa ministeriön määräyksessä näihin tavoitteisiin tähdätään valvonnan keskittämällä alueellisiin yksiköihin, ”kenttämiesten” roolia vahvistamalla ja liiketoimintakiellon kirjaamiskäytäntöjä varmistamalla. Tässä alaluvussa käsittelem näiden määräyksen yksityiskohtien vaikutuksia käytännön poliisityöhön.

Määräyksellä liiketoimintakiellossa olevien valvonta keskitettiin yksittäisten kihlakuntien sijasta alueellisiin talousrikostutkintayksiköihin. Myönteisenä vaikutuksena voidaan pitää ensinnäkin jo sitä, että nyt kaikissa kahdeksassatoista alueellisessa yksikössä on valvontaan nimetyt henkilöt³⁰⁴. Haastateltujen vastauksissa valvonnan keskittäminen saa pääasiallisesti kannatusta, koska paikallisilla kihlakunnilla ei uskota olevan tarvittavaa asiantuntemusta valvonnan toteuttamiseen. Toinen osa vastaajista ei kuitenkaan osaa muodostaa tästä asiasta selvää mielipidettä, vaan vastaajat totesivat, että myös paikallisessa valvonnassa on omat hyvät puolensa. Kolmantena näkemyksenä nousevat esille maantieteelliset etäisyydet keskitetyn valvonnan ongelmana: aluetason valvontaa pidetään mahdottomana, koska valvottavat asuvat käytännössä useiden satojen kilometrien päässä valvontaa toteuttavasta poliisiyksiköstä. Vastaajat, jotka kannattavat keskitettyä valvontaa maantieteellisistä etäisyyksistä huolimatta, huomauttavat, että paikallisen valvonnan edut voidaan saavuttaa pitämällä toimivat yhteydet kihlakuntiin ja pyytämällä niistä tarvittaessa apua.

Valvonnan keskittämistä alueelliselle tasolle perustellaan erityisesti talousrikostutkintaan erikoistuneiden poliisien ammattitaidolla. Alueellisten talousrikostutkintayksiköiden tutkijoiden koetaan olevan paikallispoliiseja paremmin orientoituneita valvonnan toteuttamiseen:

H: No sitten, jos puhuu noista ohjeistuksen joistakin erityispiirteistä, niin siinähan nyt nimenomaan tämä valvontavastuu sitten osoitettiin alueellisille talousrikostutkintayksiköille eikä paikallisille kihlakunnille, miten näet tämän?

V10: Mä näen sen positiivisena. Mä näen sen sillä tavalla positiivisena seikkana, että tällä keskitetyllä järjestelmällä tätä työtä päätoimisesti tekeville henkilöille saadaan muodostumaan koko tätä talousaluetta koskeva kuva näistä tuota liiketoimintakieltoon määrätyistä (- -). Että ongelmahan on se, että kun noissa yksittäisissä poliisilaitoksissa varsinkin täällä haja-asutusalueella toimittaessa ei ole päätoimisia talousrikostutkijoita, niin siellä tietysti tämän tiedon jääminen sitten yhdelle tutkijalle saattaa aiheuttaa sen, että se ei niin sanotusti kosketa silloin, kun sen pitäis koskettaa (- -).

Kaikilla alueilla valvonnan keskittyminen alueelliseen yksikköön ei tuo mitään muutosta vallitsevaan käytäntöön, sillä valvonta on jo aiemmin hoidettu paikallistason sijasta alueellisesti:

---

³⁰⁴ Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavat poliisipiirit, tutkinnanjohtajat ja tutkijat 2005.

6. Poliisahaastattelujen analyysi

V13: Minä näen sen erittäin hyvänä, koska meillä se on ollut koko ajan näin, että se on ollut täällä[alueellisella] ryhmällä. Ja niin kun kerroin, meillä on tässä muutama kihlakunta, koska kyllä kuitenkin talousrikostutkinnassa mukana olevat ovat motivoituneita tähän omaan alaansa niin paljon, että se varmaan tulee paremmin hoidettua, kun mitä se tulisi hoidettua, jos sellaiset on valvonnassa, joilla ei ole talousrikostutkinta vastuulla.

Alueellisissa yksiköissä uskotaan olevan asiantuntemusta ja tietämystä enemmän kuin kihlakuntatasolla. Tämä käsitys selittyy osittain sillä, että kaikki haastattelemani henkilöt ovat nimenomaan alueellisen tason valvontavastuussa liiketoimintakieltojen suhteen ja on luontevaa, että he arvostavat omaa osaamistaan. Vastaukset voi liittää mielestäni osaksi Alvesalon tutkimuksessaan käsittelemää talousrikostutkijoiden ”alakulttuurista”, jossa korostuu oman alan erikoisosaamisen korostaminen suhteessa perinteistä poliisityötä tekeviin. Talousrikostutkijat pitävät omaa erikoisalaansa samanlaisena poliisityönä kuin muutkin ja arvostavat omaa osaamistaan³⁰⁵, vaikka heitä poliisiorganisaation sisällä saatetaankin kutsua sandaali- ja villatakkimieheksi, jotka eivät tee ”oikeaa poliisityötä”, kuten Alvesalo tilannetta kuvaa³⁰⁶. Tätä taustakäsitystä vasten on perusteltua, että talousrikostutkijat korostavat hallitsevansa talousrikollisten valvonnan paremmin kuin kihlakuntien talousrikoksiin erikoistumattomat poliisit. Seuraavat lainaukset ovat haastateltavien mielipiteitä kihlakuntien poliisien taidoista liiketoimintakieltojen valvonnan suhteen:

V1: Ei niillä läheskään kaikilla ole ammattitaitoa siihen.

V7: (- -) Kyllä me jonkinlaisia päällekatsojia kuitenkin katsomme olevamme.

V16: Koska tavallaan eivät ne täällä X läänissä myöskään tee vaativaa talousrikostutkintaa, eivätkä tee liiketoimintakieltojen tutkintaa, jolloin tällainen johdatus tähän valvontaa-aiheeseen heiltä puuttuu ja sitä kautta he ovat vähän ulkona tästä asiasta. Ja se on vähän ammattitaitokysymyksenkin. Mun mielestä sen pitää olla alueellisella yksiköllä keskitettynä.

Vastauksissa otetaan huomioon myös pienten poliisilaitosten resurssit, joissa niin sanotusti tuloksia tuottamattoman valvonnan väitetään jäävän helposti muiden tehtävien hoitamisen alle. Toisaalta paikallisesti hoidetun valvonnan vahvuutena pidettiin ihmisten tuntemista.

V11: (- -) Kyllä se paikallinen poliisi melkein paremmin tietää kaverin ja tuntee, että mitä se siellä häärii ja tekee, että siitä, että se kyllä vähän tota nurinkurista, että se siirretään tänne tiettyihin yksiköihin, kun ei tunne eikä tiedä paikasta juuri mitään, että se ei välttämättä kyllä ole mikään parannus.

Tosin yksi haastateltava nostaa alueellisella tasolla keskitetyn valvonnan erinomaiseksi asiakasi juuri pienissä kihlakunnissa, joissa ihmiset tuntevat hyvin toisensa. Perustelut olivat hyvin inhimilliset:

V14: (- -) Kuvitteles nyt, että ollaan pienessä kihlakunnassa, naapurin kaveri määrätään tota liiketoimintakieltoon ja sulle tulee valvonta ja sun pitäis seurustella sen kanssa. Se on aika ikävää.

H: Aivan aivan.

V14: Se naapurin kaveri ei varmaan pidä niin pahana, kun joutuu tulemaan tämmösessä isommassa paikassa [maakunnallisessa yksikössä] käymään ja selvittämään niitä tulojaan ja menojaan. Se voi olla, että jos sultakin naapuri kysyis, että mitä sä tienaat ja kuules, kun sut on määrätty liiketoimintakieltoon, että

---

³⁰⁵ Alvesalo 2003a, Study 3, 24.

³⁰⁶ Alvesalo 2003b, 4.

missä sää puhastelet, ja kuitenkin sä joudut kirkkain silmin valehtelemaan sille päin näköö, joo että kyllä tää näin on ja kun asia ei kuitenkaan niin oo.

Talousrikostutkijoiden oman ammattitaidon arvostaminen tulee esiin myös vastauksissa, joita annetaan kysymykseen poliisien suhtautumisesta tuoreen määräyksen kohtaan, jossa halutaan tehostaa liiketoimintakiellossa olevien henkilöiden ottamista huomioon myös muun poliisitoiminnan yhteydessä. Tällä määräyksen kohdalla halutaan tehostaa liiketoimintakiellon valvontaa kenttätasolla esimerkiksi siten, että kiellossa olevat huomioidaan aiempaa tarkemmin liikenneratsioissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ratsiaa pitävän poliisipartion tulisi havaita poliisin tietojärjestelmästä, kun ratsiassa on liiketoimintakiellossa oleva henkilö. Tällöin partio voi tarkkailla vaikkapa minkälaisella autolla kiellossa oleva henkilö on liikenteessä. Haastateltujen mielipiteet jakautuvat tämän valvontatoiminnon osalta selkeästi kahtia: Toisten mukaan tällainen huomioon ottaminen esimerkiksi liikennevalvonnan yhteydessä tehostaa valvontaa ja tuo sille valvottavienkin silmissä nykyistä enemmän näkyvyyttä ja uskottavuutta. Tällaisia *kenttäsilmiä* (8) pidetäänkin kaikin puolin hyvinä herättelijöinä valvottavien suuntaan. Valvottavat saavat tienpäällä ratsiassa konkreettisen esimerkin siitä, että poliisi on kiinnostunut heidän toimistaan ja omistuksistaan. Osa haastatelluista on puolestaan sitä mieltä, ettei kentällä työskentelevillä poliiseilla ole riittäviä valmiuksia puuttua mainittuihin tilanteisiin, koska heillä ei ole tarvittavaa tietämystä liiketoimintakiellosta. Tiukimmillaan näiden kenttämiesten puuttumisen tilanteeseen pelätään vain hankaloittavan valvontaa:

V2: Se on ihan höpö höpöä. (-) Jos se tavataan ratsiassa, ja vaikka se kuinka joku lamppu syttyy tai joku varomerkki siinä [tieto-]järjestelmässä, että tämä on liiketoimintakiellossa. Käytännössä sillä ei ole mitään merkitystä. Jos joku liikkuva käsipystymies pysäyttää tuolla, niin mitä se kysyy? Sillä voi pilata asia. Siis päinvastoin sillä voi pilata. Sillä voi pussilastillinen virolaisia huijareita, jotka on bulvaaneja tuota ja silloin se viimeistään siinä vaiheessa muuttaa keinoja sitten. Nämä on tällaisia aivan höpö höpö hommia. (-) Minä näen tämän kyllä näin.

Kenttämiesten osallistumista valvontaan käsitellään osittain samoin sanankääntein kuin paikallisten kihlakuntien toteuttamaa valvontaa aiemmin. Tällaisen valvonnan onnistumista pidettiin *kaukaa haettuna* (V3), mutta sinänsä kannatettavana ideana, jos poliisimiehet kentällä vain osaisivat sitä tehdä. Tällä hetkellä kaikki eivät usko tätä osaamista löytyvän. Osaamisen kehittämistä pidetään ennen kaikkea kenttämiesten koulutuskysymyksenä.

Syyskuussa 2004 annetussa ministeriön määräyksessä kiinnitettiin erityistä huomiota valvontailmoitusten kirjaamiskäytäntöön ja valvottavien syöttämiseen etsintäkuulutusrekisteriin. Vuoden 1999 määräyksen (SM-1999-284/Tu-413) mukaan sekä liiketoimintakiellon edellytysten tutkinnasta että mahdollisesta liiketoimintakiellosta syötettiin tiedot poliisin RIKI-rikosilmoitusjärjestelmään liiketoimintakiellon edellytyksiä tutkineen poliisilaitoksen toimesta. Tiedot tuomioistuimen langettamista liiketoimintakielloista paikalliset yksiköt saivat Oikeusrekisterikeskuksesta. Paikalliset poliisiyksiköt vastasivat myös asianmukaisen ilmoituksen tekemisestä etsintäkuulutusrekisteriin. Jos valvottava vaihtoi valvonnan aikana pysyvästi oleskelupaikkakuntaansa, liiketoimintakiellon edellytysten tutkinnasta vastanneen tutkinnajohtajan tuli ilmoittaa tästä muutosta kyseisen uuden asuinpaikkakunnan poliisiyksikölle. Näin valvontavastuu siirtyi uudelle kihlakunnalle.

Uuden ministeriön määräyksen mukaan alueellisten yksiköiden sijasta keskusrikospoliisi huolehtii reaaliaikaisesti liiketoimintakieltoon määrättyjen henkilöiden osalta valvontailmoituksen kirjaamisesta RIKI-tietokantaan, etsintäkuulutuksen laatimisesta ja syöttämisestä tietojärjestelmään sekä tiedon välittämisestä valvonnasta alueellisesti vastaavaan yksikköön sen jälkeen, kun on saanut tiedot Oikeusrekisterikeskuksesta. Valvonnan aikana ilmitulleet tiedot valvova yksikkö kirjaa tämän keskusrikospoliisin tekemän ilmoituksen jatkoksi. Valvontavastuun vaihtuminen tapahtuu samalla periaatteella kuin aiemminkin: valvottavan oleskellessa pysyvästi toisen alueellisen talousrikostutkintaryhmän alueella ensin valvontaa toteuttanut yksikkö tekee ilmoituksen valvontavastuun vaihtumisesta. Käytännössä tämä tarkoittaa merkintää RIKI-järjestelmään ja ilmoitusta uudelle valvovalle yksikölle. Uuden, valvontaa toteuttavan poliisiyksikön on huolehdittava asiasta laaditun etsintäkuulutuksen valvojatietojen päivittämisestä.

Haastatteleman poliisit suhtautuvat kirjaamisjärjestelmän uudistamiseen pääosin hyvin myönteisesti. Uuden toimintatavan todetaan yhtenäistävän kirjaamiskäytäntöjä ja nopeuttavan tietojen päätymistä poliisirekistereihin. Aiemman, kunkin valvontaa suorittaneen paikallisen poliisiyksikön vastuulla olleen kirjaamiskäytännön koetaan olleen epävarma ja nykyistä hitaampi. Tietojen päätyemisessä oikeusrekisterikeskuksesta paikallisyksikön kautta rekisteriin oli yksikkökohtaisia ajallisia eroja. Vastajat kertovat tapauksista, joissa liiketoimintakiellon valvonnat eivät koskaan päätyneet asianmukaisesti rekistereihin. Syy kirjaamisen takkuiluun oli valvontaa suorittaneissa poliisilaitoksissa.

V7: No sillä [nykyisellä kirjaamiskäytännöllä] varmistetaan, että ne hommat tulee ainakin kirjattua, joku tällöinen keskitetty systeemi oli luotava. Että kyllä minä sen nään ihan niin kuin hyvänä.

Uutta kirjaamistapaa pidetään hyvänä siksi, etteivät oikeusrekisterikeskuksen virkailijat menisi aivan sekaisin toimittamiensa papereiden kanssa. Oma aiempaa kirjaamiskäytäntöään sen sijaan kukaan vastaaja ei kyseenalaistanut.

V14: Se on hyvä sen takia, että katos kun nehän meni siellä Oikeusrekisterikeskuksessa (- -) niin nehän meni ihan solmuun. Ja nyt kun se menee yhtä putkea pitkin, niin KRP:ssä on se jätkä, joka jakaa sitten [tiedot valvottavista henkilöistä eteenpäin]. Nyt se tulee hoidettua paljon paremmin, kun ennen piti aina etsiä ne toimintakieltoon määrätyt, niin mullekin tuli Luottolista [-lehti], mistä mä jouduin hakee ne aina.

”Muissa yksiköissä” vastaajat tietävät tapahtuneen laiminlyöntejä sikäli, että tiedot yksikön alueelle määrätystä kielloista eivät ole päätyneet asianmukaisesti rekistereihin. Tällöin rekisteröimättömiin tapauksiin ei myöskään mitä todennäköisimmin kohdistunut minkäänlaista valvontaa. Vastajat luottavat pääosin uuden keskitetyn keskusrikospoliisivetoisen järjestelmän ratkaisevan kirjaamisessa olleet puutteet.

V16: (- -) Vanhakin ohje tai määräys oli, että kaikki liiketoimintakiellossa olevat henkilöt pitää poliisin rekistereihin laittaa, eli sinne etsintäkuulutusrekisteriin, niin tämäkin oli laiminlyöty aika huomattavissa määrin (- -) Lähtökohtana oli se, että sinne [uuden kirjaamiskäytännön myötä] tulisi kaikki, eli valvonta ainakin siltä osin kohdistuisi kaikkiin.

Vastaajien joukkoon mahtuu pari soraääntä, joiden mukaan uusi kirjaamiskäytäntö tuo tapausten kirjaamisen vain turhaa monimutkaisuutta. Vastajat pitävät keskusrikospoliisin roolia

kirjaamisessa turhana. Kirjaamisen kerrotaan onnistuvat alueellisenkin yksikön toimesta ilman, että keskusrikospoliisi sotkeutuu asiaan.

6.8. Estraditaiteilijoita ja reppanoita

Mielenkiintoinen teema, joka tuli käsittelyyn täysin etukäteen suunnittelemini kysymysten ulkopuolelta, oli valvovien poliisien suhtautuminen liiketoimintakieltoon määrättyihin henkilöihin. Teema on niin kiinnostava, että jälkikäteen ajatellen sen olisi voinut nostaa omaksi kysymyksekseen haastattelurunkooni (Esim. Miten kuvailisit liiketoimintakieltoon tuomittuja henkilöitä?) Toisaalta on tutkimuksellisesti jännittävää, että teema nousee esiin haastateltavien muihin kysymyksiin antamista vastauksista. Esiin tuodut käsitykset voi mielestäni jakaa kahteen pääasialliseen ryhmään. Toisen käsityksen mukaan liiketoimintakieltoon tuomitut ovat sääällittäviä ressuskoita, joiden valvontaan on oikeastaan turha haaskata resursseja.

V2: Että sikäli ne on helposti valvottavia, koska ne, eikä ole sellaista erityisalakaan, jota ne vois olla, mahdotonta, tai ei mahdotonta, kun totta kai kaikki on mahdollista, mutta ei oikein ole sellaista potentiaalia. (- -) Kuten jo sanoin aikaisemmin, että nämä tapaukset, joita meillä on ollut, niin niillä ei ole oikein ollut edellytyksiä jatkaa millään tavalla.

Tuomituista puhutaan hieman hilpeään sävyyn herroina, jotka pitää saada estradeilta pois, tai sitten veijareina, joilta löytyy kyllä loputtomasti selityksiä ja keksittyä tarinaa poliisien kuulusteluissa.

Toinen pääasiallinen lähestymistapa on kertoa liiketoimintakiellossa olevista liike-elämän ja talousrikosten monitaitajina, joiden perässä poliisin on suorastaan mahdotonta pysytellä. Toimiala ja asuinpaikka vaihtuvat niin tiuhaan, että poliisi voi nähdä vain vilauksia liikeyritysten lonkeroista.

V7: (- -) Koska kyllä se tiedetään, että harva niistä jää lepäämään laakereilleen sen jälkeen kun ne vapautuu linnasta ollessaan liiketoimintakiellossa. Kyllä ne... Minnekäs se koira karvansa kätkee. Kyllä se tavalla tai toisella homma jatkuu (- -).

V10: Nää tyyppisesti nää henkilöt, jotka meillä on niin sanotusti liiketoimintakieltoon määrättyjä, niin nämä on tällaisia, oisko sanoa näitesti lainausmerkeissä, monialayrittäjiä, joitten toiminta-alueena ei ole vain tämä oma maakuntamme, vaan ne toimivat niin kuin paljon tuolla Etelä-Suomessa ja pääkaupunkiseudulla, jolloin tietysti täältä käsin se valvonta on sattumanvaraisempaa. Eli ongelma on tämä, että nämä on tällaisia niin sanottuja monialayrittäjiä.

Liiketoimintakiellossa olevien jakautumisen poliisien puheissa karkeasti näihin kahteen ääri-ryhmään, erittäin taitaviin bisnesmiehiin ja toisaalta arkielämän luusereihin voi tietenkin ymmärtää niin, että ääripäät korostuvat luonnostaan haastattelutilanteen kuvailuissa. Mielestäni tähän ilmiöön on kuitenkin syytä tarttua jo aiemmin esittelemieni tietojen valossa.

Poliisien puheissa korostui valvonnan resursoinnin arviointi tapaus tapaukselta. Toisin sanoen poliisit esittivät näkemyksiä, joiden mukaan jokaisen kiellossa olevan valvonta tuli arvioida tilannekohtaisesti, ottaen huomioon aiempi henkilöhistoria ja kieltoa edeltävä yritystoiminta. Kiellossa olevien jakautuminen mainittuihin ryhmiin vahvistaa poliisien antamaa kuvaa tilannekohtaisesta valvonnan tarpeesta.

Valvonnan kannalta ongelmallisia tapauksia ovat yrityselämän konkarit, joiden yritystoiminta esiintyy poliisien puheissa lähinnä jatkuva uusien huijauskonstien suunnittelun areenana. Heidän kanssaan poliisilla on työmaata kylliksi. Toisaalta toinen keskeinen valvottavien ryhmä ovat ne henkilöt, jotka ovat ajautuneet hämäriin liiketoimiin ja niissä epäonnistuttuaan, kiinnijäätyään ja liiketoimintakiellon saatuaan ajautuneet täysin liike-elämän toimintamahdollisuuksien ulkopuolelle. Poliisien puheissa ryhmät näyttävät siinä mielessä samanlaisilta, ettei kummankaan valvontaan ole haastateltavien mielestä nykyisellään järkevää panostaa. Reppanat eivät poliisien mukaan saa kuitenkaan mitään järkevää elinkeinoelämässä aikaan, joten miksi valvoa heitä. Toisaalta taas *monialayrittäjät* ovat niin taitavia, ettei poliiseilla ole mielestään mahdollisuuksia nykyresursseilla pysyä heidän perässään. Ongelmana pidetään sitä, ettei toista ryhmää kannata valvoa ja toista ryhmää ei voida valvoa. Äkkiseltään tämä yhteenveto näyttää aika toivottamalta.

Ongelman ratkaisuksi näillä reunaehdoilla voi kuitenkin esittää priorisointia: valvontaa ei kannata suunnata reppanoiksi havaittuihin ja säästyneet resurssit voi kohdentaa työkseen talousrikollisuutta harrastaviin. Kohdentaminen voitaisiin kenties tehdä alkukuulustelujen ja rekisteritiedustelujen avulla saatavien tietojen perusteella. Tähän reseptiin en päädy vain muutamien haastateltujen esiintuomien luonnehdintojen vuoksi vaan siksi, että kuvaukset täydentävät jo aiempien teemojen käsittelyssä saatuja tietoja siitä, että liiketoimintakieltojen kohderyhmä on jakaantunut kahteen pääryhmään: ammattihuijareihin ja liiketoiminnassaan epäonnistuneisiin.

7. Johtopäätökset

7.1. Liiketoimintakiellon valvonnan tyypit

Metodiosuudessani kerroin tavoitteeni olevan teemoittelun kautta tyyppitellä liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavien poliisien näkemyksiä liiketoimintakiellosta, valvonnan ohjeistamisesta, valvonnan käytännöistä ja valvonnan ohjeistamisen vaikutuksista. Analyysiluvussani esittelin ne teemat, jotka osoittautuivat haastattelunauhoja purkaessani tutkimuskysymyksen kannalta antoisimmiksi. Samoin kerroin jo analyysilukuni alussa, että haastateltujen näkemykset ovat tiivistettävissä kahteen päänäkemykseen eli tyyppiin: **Skeptikoihin ja Luottavaisiin**. Seuraavassa esitän lainausmerkkien sisään merkittynä kummankin päätyypin esittämät havainnot tiivistettyinä kertomuksina. Korostan vielä, etteivät tyyppittelyt kuvaa ketään haastattelemaani poliisia yksilönä, vaan tyyppittelyt esittelevät aineistoani yleisellä tasolla. Kertomukset evät tee oikeutta yksilöille, sille todellisuuden kuvaukset olivat haastatteluissa monivivahteisempia, kuin miten ne voin tässä esitellä. Esittämiini kertomuksiin olen kerännyt sellaisia lähestymistapoja liiketoimintakiellon valvontaan, jotka toistuivat haastatteluissa ja jotka siten kuvaavat koko aineistoa.

Skeptikon näkemys liiketoimintakiellon valvonnasta:

”Liiketoimintakielto on rangaistuksena tehoton. Ensinnäkin sen rikkomisesta tuomittavat rangaistukset eivät ole riittäviä, koska rangaistusasteikko on vain sakoista kahteen vuoteen vankeutta. Käytännössä kiellon rikkomisesta saa kuitenkin vain sakkoja. Vielä vakavampi ongelma on kuitenkin se, ettei kielloa valvota nykyisellään oikeastaan mitenkään. Resurssit eivät riitä valvontaan ja vähäisetkin valvontatoimet, joita toteutetaan, ovat vain näennäisiä. Liiketoimintakieltojen määrän hurja kasvu ehkäisee toimivaa valvontaa: resurssit eivät yksinkertaisesti riitä. Kiellon valvonta kaatuu näistä syistä omaan mahdottomuuteensa. Kaiken kaikkiaan liiketoimintakiellon näennäisen valvonnan ainoana vaikutuksena voi olla vain se, että kiellossa olevat painuvat valvonnan pelossa talousrikoksineen entistä syvemälle harmaan talouden piiriin ’näky-mättömiin’. Toinen tehokas keino välttää valvojan poliisin kättä on käyttää laittomassa liiketoiminnassa bulvaaneja, joiden takana olevien liikemiesten paljastaminen on lähes mahdotonta.

Edellä mainituista syistä valvonta on turhauttavaa. Koko lakia liiketoimintakiellosta voi oikeastaan pitää torsona tai kuolleena kirjaimena. Näyttöä on mahdoton saada muun muassa bulvaanien käytön takia. Usein valvonnan vähäisetkin voimavarat ohjautuvat oikeuden rikollisten sijasta juuri näiden bulvaanien valvontaan. Viroon yrityksensä siirtävät liiketoimintakiellossa olevat suomalaiset lisäävät turhautumista. Motivatio-ongelmia aiheuttaa se, että valvonta on pitkälti paperien pyörittelyä, eikä toiminnallista valvottavien seuraamista. Toisaalta vähäisissä määrin toteutettu valvottavien aktiivinen postaaminenkin syö osaltaan vain työtunteja varsinaiselta poliisitoiminnalta eli uusien juttujen tutkimiselta.

Kiellon valvontaa varten ei ole oikeastaan saatu minkäänlaista koulutusta, mikä on tyyppillistä poliisihallinnossa. Valvonta vain tuli tehtäväksi ja pitkään ihmeteltiin, miten asia tulisi hoitaa. Nyt se tulee hoidettua minimikeinoin siten, että saadaan vain merkintä tilastoihin näennäisesti tehdystä valvonnasta. Minkäänlaisia resursseja ei ole palkkauksen tai henkilöstön lisäyksen muodossa osoitettu valvontatoimeen. Liiketoimintakieltojen määrän hurja nousu taitaa olla yllätys monelle hallintoportaalla istuvalle. Tuoreimpaan määräyksenkään liittyen ei ole ollut minkäänlaista koulutusta, jos satunnaisia kahvieskusteluja työpaikalla ei lasketa. Ja tuskinpa tuorein määräyskään asioita niin kovin paljon muuttaa.

Valvonta toteutetaan käytännössä vain liiketoimintakiellossa olevien alkukuulusteluilla. Niillä kuulusteluilla ei saada paikkansapitävää tietoa, sillä kuulusteltavilla ei ole velvollisuutta pysyä totuudessa. Valvonta on siten melko näennäistä. Kiellon aikana toteutettavat kuulustelut ovat puolestaan vain ’toimintatynnyreitä’, joilla ei ole käytännön vaikutusta. Valvonnan keskittäminen alueellisiin yksiköihin tuo ongelmia, koska vähäininkin paikallistuntemus katoaa ja rosvojen toimintaan on mahdoton puuttua. Kiellossa olevien ottaminen huomioon niin sanotusti muun poliisitoiminnan yhteydessä ei tuo parannusta valvontaa, sillä eihän

7. Johtopäätökset

---

kentämiehillä ole mitään tietotaitoa valvonnan toteuttamiseksi, pikemminkin he voivat sotkea toimillaan valvontaa. Sinällään koko valvonnan ei pitäisi välttämättä edes olla poliisin hommaa, vaan sen voisi siirtää vaikkapa verottajan tai ulosoton vastuulle. Poliisi voisi tulla mukaan sitten, jos on selvä rikosepäily valvonnan rikkomisesta. Rikosepäilyyn jälkeen poliisi voi hoitaa tapauksen varsinaisen tutkinnan.

Liiketoimintakiellossa olevien valvonta on kaiken kaikkiaan joko tarpeetonta tai mahdotonta sen vuoksi, että he ovat joko totaalisia reppanoita tai sitten taitavia taloushujareita. Reppanat eivät enää kykene minäänlaiseen liiketoimintaan ja talousrikollisten lonkerot taas ovat niin pitkät, ettei niihin alueellinen poliisi yletä.

Lyhyesti sanoen valvonnan tehostamisyrityksistä huolimatta tulevaisuuden suhteen voi olla skeptinen, ellei valvontakäytäntöjä uudisteta olennaisilta osiltaan."

Luottavaisen näkemyksen liiketoimintakiellon valvonnasta voin puolestaan tiivistää seuraavasti:

"Kyllä liiketoimintakiello ainakin jossain määrin lyö hiekkaa talousrikollisten rattaisiin. Ja kyllähän lainsäädäntökin antaa mahdollisuuden sivaltaa kiellon rikkojia oivalla muistutuksella: kahden vuoden vankeudella. Meidän alueella valvonta ainakin toimii suhteellisen tehokkaasti, kun tunnetaan hyvin valvottavamme. Kiellon tehokkuutta rangaistuksena on lisännyt sen saama julkisuus. Asian käsittely mediassa vähentää kiellossa olevien toimintamahdollisuuksia. Kieltojen määrät ovat viime aikoina lisääntyneet etenkin syyttäjien ja tuomioistuinten linjan koventumisen vuoksi. Samoin kieltojen edellytysten tutkinta on vakiinnuttanut paikansa talousrikosten tutkinnan yhteydessä. Vaikka paljastuneiden kieltojen rikkomisten määrä on ollut vähäinen, niin kyllä sekin luku alkaa pian kasvaa, kun kieltoja on yhä enemmän ja valvonta alkaa pyöriä entistä paremmin. Lisäksi kieltojen rikkomisten paljastamista ollaan asettamassa meillä tulostavoitteeksi, joten siinäkin mielessä kiellossa olevien seuraaminen lisääntyy.

Motivaatio valvontatyöhön on kohtuullisen hyvä. Onhan tämä sentään hyvää talousrikostiedusteluakin. Valvonnan kautta paljastuu siten uusia talousrikosjuttuja. Motivaatiota lisää uusi ministeriön ohjeistus. Määräyksen avulla tämä koko valvontakäytäntö yhtenäistyy ja menee ikään kuin urilleen. Tärkeää on vain osata kohdentaa valvonta oikein: noukkia joukosta todennäköisimmät kiellon rikkojat. On tärkeää osata kohdentaa valvonta oikeisiin henkilöihin. Tämä kohdentaminen onnistuu, kun valvontatoimenpiteet mietitään alun perin analyttisellä otteella. Täytyy pohtia, minkä tasoista valvontaa kulloinkin tarvitaan. Tarvitaanko vain perusvalvontaa kuulusteluineen vai tehostettua valvontaa aktiivisine tarkkailuineen.

Valvonnan toteuttamiseen ei ole juurikaan annettu koulutusta tai resursseja. Toisaalta se on ymmärrettävää, sillä ensinhän piti oppia kokemuksen kautta, millaisia resursseja tämä valvonta vaatii. Nyt tilannetta on käyty läpi työpaikkakokouksissa ja valvojen keskinäisen yhteydenpidon avulla. Ei tässä ole tarvetta mihinkään suuriin koulutuksiin. Lopulta on niin, että oma apu eli oma kokemus ja työhalukkuus, on paras vältti valvonnan toteuttamisessa. Se on jokaisesta poliisista itsestään kiinni, kuinka paljon sitä haluaa resurssiaan tähän valvontaan satsata. Muutenkin työresurssit riittävät hyvin niin sanotun perusvalvonnan toteuttamiseen. Lisätyövoimaa tarvitaan tietenkin sitten, jos valvontaa halutaan painottaa aktiiviseen kiellossa olevien seurantaan.

Liiketoimintakiellon valvonta pohjautuu meidän yksikössä valvonnantarpeiden analyttiseen pohdintaan ja sen jälkeen kohdistetaan edellä kerrotulla tavalla valvottaviin. Valvottavat voidaan luokitella erilaista valvontaa tarvitseviin ryhmiin. Poliisilla on hyvät mahdollisuudet ja oikeudet valvonnan toteuttamiseen, vaikka toki yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa pitää jatkuvasti kehittää.

Uusi määräys antaa hyvin ryhtiä valvonnalle. Sinänsä siinä ei ole kauheasti uusia asioita, vaan ennemminkin siihen kerättiin jo hyviksi havaittuja käytäntöjä. Olivathan valvojat sitä itse osaltaan laatimassa. Valvonnan keskittäminen alueellisiin yksiköihin on hyvä asia, koska alueellisissa yksiköissä on paras tietämys talousrikoksista. Samoin kenttämiesten mukaanotto valvontatoimeen määräyksen ohjeiden mukaisesti lisää valvonnan tehokkuutta. KRP-vetoinen kieltojen kirjaamiskäytäntö varmistaa puolestaan asioiden yhdenmukaisen käsittelyn.

Lyhyesti sanoen: valvonnan tehostamispyrkimyksissä ollaan vasta alussa, mutta tulevaisuuden suhteen voi olla luottavainen."

7.2. Valvonnan tehostamistavoitteiden arviointi

Työni tavoitteena on ollut selvittää, miten liiketoimintakiellon valvontaa on ohjeistettu, mitä tavoitteita valvonnalle on asetettu sekä miten poliisit suhtautuvat valvontatehtävään ja valvonnalle asetettujen tavoitteiden toteutumiseen³⁰⁷. Toistan vielä varsinaisen tutkimuskysymykseni, josta lähdin työni alussa liikkeelle: **millaisia vaikutuksia valvonnan tehostamisyrityksillä on poliisien mielestä ollut**. Poliisihaastattelujeni pohjaksi otin etenkin liiketoimintakieltolain ja sisäministeriön tuoreimman liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa ohjeistaneen määräyksen.

Valvonnan tehostamispyrkimyksiä voi edellä esitellyn teemoittelun ja tyypittelyn jälkeen pitää puutteellisesti toteutettuina. Haastatteleman poliisit sanovat vasta tuoreimman ohjeistuksen selkeyttäneen niitä pyrkimyksiä, joita valvonnalle on ylipäätään asetettu. Toisaalta valvonnan toimivuuteen suhtaudutaan edelleen osin skeptisesti. Valvonnan tavoitteet ovat valvonnasta vastaavillekin henkilöille edelleen osittain epäselviä, valvonnan tehokkaista toteutuskeinoista puhumattakaan. Valvontaa ei mielletä ”toiminnalliseksi” poliisityöksi, vaan ennemminkin hallinnolliseksi tehtäväksi. Poliisit eivät pidä valvontaa riittävän hyvin organisoituna ja päämäärätavoitteiltaan kyllin selvänä tehtävänä.

Kun analyysia peilaa esimerkiksi Koranderin poliisien ääriyryppijaotteluun, on helppo todeta, että professionaalisesti suuntautuneiden poliisien on helpointa suhtautua myönteisesti valvonnan toteuttamiseen³⁰⁸. Heillä on valmiuksia lähestyä kiellon valvontaa analyttisesti ja taitoa sekä halua ottaa valvonta haasteena, vaikka se ei nykyisellään täytäkään perinteisen ja toiminnallisen poliisityön vaatimuksia. Liiketoimintakiellon valvonnan laaja hyväksyntä vaatii nykyisten valvontakäytäntöjen kehittämisen lisäksi valvonnan toiminnallisuuden lisäämistä. ”Toiminnallisuus” ei tarkoita tässä yhteydessä vain aktiivisen valvontatyön lisäämistä, vaan kiellon valvonnan liittämistä poliisin kenttätöyhteyteen. Sinällään ”toiminnallisuuden” sisällöstä voidaan tietenkin keskustella. Miksei vaikkapa rekisterien aktiivinen seuraaminen ja hyvien tulosten saaminen sitä kautta ole toiminnallista? Onko toiminnallisuus poliisityössä aina tiettyä fyysisyyttä? Voisiko toiminnallisen talousrikostorjunnan ymmärtää eri tavalla kuin toiminnallisuuden perinteisissä poliisitehtävissä? Nämä kysymykset jäävät vielä tässä yhteydessä vaille vastauksia.

Haluan korostaa, että kielteisten näkökulmien lisäksi haastatteluaineistossani tulee jo nyt runsaasti esiin professionaalisesti painottuneita puheenvuoroja. Näissä vastauksissa korostetaan, että liiketoimintakiellon valvonnan tehostamiseen on mahdollisuuksia ja nykysuunta on oikea. Talousrikostorjunnan pariin hakeutunevatkin juuri ne poliisit, jotka eivät koe kaikkein voimakkaita vetoa perinteisten, toiminnallisten poliisitehtävien pariin, vaan heillä on taipumusta

---

³⁰⁷ Poliisien suhtautuminen valvontatehtävään pitää laajassa tarkastelussa sisällään heidän näkemyksensä liiketoimintakiellosta, sen valvonnasta, valvonnan vastuuttamisprosessista, valvonnan ongelmista ja liiketoimintakielloon määrätystä.

³⁰⁸ Ks. esim. Korander 2004, 20.

professionaalien ammattiorientaation mukaisesti koulututtavia ja olla ammatillisesti kunnianhimoisia³⁰⁹ ja suuntautua osin teoreettisten ja abstraktien kysymysten pariin³¹⁰. Tämän vuoksi heidän on ehkä keski-arvopoliisia³¹¹ helpompi orientoitua ”ei-tyypillisten” poliisitehtävien toteuttamiseen. Näiden, professionaalien ja oman jaotteluni mukaisesti ”luottavaisten” poliisien mukanaolo liiketoimintakiellon valvonnassa takaa mielestäni kasvualustan valvontatyön kehittämiseksi. Toisaalta poliisien sopeutumista uudelleen tehtäviin laajastikin voidaan pitää todennäköisenä, sillä ammattikuntaan on kohdistunut viime vuosikymmeniä kansainvälisessä tarkastelussa muutospaineita käsityöläisammattista kohti professionaalista organisaatiota, joka koostuu käytännön kenttäjermujen sijasta sofistikoituneista ja refleksiivisistä poliiseista, jotka osaavat lähestyä yhteiskunnallisia kysymyksiä laaja-alaisesti³¹².

Liiketoimintakiellon valvonnan ongelmien esiintuonnista huolimatta – ja juuri valvonnassa olleiden ongelmien vuoksi – poliisit suhtautuivat tuoreimpaan ministeriön määräykseen hyvin myönteisesti. Määräyksen koettiin yhtenäistävän ja tehostavan valvontaa. Myönteistä suhtautumista voisi osaltaan selittää poliisikulttuurin legalistisuudella, jonka mukaisesti poliisit identifioituvat voimakkaasti työnsä viitekehykseen, jonka muodostavat kirjoitetut normit³¹³. Tämän näkökulman mukaan poliisit arvostavat nimenomaan ylhäältäpäin tulleita normeja ja ohjeita ja suhtautuvat niihin siten perusmyönteisesti. Merkittävänä selityksenä pidän kuitenkin sitä yksinkertaista tosiasiaa, että osa liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavista poliiseista on itse osallistunut valvonnan ohjeistuksen laatimiseen. Yhteistyössä laaditun määräyksen uskotaan selkeyttävän yksiköiden välisiä käytäntöjä.

Huolimatta valvonnan vastuuttamisprosessin puutteista valvonnan ohjeistaminen ei ole jäänyt täysin tuloksettomaksi. Edellä esittelemäni tyypittelyn valossa valvonnasta vastaavien poliisien näkemykset valvonnan tehokkuudesta vaihtelevat, mutta tuoreimman määräyksen tuomiin yksittäisiin velvoitteisiin ja uudistuksiin haastateltavat suhtautuivat pääosin myönteisesti. Yhtä kaikki ministeriön määräystä voidaankin pitää välitilinpäätöksenä liiketoimintakiellon valvonnassa. Määräyksen rooli on keskeinen liiketoimintakiellon valvonnan tulevaisuuden suunnittelussa ja linjaamisessa. Tämän vuoksi pidän tärkeänä, että poliisien näkemykset valvonnan ohjeistamisen vaikutuksista tulevat tässä työssä purettua mahdollisimman perusteellisesti.

---

³⁰⁹ Korander 2004, 20.

³¹⁰ Korander 2004, 15 mukaan Reiner 1994, 128–129.

³¹¹ Keskiarvopoliisin määrittely on tietenkin vaikeaa, ellei mahdotonta. Poliisien ammattiorientaatiota käsittelevissä tutkimuksissa on kuitenkin selvitetty poliisien erilaisia ammatillisia positiioita. Korander (2004, 20) kirjoittaa, että suuri osa suomalaisista poliiseista sijoittuu ammattiorientaatiopositiossa koordinaatiston keskivaiheille. Toisin sanoen suuri osa poliiseista osaa hallita poliisikulttuurin piirteitä eli poliisityön työkaluja sopusuhteisesti. Tutkija toteaa, että tällainen ”keskimääräinen” poliisi osaa orientoitua kulloistenkin tehtävien mukaiseen ammattipositiioon; toisinaan tehtävät vaativat ”virtaa” ja toisinaan taas professionaalista, analyttistä paneutumista. Tämä mukautumisen vaatimus on hyvä havaita myös tämän tutkimuksen yhteydessä: tarkoitus ei ole ihannoita professionaalista ammattiorientaatiota, joka voi sisältää myös omaneduntavoittelua ja pyrkyryyttä (Korander 2004, 20). Tarkoitus on vain esittää, millaisilla taipumuksilla varustautuneiden poliisien on kenties helpointa mukautua liiketoimintakiellon valvonnan vaatimuksiin.

³¹² Punch 2004, 104.

³¹³ Korander 2004, 15–19.

Seuraavien sivujen taulukoissa olen soveltanut edellä teoriaosuudessa esittelemääni Vedungin vaikutusten tarkastelukehikkoa liiketoimintakiellon valvonnan tehostamispyrkimysten vaikutusten arviointiin. Vedungin mallin mukaisesti olen jaotellut edellä analyysissä käsittelemäni vaikutukset myönteisiin, nolla- ja kielteisiin vaikutuksiin, sekä vaikutuksiin lainsäädännön / viranomaisohjeistuksen kohdealueella ja sen ulkopuolella. Nollavaikutuksista palautan vielä mieleen luonnehdinnan, jonka mukaan ne eivät sinällään ole vaikutuksiltaan kielteisiä tai myönteisiä, vaan edustavat intervention tavoitteiden kannalta merkityksettömiä tuloksia. Laadullisen tutkimusotteeni mukaisesti en esitä taulukoissa, miten yleiseksi mikäkin vaikutus koettiin. Tarkoitukseni on tuoda esille ne erilaiset vaikutukset, joita haastatellut poliisit toivat keskusteluissamme esille. Taulukkojen esittelyn jälkeen puran vaikutuksia vielä lyhyesti kirjalliseen muotoon, jolloin nostan esiin ne vaikutukset, joita pidän haastattelujen analyysin pohjalta kaikkein merkittävimpinä. Taulukoissa olen merkinnyt nämä vaikutuksen lihavoimilla.

Esitän vaikutukset seuraavilla sivuilla kaikkiaan kolmessa eri taulukossa. Kahdessa ensimmäisessä taulukossa esitän myönteiset, nolla- ja kielteiset vaikutukset siten, että ne on sidottu aiemmassa analyysissäni esittämiini teemoihin. Viimeisessä taulukossa olen jakanut vaikutukset sivuvaikutusanalyysin mukaisesti vaikutuksiin intervention kohdealueella ja kohdealueen ulkopuolella. Konkreettisen mallin tämän kaltaiseen jaotteluun sain tutkimuskirjallisuudesta; Koranderin ja Soine-Rajanummen toimittamassa arviointitutkimuksessa on jaoteltu Tampereen niin kutsuttua nollatoleranssikokeilun vaikutukset samankaltaisen kaavion muotoon³¹⁴

---

³¹⁴ Korander 2002, 406.

7. Johtopäätökset

Taulukko 6: Liiketoimintakiellon valvonnan tehostamispyrkimysten vaikutusarviointi (Liiketoimintakieltolaki 1998 ja ministeriön määräys 2004).

Vaikutukset seuraaviin osa-alueisiin:	Myönteiset vaikutukset	Nolla-vaikutukset	Kielteiset vaikutukset
1. Valvonnan tehokkuus	<ul style="list-style-type: none"> - Kiellon valvonnalla saadaan ainakin ”hiekkaa rikollisten rattaisiin” → Kiellon valvonnalla on pelotevaikutus. - Valvonnan tehostaminen parantaa yleisesti talousrikos-tiedustelun tasoa. - Tehostetun valvonnan avulla paljastuu uusia talousrikoksia. - Valvonnalle on asetettu tulostavoitteita → Valvonta tehostunut. → Luottamus talousrikollisuuden torjuntaan lisääntyy 	<ul style="list-style-type: none"> - Valvonta-käytännöissä on edelleen puutteita, eikä valvonnalla ole vaikutusta rikollisten toimintaan. - Valvonta ei kohdistu oikeisiin rikollisiin vaan heidän bulvaaneihinsa → Valvonta kohdistuu yhteiskunnan marginaaliin. - Valvottavat ovat ”luuse-reita”, jotka eivät enää halua / kykene palaamaan liikelämän pariin → Valvonta on turhaa. - Valvonta kohdistuu niin taitaviin talousrikollisiin, ettei poliisin voimavarat ja taidot riitä valvontaan → Valvonta on turhaa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Valvonta painaa talousrikolliset entistä syvemmälle lait-toman liiketoiminnan uume-niin, kun he pakoilevat liike-toimintakiellon valvontaa. - Kiellossa olevat perustavat yrityksiä Viroon ja toimivat Suomen markkinoilla sieltä käsin.
2. Motivaatio valvontatyöhön	<ul style="list-style-type: none"> - Valvontakäytännöt ovat tulleet entistä tu-tummiksi poliisikunnan parissa → Motivaatio lisääntynyt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Valvonta antaa vain suorit-teen poliisitalastoihin, ole-matta kuitenkaan tuloksel-lista. 	<ul style="list-style-type: none"> - Valvonnan tehostamispyrki-mykset luovat vain turhaa toimintaa, mikä syö resursseja ”tärkeämmältä” poliisitoimin-nalta → Vähentää motivaatio-ta.
3. Koulutuk-seen / perehdy-tykseen / muu-hun resursoin-tiin	<ul style="list-style-type: none"> - Yksiköissä on syntynyt keskusteltu sisäisistä käytännöistä. - Valvojien yhteistyö parantunut. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ei ole ollut koulutusta tai muuta resursointia tehtä-vän hoitoon. 	
4. Valvonta-käytännöt	<ul style="list-style-type: none"> - Valvontakäytännöt ovat yhtenäistyneet valvovien yksiköiden kesken. - Valvontaa varten on nimetty erityiset vastuuhenkilöt. - Valvontaa tehdään entistä analyyttisemmalla otteella ja valvontatoimet kohdentuvat aiempaa paremmin. - Valvonta on saavuttanut / saavuttamassa asemansa osana poliisien perustyötä. 	<ul style="list-style-type: none"> - Valvontakäytännöt ovat nykyisellään tehottomia: rekisteriselvitysten ja kuu-lustelujen sijasta tarvittai-siin aktiivista seurantaa eli ”postaamista”. - Ministeriön määräys on mielletty vain keskustelun avaukseksi ja valvonnan herättelijäksi → Määräyk-sellä ei käytännön-vaikutuksia - Määräykseen kirjattu vain jo käytössä olevia toiminta-tapoja → Määräyksellä ei tehostavaa vaikutusta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Valvonta vie työaikaa tärkeämmiltä työtehtäviltä, aika ei jää ”oikeaan” talous-rikostutkintaan ja uusien talousrikosten tutkintaan. - Valvonnan tehostamispyrki-mykset (ohjeistukset) muodos-tavat vain rajoittavan kehyk-sen, jonka edellyttämät asiat tehdään, muttei mitään sen yli.

Taulukko 7: Ministeriön määräyksen (2004) velvoitteiden vaikutukset kiellon valvontaan.

1. ”Kenttämiesten” rooli valvon-nassa	- Ohjeistuksen myötä myös kenttämiehet” on saatu liiketoimintakiellon valvonnan pariin (vrt. tietojen tarkastus esim. ratsioiden yhteydessä)		- Kenttämiehet ovat liian perehtymättömiä toteuttaakseen valvontaa esim. ratsioiden yhteydessä → Heidän toteuttamansa valvonta aiheuttaa vain sekaannuksia.
2. Alueellisten yksiköiden valvontavastuu	- Valvonta on nyt koulutettujen, asiaan perehtyneiden valvojien käsissä alueellisissa yksiköissä → Paikallisissa yksiköissä valvonta jäisi muiden juttujen jalkoihin.	- Alueellisista yksiköistä puuttuu valvonnassa tarvittava paikallis- ja henkilötuntemus. Maantieteelliset etäisyydet ovat liian suuret tehokkaan valvonnan toteuttamiseksi.	
3. Kieltojen kirjaamiskäytäntö	- Kiellossa olevien kirjaamisjärjestelmä on selkeytynyt ja varmentunut, kun se on KRP:n käsissä.		

Taulukko 8: Liiketoimintakiellon valvonnan tehostamispyrkimysten vaikutukset lainsäädännön / määräyksen kohdealueella ja kohdealueen ulkopuolella.

I Vaikutukset kohdealueella

Kohdealueella tavoitteena oli valvonnan tehostaminen ja yhdenmukaistaminen:

Myönteiset vaikutukset

- **Kiellon valvonnalla saadaan ainakin ”hiekkaa rikollisten rattaisiin” → Kiellon valvonnalla on pelotevaikutus.**
- Valvonnalle asetettu tulostavoitteita → Valvonta tehostunut.
- **Valvontakäytännöt tulleet entistä tutummiksi poliisikunnan parissa → Motivoi valvontaa.**
- Yksiköissä on syntynyt keskustelua sisäisistä käytännöistä → Motivoi valvontaan.
- **Valvontakäytännöt ovat yhtenäistyneet valvovien yksiköiden kesken.**
- **Valvontaa varten on nimetty erityiset vastuhenkilöt.**
- Valvontaa tehdään entistä analyyttisemmalla otteella ja valvontatoimet kohdentuvat aiempaa paremmin → Valvonta tehostunut.
- Valvonta on saavuttanut / saavuttamassa asemansa osana poliisien perustyötä.
- Ohjeistuksen myötä myös kenttämiehet on saatu liiketoimintakiellon valvonnan pariin (vrt. tietojen tarkastus esim. ratsioiden yhteydessä)
- Valvonta on nyt koulutettujen, asiaan perehtyneiden valvojien käsissä alueellisissa yksiköissä → Paikallisissa yksiköissä valvonta jäisi muiden juttujen jalkoihin.
- Kiellossa olevien kirjaamisjärjestelmä on selkeytynyt ja varmentunut, kun se on KRP:n käsissä.

Nollavaikutukset

- **Valvontakäytännöissä puutteita, eikä valvonnalla ole vaikutusta rikollisten toimintaan**
- Valvonta ei kohdistu oikeisiin rikollisiin vaan heidän bulvaaneihinsa → Valvonta kohdistuu yhteiskunnan marginaaliin.
- Valvottavat ovat ”luusereita”, jotka eivät halua / kykene palaamaan liike-elämän pariin → Valvonta on turhaa.
- Valvonta kohdistuu niin taitaviin talousrikollisiin, ettei poliisin voimavarat ja taidot riitä valvontaan → Valvonta on turhaa.
- Valvonta antaa vain suoritteen poliisitalastoihin, olematta kuitenkaan tuloksellista.
- **Ei ole ollut koulutusta tai muuta resursointia tehtävän hoitoon.**
- **Valvontakäytännöt ovat nykyisellään tehottomia: rekisteriselvitysten ja kuulustelujen sijasta tarvitaan aktiivista seurantaa eli ”postaamista”.**
- Ministeriön määräys on mielletty vain keskustelunavaukseksi ja valvonnan herättelijäksi → Määräyksellä ei käytännön vaikutuksia.
- Määräykseen on kirjattu vain jo käytössä olevia toimintatapoja. → Määräyksellä ei tehostavaa vaikutuksia
- Alueellisista yksiköistä puuttuu valvonnassa tarvittava paikallis- ja henkilötuntemus. Maantieteelliset etäisyydet ovat liian suuret tehokkaan valvonnan toteuttamiseksi.

Kielteiset vaikutukset

- Valvonnan tehostamispyrkimykset luovat vain turhaa toimintaa, mikä syö resursseja ”tärkeämmältä” poliisitoiminnalta → Vähentää motivaatiota.
- Valvonnan tehostamispyrkimykset (ohjeistukset) muodostavat vain rajoittavan kehyksen, jonka edellyttämät asiat tehdään, muttei mitään sen yli.
- ”Kenttämiehet” ovat liian perehtymättömiä toteuttaakseen valvontaa esim. ratsioiden yhteydessä → Heidän toteuttamansa valvonta aiheuttaa vain sekaannuksia.
- Kirjaamisjärjestelmä on monimutkaistunut.

II Vaikutukset kohdealueen ulkopuolella

Myönteiset vaikutukset

- **Valvonnan tehostaminen parantaa yleisesti talousrikostiedustelun tasoa**
- **Tehostetun valvonnan avulla paljastuu uusia talousrikoksia.**
- **Luottamus talousrikollisuuden torjuntaan lisääntyy.**
- Liiketoimintakiellon valvonta on saanut ohjeistuksen myötä julkisuutta.

Kielteiset vaikutukset

- Valvonta painaa talousrikolliset entistä syvemmälle laittoman liiketoiminnan uumeniin, kun he pakoilevat liiketoimintakiellon valvontaa.
- Kiellossa olevat perustavat yrityksiä Viroon ja toimivat Suomen markkinoilla sieltä käsin.
- **Valvonta vie työaikaa tärkeämmiltä työtehtäviltä, aika ei jää ”oikeaan” talousrikostutkintaan ja uusien talousrikosten tutkintaan.**

Vedung on ollut erityisen kiinnostunut juuri interventioden sivu- ja vastakkaisvaikutuksista. Sivuvaikutukset voivat olla yhtäläillä myönteisiä kuin kielteisiäkin. Intervention kohdealueelle aiheuttamista kielteisistä vaikutuksista Vedung kirjoittaa vasta- tai vastakkaisvaikutuksina (perverse effects).³¹⁵ Itse puhun vastavaikutuksista kuitenkin nimikkeellä ”kielteiset vaikutukset”, koska vaikutukset ovat selkeästi ei-toivottuja. Vedungin mukaan interventiot tuottavat lähes aina muitakin kuin tarkoitettuja tuloksia ja juuri näiden tulosten tarkastelu on usein mielenkiintoista³¹⁶. Tässä tutkimuksessa sivuvaikutuksiksi luokittelemani seuraukset ovat

---

³¹⁵ Vedung 2000, 50.

³¹⁶ Vedung 2000, 49–59

huomattavia: Poliisi kokevat toisaalta valvonnan tehostamispyrkimysten kohentaneen koko talousrikostorjunnan toimivuutta ja lisänneen luottamusta talousrikollisuuden torjuntaa kohtaan. Toisaalta he taas pelkäävät, että liiketoimintakiellon näennäinen, mutta tehoton valvonta työntää talousrikollisia vain entistä syvemmälle harmaan talouden piiriin. Näiden vaikutusten perusteella liiketoimintakiellon valvonnan voisi tulkita olevan hyvää mainosta talousrikostorjunnalle, mutta valvonta pitäisi toteuttaa niin tehokkaasti, että todelliset rikolliset saataisiin aidosti poimittua pois elinkeinoelämästä.

Vaikutusarvioinnin yhteenvedon kirjoittaminen on hankalaa, koska haastatteluaineiston analyysi tarjoaa intervention vaikutuksiksi keskenään ristiriitaisia seurauksia. Kokemukset vaihtelevat ymmärrettävästi haastateltujen kesken. Yhteenvetona voin kuitenkin todeta, että valvonnan tehostamispyrkimykset otetaan poliisien parissa sinällään tyytyväisinä vastaan: poliisikuntaa on herätelty valvonnan tärkeyden suhteen ja toisaalta poliisit kokevat viimeaikaisen ohjeistuksen yhtenäistäneen valvontakäytäntöjä. Se, kuinka tehokkaana valvonnan käytännön toteutusta pidetään jakaa vastaajia. Kaikki haastatellut pitävät valvonnan tilannetta ainakin jossain määrin ongelmallisena. Nykymuotoista valvontaa pidetään tietojen saamisen vuoksi vaikeana, osin väärinsuunnattuna ja siten toimimattomana. Tulevaisuuden suhteen poliisit ovat huolestuneita, sillä tilastot osoittavat selkeästi, että liiketoimintakieltojen määrät ja samalla tietenkin valvottavien joukko on kasvussa ja sen pelätään aiheuttavan valvonnan ongelmien kärjistymistä.

7.3. Liiketoimintakiellon valvonnan kehittämisideoita

Edellä tekemäni teemoittelun, tyypittelyn ja vaikutusarvioinnin perusteella liiketoimintakiellon valvonnan tehostamiseksi on syytä kiinnittää huomiota molempien tyypittelyluokkien esittämiin havaintoihin. **Skeptikot** esittävät tyypittelyssäni niitä mielipiteitä ja näkemyksiä joiden korjaaminen ja torjuminen ovat ensisijaisen tärkeää, jotta poliisit kokisivat liiketoimintakiellon valvonnan motivoivaksi ja mielekkääksi toiminnoksi. Vain silloin valvonta voi olla tuloksellista. **Luottavaisten** näkemykset puolestaan osoittavat, ettei valvonnan tehostamiseksi tehty työ ole valunut hukkaan. Valvojien piirissä ollaan vastaanottavaisia valvonnan kehittämiselle. Luottavaisiksi luokiteltavien poliisien joukossa on useita valvonnan kehittämisideoita, joiden tutkiminen ja jatkokehittäminen voi osaltaan lisätä valvonnan tehokkuutta.

Seuraavassa esitän haastattelujen pohjalta nousseita ideoita. On syytä korostaa, että kehittämisideat ovat voimakkaasti kytköksissä edellä esiteltyyn tutkimukseen ja sen metodisiin ratkaisuihin ja rajoitteisiin. Osa ajatuksista on noussut esiin useissa vastauksissa ja muutamat vain yksittäisissä maininnoissa. Osa esittämistäni ajatuksista on jo käytössä joissakin yksiköissä tai niiden käyttöönotto ei edellytä suuria muutoksia. Toiset puolestaan edellyttäisivät valvontakäytäntöjen laajamittaista uudistamista. Ideat vaativat luonnollisesti jatkoselvityksiä ennen kuin niitä voidaan ottaa sovellettaviksi. Ajatukset ovat tässä yhteydessä keskustelunavauksia.

7. Johtopäätökset

Liiketoimintakiellon valvonnan kehittämideoita:
1. Valvontavastuuta ja -velvollisuutta voitaisiin laajentaa viranomaisten piirissä (etenkin verottaja ja ulosotto)
2. Jos valvontavelvollisuutta laajennetaan muille viranomaisille, poliisiviranomaisen valvontavelvollisuus voisi kohdentua (muiden viranomaisten tekemien) rikkomisepäilyjen tutkintaan, ”toiminnalliseksi” koettuun poliisi-työhön. Toisaalta ”paperityön” arvostuksen nostaminen olisi tärkeää. Miksei ”paperityö” voi olla ”toiminnallista”?
3. Poliisi hoitaisi jatkossakin kieltoon määrättyjen alkukuulustelun ja -selvityksen. Tässä yhteydessä tulisi kuitenkin arvioida nykyistä analyttisemmin kiellon rikkomisen todennäköisyys ottaen huomioon kieltoon määrätyn henkilö-, rikos- ja yrityshistoria → Arvioinnin onnistumiseksi tulisi luoda valvojien yhteistyöllä ”mittaristo”, jonka avulla voitaisiin arvioida, millaisia valvontakeinoja henkilöön tulee jatkossa kohdentaa (perusvalvonta vs. tehovalvonta).
4. Poliisin valvontavastuuseen kuuluisivat tehostetut valvontaviikot, joiden aikana liiketoimintakiellossa olevat käytäisiin tehostetusti läpi. Tehostettu valvonta kohdistettaisiin etenkin niihin, joiden olisi alkuselvityksen perusteella arvioitu tätä tarvitsevan. Valvontaviikot pitäisivät sisällään esimerkiksi kaikkien tehovalvontaa tarvitsevien henkilöiden kutsumisen valvontakuulusteluihin.
5. Poliisivalvonnan resurssit kohdennettaisiin pääasiassa kiellossa olevien aktiiviseen seurantaan ja seuranta kohdistettaisiin ”tehovalvonnassa” oleviin ja heihin, joiden voidaan muiden tietojen (esim. muiden valvontaan osallistuvien viranomaisten selvitysten) perusteella epäillä rikkovan kieltoa.
6. Kenttäpoliiseja koulutettaisiin liiketoimintakieltoasiassa ja kiellossa olevat otettaisiin nykyistä paremmin huomioon poliisin kenttätöyhteydessä (esim. ratsiat).
7. Varsinaisille liiketoimintakiellon valvojille järjestettäisiin vuosittain valvonnan seminaarikoulutusta, jonka yhteydessä voitaisiin vertailla kokemuksia ja varmistaa maan kattava yhtenäinen valvontalinja aina seuraavalle vuodelle.
8. Kiellon aikana toteutettavat kuulemiset ”tarveharkinnallistetaan”. Kaikkien kiellossa olevien vuosittaiset kuulemiset olisivat kuitenkin kiellon valvonnan lähtökohtana. Kuuleminen voitaisiin jättää kuitenkin tekemättä perustellusta syistä (kiellon rikkominen erityisen epätodennäköistä). Kaikkien kiellossa olevien kuuleminen tulisi kuitenkin tehdä vähintään kerran kiellon aikana.

Luetelluissa suosituksissa olen ottanut huomioon kolme elementtiä, joiden kehittäminen analyysini perusteella olisi keskeistä: valvonta tulisi **kohdentaa** nykyistä paremmin, valvonnan tulisi olla nykyistä **toiminnallisempaa** ja nykyistä **näkyvämpää**. Kohdentamisella tarkoitan tarpeellisen valvonnan ja sen keinojen tapauskohtaista arviointia. Haastattelemieni poliisien vastauksista käy ilmi, että he kokevat liiketoimintakiellossa olevan selvästi erityyppistä val-

vontaa tarvitsevia henkilöitä. Toisten syyllistyminen liiketoimintakiellon rikkomiseen vaikuttaa heidän mielestään hyvin epätodennäköiseltä, kun taas toisten kohdalla se on suorastaan odotettavaa. Näiden tapausten systemaattinen erottelu ja sen jälkeisten valvontatoimien valinta ja kohdentaminen voivat tehostaa valvontaa.

Toiseksi haastatteluissa ilmeni selkeästi valvojien halu laajentaa liiketoimintakiellon valvontavastuuta poliisin lisäksi muille viranomaisille. Näin saataisiin nykyistä paremmin tietoa mahdollisista kieltojen rikkomisista ja valvojien työ painottuisi toiminnallisen ja perinteisen poliisityön suuntaan, jonka he tutkimukseni mukaan kokevat tärkeäksi.

Kolmanneksi olisi entisestään syytä tehostaa valvonnan näkyvyyttä. Poliisit toteavat esimerkiksi liiketoimintakieltojen käsittelyn mediassa ja kenttäpoliisien lisääntyneen valvontaroolin olevan myönteistä sen vuoksi, että näin liiketoimintakiellossa olevatkin saavat kuvan siitä, että heidän toimistaan ollaan kiinnostuneita. Valvonnan näkyvyyttä voidaan lisätä esimerkiksi joissakin yksiköissä jo sovellettavilla uusilla käytännöillä, kuten liiketoimintakiellon valvontaviikoilla, kenttäpoliisien aktiivisella osallistumisella valvontaan ja kiellossa olevien säännöllisillä kuulusteluilla.

Liiketoimintakiellon valvontaa voidaan jatkossakin kehittää tutkimustiedon avulla. Mahdollisia, jo analyysin yhteydessä käsittelemiäni, tutkimuskohteita ovat esimerkiksi tuomioistuinten ratkaisukäytännöt liiketoimintakielto tapauksissa, liiketoimintakiellossa olevien henkilöiden yritys yhteydet Viroon ja liiketoimintakiellon valvontavelvollisuuden ulottaminen poliisin lisäksi muille viranomaisille. Edellä olen hahmotellut tutkimusta liiketoimintakieltoon määrättyjen henkilöiden rikos- ja yritystaustasta ja toisaalta selvitystä kiellon rikkomisesta tuomitujen henkilöiden taustoista. Liiketoimintakiellon kohdentumista käsittelevä tutkimus voisi antaa arvokasta tietoa valvontaa suorittaville poliiseille siitä, millaisten henkilöiden kohdalla kiellon rikkominen on todennäköistä. Tätä tietoa poliisit voisivat hyödyntää kiellon valvontaa suunnitellessaan.

7.4. Yhteenveto

Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavat poliisit pitävät tutkimukseni mukaan syksyllä 2004 annettua sisäasianministeriön liiketoimintakiellon valvontaa käsittelevää toimintamääräystä tervetulleena. Yleisessä tasolla ohjeistuksen uskotaan edesauttavan valvonnan valtakunnallisten käytäntöjen yhtenäistämässä ja tehostamisessa. Yleisen vaikutuksen ohella poliisit suhtautuvat määräyksen nojalla voimaantulleisiin yksittäisiin uudistuksiin pääosin myönteisesti ja uudistukset ovat osittain jo alueellisten talousrikostutkintayksiköiden arkea. Määräyksellä voidaan sanoa olleen myönteinen vaikutus valvonnan nykytilaan.

Määräyksen mukaista liiketoimintakiellon valvonnan organisointia aluetason talousrikostutkintayksiköille poliisit pitävät pääsääntöisesti onnistuneena uudistuksena. Valvonnan onnistuminen edellyttää kuitenkin samalla toimivia kontakteja paikallistason poliisiyksiköihin, jotta aluetason valvojat saisivat riittävästi tietoa jopa satojen kilometrien päässä asuvista valvotta-

vista. Aluetason valvonta ja yksiköissä nimetyt valvonnasta vastaavat henkilöt edesauttavat valvontakäytäntöjen maanlaajuisessa yhdenmukaistumisessa. Keskusrikospoliisin toteuttamaa liiketoimintakieltojen kirjaamismenettelyä pidetään pääasiassa onnistuneena muutoksena. Kiellossa olevien nykyistä aktiivisempi huomioon ottaminen muun poliisitoiminnan yhteydessä saa niin ikään haastateltavilta kannatusta, mutta siihen suhtaudutaan myös varauksella. Kenttäpoliisien koetaan tarvitsevan lisäkoulutusta, jotta he osaisivat toteuttaa käytännössä kiellossa olevien valvontaa.

Liiketoimintakiellon valvontaan liittyy kuitenkin myös paljon ongelmia. Jos yksittäisiä teknisiä valvonnan uudistustoimenpiteitä pidetäänkin onnistuneina, suurimmat ongelmat liittyvä sekä liiketoimintakieltolain ja siihen liittyvien viranomaismääräysten päätavoitteeseen. *Poliisit eivät pidä kieltoa riittävän tehokkaana rangaistuksena ja sen rikkominen koetaan liian helpoksi.* Työssäni esittämän tyypittelyn mukaan poliisit suhtautuvat valvontaan joko skeptisesti tai lähinnä tuoreimman määräyksen ansiosta varovaisen luottavaisesti. Ongelmattomana tilannetta ei pidä kukaan haastatelluistani. Vaikka yksittäiset ministeriön määräyksen linjaukset ja kehitysideal ovatkin olleet hyviä ja toteutettavissa, ongelmaksi koetaan edelleen kiellon tehottomuus pitää rangaistuja henkilöitä liiketoiminnan ulkopuolella. Tämä asennoituminen heijastuu kielteisesti valvojien työmotivaatioon.

Poliisihaastatteluiden lisäksi käsitystä liiketoimintakiellon valvonnan ongelmista tukee RIKI-Trip-tietokannasta tekemäni selvitys, jonka mukaan kiellon rikkomisesta kiinnijääminen on edelleen harvinaista ja vielä harvemmin se tapahtuu puhtaasti liiketoimintakiellon valvonnan yhteydessä. Saamaan aikaan tuomioistuimen langettaminen liiketoimintakieltojen määrät ovat olleet kuitenkin huimassa kasvussa ja poliisit uskovat kiellossa olevien rikkovan runsaasti rangaistustaan.

Haastateltavat pitävät valvonnan ongelmana sen vaikeutta. Valvonnan oikea kohdentaminen ja oikeanlaisten valvontamenetelmien valinta herättävät valvojien piirissä runsaasti kysymyksiä, mutta myös kehitysehdotuksia. Työssäni olen edellä paitsi havainnoinut valvonnan ongelmia esittänyt mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja. Valvonnan jatkokehittäminen olisi tärkeää, jotta se koettaisiin valvonnasta vastaavien poliisien piirissä mielekkääksi, motivoivaksi ja tulokselliseksi toiminnoksi. Näin nykyistä useampi valvonnasta vastaava poliisi suhtautuisi valvontaan myönteisesti ja valvonnan olisi helppo vakiinnuttaa asemansa osana normaalia poliisin toteuttamaa rikostorjuntaa. Valvonnan tehostamisessa on osittain kyse sen entistäkin selkeämmästä valtakunnan tason ohjeistamisesta ja toisaalta valvontaa suorittavien poliisien asenteisiin vaikuttamisesta.

Liiketoimintakiellon valvonnan järkevöittämisen tärkeys korostuu, kun tarkastelee määrättyjen liiketoimintakieltojen huimaa kasvua viime vuosina. Kielto on toimiva elinkeino-oikeudellinen toimenpide vain sitä kautta, että sen valvonta on riittävän tehokasta. Yksinkertaista, mutta kovin vaikeaa.

LIITE 1. Teemahaastattelun runko

Ohessa on teemahaastatteluita tehdessäni soveltamani haastattelurunko. Osin puhelinhaastattelun luonteesta johtuen suunnittelin kysymyksiä etukäteen paljon. Puhelinhaastattelussa vuorovaikutuksen luominen haastateltavaan voi olla vaikeampaa kuin kasvokkain toteutetussa haastattelussa. Haastattelutilanteisiin oli mielestäni helpompi valmistautua runsaaseen kysymysjoukkoon turvautuen kuin vain löyhiin keskusteluteemoihin tukeutuen.

Monet kysymykset vaikuttavat nyt jälkeenpäin tarkasteltuina mielenkiintoisilta ja lukija saattaa ihmetellä, miksen ole käsitellyt niihin annettuja vastauksia tutkimusraportissani. Kysymyslomake lupaa kuitenkin osin liikaa. Kysyin osin asioita, joihin en saanut juurikaan vastauksia. Mielenkiintoisia keskusteluteemoja nousi myös täysin haastattelurunkoni ulkopuolta. Kenties suurin tutkimusentekijän valtaoikeus onkin valita ja karsia, päättää lukijoiden puolesta, mikä hänen tutkimusaineistossaan on mielenkiintoista ja mikä ei. Näitä valintoja on tehtävä myös silloin, kun vallanjano on tutkimusta tehdessä tullut jo sammutettua ja jatkuvat valinnat ennemminkin uuvuttavat.

Koko kysymyslitanian asemasta totuudenmukaisemman kuvan haastattelujen etenemisestä saa tarkastelemalla kysymyslistasta alleviivaamiani väliotsikoita. Ne kuvaavat teema-alueita, jotka kävin kunkin haastattelun kuluessa läpi jotakuinkin samassa järjestyksessä. Alakysymysten, ja etenkin niiden järjestysten suhteen, sovelsin huomattavasti pääteemoja vapaampaa lähestymistapaa. Haastattelurungossa tapahtuneet vaihtelut selittyivät etupäässä haastattelutilanteiden kulloisellakin etenemisellä ja tilanteiden kehittymisellä, kuten olen jo edellä tutkimustekstissäni kertonut (katso erityisesti luku 5.4.).

Vastajan taustatiedot?

1. Sukupuoli?
2. Ikä?
3. Tehtävänimike, virkanimike?
4. Uran pituus poliisissa vuosina?
5. Uran pituus talousrikostutkinnan parissa vuosina?

Yksikön taustatiedot?

6. Yksikön nimi? Missä alueellisessa talousrikostutkintayksikössä työskentelet?
7. Talousrikostutkintayksikkön poliisihenkilöstön määrä?

Onko liiketoimintakieltojen valvonta vastuutettu yksikössäsi?

8. Onko yksikössän määrättyä henkilöä tai henkilöitä, joka / jotka vastaa erityisesti liiketoimintakieltoon tuomittujen valvonnasta? Eli onko tehtävä ns. vastuutettu?
9. Mitä vastuuttaminen käytännössä tarkoittaa?
10. Jos tällaista valvontaa ei ole vastuutettu kenellekään, olisiko se sinusta tarpeellista vastuuttaa?
11. Vastaatko sinä yksikössän yksin tai yhdessä jonkun muun kanssa liiketoimintakieltoon tuomittujen valvonnasta?
12. Kauanko olet vuosissa mitattuna vastannut liiketoimintakieltoon määrättyjen valvonnasta?

Arviot liiketoimintakieltojen ja niiden rikkomisten määrästä?

13. Arviosi tutkinta-alueellanne olevien liiketoimintakieltoon määrättyjen henkilöiden lukumäärästä tällä hetkellä?
14. Arvioi millaisia muutoksia liiketoimintakieltoon tuomittujen määrässä on viimeisen viiden vuoden aikana tapahtunut? (tapaukset lisääntyneet, vähentyneet...)
15. Kuinka usein olet tutkinut tapausta, jossa on epäilty liiketoimintakiellon rikkomista?
16. Millaisia muutoksia liiketoimintakiellon rikkomisepäilyjen määrässä on tapahtunut viimeisen viiden vuoden aikana? (tapaukset lisääntyneet, vähentyneet...)

Miten suhtaudut liiketoimintakieltoon rangaistuksena ja toisaalta tämän rangaistuksen valvontaan?

17. Onko tietosi tullut liiketoimintakieltoon määrättyjä henkilöitä, joiden tiedetään jatkavan liiketoimintaa, mutta joiden laittomaan tai ainakin lain hengen vastaiseen toimintaan ei voida puuttua?
18. Miten kuvailisit kyseistä ongelmaa? Mitkä ovat keskeisimmät syyt siihen, ettei asiaan voida puuttua?
19. Koetko liiketoimintakieltoon määrättyjen valvonnan turhauttavana, koska valvonta ei toimi riittävän tehokkaasti?
20. Kuinka suuri osa työajastasi (viikoittainen, kuukausittainen) menee liiketoimintakieltoon määrättyjen valvontaa (prosentteissa, työtunneissa tms. arvioituna)?
21. Meneekö liiketoimintakiellon valvontaan mielestäsi liikaa työaikaasi?
22. Liiketoimintakiellon valvonta osana muuta talousrikostutkintaa: paljastuuko valvonnan kautta uusia juttuja? Miten?
23. Voidaanko liiketoimintakiellolla mielestäsi vähentää / ennaltaehkäistä talousrikollisuutta? Onko liiketoimintakielto toisin sanoen toimiva seuraamus?

Käsityksesi vuoden 1998 lakiuudistuksen ja poliisin valvontavastuun vaikutuksista?

24. Onko sinulle kokemusta liiketoimintakiellon valvonnasta ennen vuotta 1998, jolloin valvonta vastuutettiin nimenomaan poliiseille?
25. Miten liiketoimintakiellon valvonnan vastuuttaminen poliiseille vuoden 1998 lakiuudistuksen yhteydessä muutti konkreettisesti valvontatyötä?
26. Onko poliisi mielestäsi oikea viranomainen vastaamaan yksin liiketoimintakieltoon tuomittujen valvonnasta?
27. Tulisiko valvontavastuun olla jaettava jonkun muun tahon tai tahojen kanssa? Jos pitäisi, niin minkä tahon/tahojen?
28. Voisiko valvontavastuu kuulua mielestäsi kokonaan muulle / muille tahoille kuin poliisille? Mille taholle/tahoille?
29. Kuultiinko poliiseja mielestäsi riittävästi ennen kuin valvontavastuu osoitettiin heille vuoden 1998 lainsäädäntö uudistuksen yhteydessä?
30. Oliko uudistuksen yhteydessä tai sen jälkeen koulutusta, perehdytystä?
31. Tarjottiinko poliiseille muita lisäresursseja (palkkaus, lisää tutkijoita tms.)?
32. Mitä mieltä olet liiketoimintakiellon valvontaan liittyvien ongelmien kartoittamisesta ylipäätään? Onko valvontaan osallistuvia poliiseja kuultu riittävästi valvontaa suunniteltaessa?
33. Olisiko poliiseja pitänyt kuulla valvontaa suunnitellessa enemmän? Miten kuuleminen pitäisi tapahtua?

Liiketoimintakiellon valvonta: Miten liiketoimintakieltoja käytännössä valvotaan?

34. Kerro omin sanoin lyhyesti, miten liiketoimintakieltoon tuomittujen valvonta käytännössä hoidetaan alueellanne? Kuulustelut, rekisteritarkastukset, tarkkailu jne.?
35. Millaisia mahdollisia muutoksia valvonnassa on tapahtunut vuosien kuluessa, kun ajatellaan tilannetta vuodesta 1998 lähtien?

Mielipiteesi ministeriön uudesta ohjeistuksesta, joka käsittelee liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa?

36. Sisäasiainministeriö on vastikään antanut uuden liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa käsittelevän ohjeistuksen.
Onko se ehtinyt aiheuttaa jonkinlaisia muutoksia liiketoimintakiellon valvontakäytännöissänne tai tuleeko se aiheuttamaan muutoksia lähitulevaisuudessa, millaisia?
37. Oletko ehtinyt perehtymään ohjeistukseen?
→ 38. Miksi et ole tutustunut ohjeistukseen?
39. Onko yksikössäsi yleisemmin ehditty tutustua ohjeistukseen?
40. Oma arviosi uuden liiketoimintakiellon tutkintaa ja valvontaa käsittelevän ohjeistuksen tarpeellisuudesta? Tehostaako tuore ministeriön määräys mielestäsi liiketoimintakiellon valvontaa?
41. Jos uusi ohjeistus oli mielestäsi tarpeellinen, niin mihin uutta ohjeistusta mielestäsi tarvittiin?
42. Jos uusi ohjeistus on mielestäsi tarpeeton, niin miksi?
→ 43. Huonontaako ohjeistus mielestäsi valvonnan tilaa, miten ja miksi?
44. Ovatko valvonnan ohjeistuksesta vastaavat viranomaiset perillä käytännön valvontatyössä ja näkyykö se ohjeistuksessa? Miten?
45. Mitä puutteita nykyisessä lainsäädännössä / ohjeistuksessa on? Miten kehittäisit sitä?

Käsityksesi uuden ohjeistuksen erityispiirteistä?

46. Uudessa ohjeessa liiketoimintakiellon valvontavastuu osoitettiin liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön asuin- tai pysyvän oleskelupaikkakunnan tutkintajärjestelyjen mukaiselle poliisin talousrikostutkintayksikölle, ellei yksiköiden kesken ole muuta sovittu. Aiemmin valvontavastuu oli paikallisilla kihlakunnilla.

Kenelle pääasiallisen valvontavastuun pitäisi sinun mielestäsi kuulua ja miksi?

47. Valvovan poliisiyksikön on laadittava selvitys siitä, mitä liiketoimintaa liiketoimintakieltoon määrätty on harjoittanut ennen kieltoa ja mihin toimenpiteisiin hän on ryhtynyt kiellon jälkeen toiminnan lopettamiseksi. Miten helppoa tällaisen selvityksen laadinta on käytännössä? Onko selvityksen laadinnassa ongelmia, millaisia?

48. Kiellon voimassaoloaikana liiketoimintakieltoon määrätyn on poliisin kehotuksesta toimitettava poliisille selvitys toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan. Pyydättekö alueenne liiketoimintakieltoon määrättyiltä tällaisia selvityksiä? Kuinka usein?

49. Kuinka usein tällainen selvitys pitäisi mielestäsi kerätä?

50. Mitä selvityksen yhteydessä tulee mielestäsi tarkalleen ottaen selvittää?

51. Kuinka helppoa/vaikeaa laaditun selvityksen paikkansapitävyyden tarkastaminen muiden viranomaisien ja rekistereiden avulla on?

52. Mikä on suurin syy mahdolliseen vaikeuteen selvityksen luotettavuuden selvittämisessä?

53. Keskusrikospoliisi ylläpitää uuden toimintamääräyksen johdosta liiketoimintakiellon voimassaoloaikana S-ilmoitusta, jota täydennetään alueellisten yksiköiden toimesta. Kerro, miten kirjaaminen käytännössä etenee?

54. Onko nykyinen kirjaamiskäytäntö mielestäsi onnistunut?

55. Uudessa ohjeistuksessa on uutena valvontakeinona huomioitu liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön kohtaaminen muun poliisitoiminnan yhteydessä (esim. ratsia). Määräyksen mukaan poliisin tulee tällöin tiedustella liiketoimintakieltoon määrättyä henkilöltä hänen toimeentuloonsa ja työpaikkaansa liittyviä tietoja. Uskotko tällaisen valvonnan olevan käytännössä mahdollista / tuloksellista, eli tehostavan liiketoimintakiellon valvontaa?

Käsityksesi valvonnan voimavaroista?

56. Onko yksikössänne irrotettavissa riittävästi poliiseja liiketoimintakieltoon tuomittujen valvontaan?

57. Jos voimavaroja ei ole riittävästi niin, kuinka monen poliisin työpanos alueellanne tarvittaisiin lisää, jotta valvonta olisi riittävän tehokasta?

58. Onko yksikössänne annettu riittävästi koulutusta liiketoimintakieltojen valvontaan?

59. Onko yksikössänne annettu liiketoimintakiellon valvontaan liittyvää koulutusta uuden valvonta- ja tutkintaohjeistuksen antamisen yhteydessä (käytännössä nyt syksyllä 2004)

60. Tarvittaisiinko koulutusta lisää?

61. Miltä taholta tai tahoilta koulutusta tarvittaisiin?

62. Pitäisikö muita resursseja (kuin koulutus ja tutkijoiden määrä) lisätä?

Käsityksesi viranomaisyhteistyöstä liiketoimintakiellon valvonnassa?

63. Mikä viranomaistaho(t) on mielestäsi poliisin keskeisin yhteistyökumppani(t) liiketoimintakieltoon tuomittujen valvonnassa?

64. Keiden kanssa yhteistyötä pitäisi kehittää?

65. Millainen olisi ideaalimalli, jotta liiketoimintakiellon valvonta toimisi?

66. Voidaanko valvonta ylipäätään kehittää siten, että se toimii tehokkaasti?

Haluaisitko sanoa vielä jotain liiketoimintakiellon valvontaan liittyen?

Lähdeluettelo

Kirjallisuus, asiakirjat ja lainsäädäntö

- Alasuutari, Pertti (1999). *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino. Tampere.
- Alvesalo, Anne (1999). *Talousrikosten valvonta uhkaa vesittyä*. Helsingin Sanomat 1.9.1999.
- Alvesalo, Anne (2003a). *The Dynamics of economic Crime Control*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 14. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo.
- Alvesalo, Anne (2003b). *The Dynamics of Economic Crime Control*. Lectio praescursoria. 17.5.2003 Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Julkaistu Oikeus-lehdessä 3/2003, s. 296–299. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry & Oikeus- ja yhteiskuntapoliittinen yhdistys, Helsinki.
- Alvesalo, Anne (2004a). *Empiirinen oikeustutkimus*. Luento Joensuun yliopistossa. 27.10.2004.
- Alvesalo, Anne (2004b). *Talousrikostorjunnan haasteet*. Poliisiammattikorkeakoulu. Julkaisematon muistio.
- Alvesalo, Anne & Kivivuori, Janne (2004). *Oikeustieteilijöiden väheksymä, yhteiskuntatieteilijöiden unohtama*. Pääkirjoitus. Oikeus-lehti 4/2004, s. 375. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry & Oikeus- ja yhteiskuntapoliittinen yhdistys, Helsinki.
- Alvesalo, Anne & Tombs, Steven (2004). *Exploring the Feasibility of a Methodology for Evaluating the Effectiveness of Economic Crime Control*. Poliisiammattikorkeakoulu & Liverpool John Moores University. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Alvesalo, Anne & Tombs, Steven (2005). Researching Law in Action: evaluating economic crime control practise. *Retfærd* 1/2005. Nordisk juridisk tidsskrift. s. 57–76. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. Kööpenhamina.
- Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik (1983). *Kriminologi ja kriminaalipoliitikka*. WSOY. Helsinki
- Arviointi ja dokumentointi* (2001). Paikallisen rikosentorjunnan ideakirja # 4. Rikosentorjuntaneuvosto. Helsinki.
- Berger, Peter & Luckman, Thomas (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus. Helsinki.
- Chelmsky, Eleanor (1997). The Coming Transformation in Evaluation. Teoksessa *Evaluation for the 21st century. A Handbook* Chelmsky, Eleanor & Shadish, William R. (toim.) Sage. Lontoo ja New Delhi.
- Distionary of Criminal Justice Data Terminology* (1981). Special Report NCJ-76939. Bureau of Justice Statistics. Washington DC:
- Ehdotus laiksi liiketoimintakiellosta* (1983). Työryhmän mietintö. OLJ 4 /1983. Oikeusministeriö. Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001). *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa *Ik-kunoita tutkimusmetodeihin*. Aaltola, Juhani & Valli, Raine. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- FinSoc 3/2001 (2001). *Arviointi sosiaalipalveluissa – Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin*. Stakes. Helsinki.
- Friedrichs, David O. (1996). *Trusted Criminals*. White Collar Crime in Contemporary Society. Wadsworth. Belmont.
- Friedrichs, David O. (2004). *Trusted Criminals*. White Collar Crime in Contemporary Society. Wadsworth. Belmont.
- Hallituksen periaatepäätös toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi*. 1.2.1996
- Harrinvirta, Markku & Uusikylä, Petri & Virtanen, Petri (1998). *Arvioinnin tila valtionhallinnossa*. Valtiovarainministeriön tutkimukset ja selvitykset 7/98. Valtiovarainministeriö. Helsinki.
- Havansi, Erkki (1991). *Suomen konkurssioikeus*. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- HE 29/1985. *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi liiketoimintakiellosta*.
- HE 198/1996. *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi liiketoimintakiellosta annetun lain eräiden muiden lakien muuttamiseksi*.
- Helsingin Sanomat* (27.9.2000). Poliisi tutkii liiketoimintakiellon toimivuuden koko maassa. s. A8.
- Helsingin Sanomat* (15.12.2000). Joka kolmas rikkoo liiketoimintakieltoa. s. A11.
- Helsingin Sanomat* (12.6.2004). Suurin osa törmännyt talousrikoksiin. Laaja tutkimus kertoo, ettei teoista halusta kertoa poliisille. Tilintarkastajille halitaan vastuuta ja liiketoimintakielltoon lisää tehoa. s. A7.
- Helsingin Sanomat* (15.8.2004). Tuomio liiketoimintakielloon ei estä vastuuasemaa yhtiössä. s. A6.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1991). *Teemahaastattelu*. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2004). *Teemahaastattelu*. Yliopistopaino. Helsinki. §
- Hirvonen, Markku (1999). Viranomaisyhteistyön kehittäminen – selvityshankkeen loppuraportti. Työryhmämuistioita 5/99. Helsinki.
- Holmila, Marja (1999). *Evaluaatiotutkimus sosiaalitieteissä*. Teoksessa *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulovastuusta dynaamisen nuorisotutkimukseen*. Paakkunainen, Kari (toim.). Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki.
- Hyvätti, Pasi (2004). *Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavat tahot*. VIRKE; Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti. Muistio.
- Hyvärinen, Matti (1994). *Viimeiset taistot*. Vastapaino. Tampere.
- Immonen, Minna (2004). *Liiketoimintakiellon edellytysten tutkinta, valvonta ja rikoshyödyn jäljitys*. Alipäällystötutkimuksen lopputyö. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo. Julkaisematon.
- Jokinen, Anne & Häyrynen, Janne & Alvesalo, Anne (2002). *Yritykset talousrikollisuuden uhreina*. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo.

- Kauppalehti* (2005). Liiketoimintakieltoja rikotaan surutta. Satoja henkilöitä jatkanut laittomasti toimintaa yrityksissä. S. 1 ja 6. 7.5.2005
- Kauppi, Hannu (2004). *Kuka tarvitsee arviointia, mihin? Arvioinnin ristiriitaiset pyrkimykset*. Hallinnontutkimus vol. 23. Nro 2 / 2004
- Kauppi, Ville (2005). Näkökulma. Ongelmallinen liiketoimintakielto. *Luottolista 1/2005*. s. 8. Suomen Asiakastieto. Helsinki.
- Korander, Timo (2002). Arvioryhteenvedo: Miten käy, kun poliisi ei siedä häiriökäyttäytymistä? Teoksessa *Kaheksalta Koskarille – Saman tien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999–2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus*. Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo (toim.). Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo.
- Korander, Timo (2004). Poliisikulttuuri, Poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. *Oikeuslehti* 1/2004, s. 4–24. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry & Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys. Helsinki.
- Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa (1999). Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 1/1999, s. 3–12. Turun yliopisto. Turku.
- Kyntäjä, Timo (2000). *Muurahaisia oikeussosiologian pesästä*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki.
- Lag om näringsförbud* 1986:436. 5.6.1986
- Laitinen, Ahti (2002). *Oikeussosiologian perusteet*. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Turku.
- Laki oikeusrekisterikeskuksesta* 1287/1995. 17.11.1995.
- Laki liiketoimintakiellosta* 1059/1985. 13.12.1985
- Laki liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamiseksi* 1220/1997. 19.12.1997.
- Laitinen, Ahti & Alvesalo, Anne (1994). *Talouden varjopuoli*. Sisäasiainministeriö. Poliisin oppikirjasarja 3/94. Helsinki
- Laitinen, Ahti & Virta, Erja (1998). *Talousrikokset. Teoria ja käytäntö*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 2/1998, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2002). Muita rikosten seuraamuksia. Teoksessa *Rikosoikeus*. Heino-Olavi & Koskinen, Pekka & Lappi-Seppälä, Tapio & Majanen, Martti & Nuutila, Kimmo & Rautio, Ilkka. WSOY Lakitieto. Helsinki.
- Laukkanen, Manne (2005). *Poliisin rikosilmoitustietokanta tutkijan näkökulmasta*. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo. Julkaisematon käsikirjoitus.
- LaVM 15/1997. *Lakivaliokunnan mietintö* 15/1997. – HE 198/1996.
- Lehtola, Markku & Paksula, Kauko (1997). *Talousrikosten tilannetorjunta*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 142. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Liiketoimintakielton valvonnasta vastaavat poliisipiirit, tutkinnanjohtajat ja tutkijat* (2005). Virke, Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti. Muistio.

- Lindqvist, Tuija (1999). Evaluaation uskottavuus. Teoksessa *Arviointi ja asiantuntijuus*. Eräsaari, Risto & Lindqvist, Tuija & Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta. Gaudeamus. Helsinki.
- Luottolista* (2003). Uudet liiketoimintakiellot ovat entistä pidempiä. 20/2003. s. 4–5.
- Luottolista* (2005). Ongelmallinen liiketoimintakielto. 1/2005. s. 8.
- Mazmanian, Daniel & Sabatier, Paul (1989). *Implementation and Public Policy with a New Postscript*. University Press of America.
- Määttänen Merja (1995). *Tienraivaajapoliisit*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 15. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo.
- OLJ 4/1983. *Ehdotus laiksi liiketoimintakiellosta*. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto. Helsinki.
- Organisaatio* (8.2.2005). Poliisihallinnon organisaatio, www-dokumentti. <http://www2.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/E9D8E3C4F56C4927C2256B8700455C96?OpenDocument>. Sisäasiainministeriö. Helsinki.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (2003). *Realistic evaluation*. Sage. Lontoo, Thousands Oaks, New Delhi.
- Patton, Michael Quinn (1997). *Utilization Focused Evaluation*. Sage. Thousand Oaks, Lontoo, New Delhi.
- Perustuslaki 731/1999. 11.6.1999.
- Poliisilaki. 493/1995. 7.4.1995.
- Punch, Maurice (2004). Kunnan kansalaiset ja likainen työ? Katsaus poliisitutkimuksen traditioon ja poliisitoiminnan muutoksiin. *Oikeus-lehti* 1/2004, s. 101–106. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry & Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys. Helsinki.
- Rajavaara, Marketta (1999). Arviointitutkimuksen hyödynnettävyys. Teoksessa Eräsaari, Risto & Lindqvist, Tuija & Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (1999). *Arviointi ja asiantuntijuus*. Gaudeamus. Helsinki.
- Reiner, Robert (1994). *The Politics of the Police*. 2. painos. Harvesten Wheatsheaf. Lontoo
- Reiner, Robert (2000). *The Politics of the Police*. 3. painos. Oxford University Press. New York.
- Rikoslaki*. 563/1998. 24.7.1998.
- Robson, Colin (2001). Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Tammi. Helsinki.
- Salmela, Nina (1993). *Liiketoimintakielto*. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki. Pro gradu -tutkielma.
- Slapper, Gary & Tombs, Steve (1999). *Corporate Crime*. Longman.
- SM-1999-284/Tu-413 (1999). *Liiketoimintakiellon valvonta ja tutkinta*. Sisäasiainministeriön määräyskokoelma. sisäasiainministeriö. Helsinki.
- SM-2004-01792/Ri-2. (2004). *Liiketoimintakiellon valvonta ja tutkinta*. Sisäasiainministeriön määräyskokoelma. Sisäasiainministeriö. Helsinki.

Tala, Jyrki & Jaakkola, Risto & Tuokila, Marja (1995). *Liiketoimintakielto ja yrittäjien väärinkäytökset – Oikeuskäytäntöä ja kokemuksia lain ensimmäisiltä vuosilta*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 128. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

Tala, Jyrki (2001) *Lakien vaikutukset – Lakiuudistuksen tavoitteet ja niiden toteutuminen lainsäädäntöteoreettisessa tarkastelussa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 177. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

Tala, Jyrki (2004). *Lainsäädäntötutkimus – Turhaa vai tarpeellista?* Oikeuslehti 4/2004, s.78–397. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry ja Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys ry. Helsinki

Taloudellisen rikollisuuden selvittelytyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston mietintö 6/1983. Helsinki.

Talousrikostorjunnan johtoryhmän kokous (24.11.2004). Sisäasiainministeriön asettama johtoryhmä. Muistio.

Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen. Työryhmän loppuraportti (2004). Sisäinen turvallisuus 36/2004. Sisäasiainministeriö. Helsinki.

Talousrikostutkinnan tila. Työryhmän loppuraportti (2004). Sisäinen turvallisuus 37/2004. Sisäasiainministeriön julkaisuja. Sisäasiainministeriö. Helsinki.

Taloussanommat (3.11.2004). Liiketoimintakieltojen määrä hurjassa kasvussa. s. 9.

Timonen, Pekka (1998). *Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki.

Träskman, P.O. (1981). Taloudellinen rikollisuus ja yhteiskunta: taloudellisen rikollisuuden käsite, yleisyys ja vaikutukset. Teoksessa *Taloudellinen rikollisuus*. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisuja n:o 32, Vammala.

Tuokila, Marja (1993). *Liiketoimintakielton määräämisen edellytykset*. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki. Pro gradu-tutkielma.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. Helsinki.

Töttö, Pertti (2000). Pirullisen positivismin paluu: laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Vastapaino. Helsinki.

Uusikylä, Petri (1999). *Politiikan ja hallinnon arviointi*. Gaudeamus. Helsinki.

Vedung Evert (2000). *Public Policy and Program Evaluation*. Transaction Publishers. New Brunswick, New Jersey.

Vedung, Evert (2003). *Arviointialto ja sen liikkeelle panevat voimat*. FinSoc 2/2003. Stakes. Helsinki.

Virta, Erja (2003). *Talousrikollisuuden kuva tutkimuksen ja tiedonhallinnan näkökulmasta*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden julkaisusarja A:28. Tutun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Turku.

Muut aineistot:

Liiketoimintakiellon valvojien ja heidän esimiestensä työkokous. Turku – Tukoholma – Turku -ristelyllä 10. – 11.2.2005, M/S Amorella. Luentopäiväkirja.

Potti, Poliisin tietojärjestelmä. Poliisin tietoon tulleet liiketoimintakiellon rikkomiset. Haku tehty helmikuussa 2005.

Riki-Trip-tietokanta. Poliisihallinnon RIKI-tutkinta- ja virka-apujärjestelmään kuuluva tekstitietokanta. Liiketoimintakiellon rikkomiset vuosina 2000–2004. Haut tehty helmikuussa 2005. Hakuehto: ”Liiketoimintakiellon rikkominen.”

Rinne, Matti. Ylikomisario, talousrikosasiat. Sisäasiainministeriö. Taustahaastattelu 28.9.2004.

Tilastokeskus (2004). Rikostilastot. ”Liiketoimintakiellon rikkominen”. Haut tehty marraskuussa 2004.

18 anonymisti liiketoimintakiellon valvonnasta vastaavalle poliisille toteutettua teemahaastattelua. Haastattelut toteutettu marras-joulukuussa 2004.